11

ΣΥΝΟΨΙΣ
EORVM, QVAE
DE BALNEIS.

aliisq; miraculis Puteolanis
ſcripta ſunt.

AVCTORE
Ioan. Franciſco Lombardo Neapolitano.

Adiectis Balneis Aenariarum, necnon locis obſcurioribus
non inutilibus Scholiis.

Opus ab Auctore denuò recognitum, & locupletatum.

BIBLIOTECA NAZIONALE DI NAPOLI

VENETIIS M D LXVI.

Impenſis Anelli Sanuiti. Venundantur Neapoli *apud* Antonium Baccolum,
AD INSIGNE AQVILÆ.

Adiecta ſunt in calce, hæc tria Opuſcula Medica.

Hippocratis Coi iuſiurandum, Ioan. Franciſco Lombardo interprete.

Cl. Galeni libellus, Quos, quibus, & quando purgare oporteat, Eodem interprete.

Scholæ Salernitanæ verſus, Per eundem caſtigati.

REVERENDISSIMO DOMINO
D. IOANNI TRIVISANO
Patriarchæ Venetiarum, & Paſtori vigilantiſs.

Ioannes Franciſcus Lombardus. S. D.

CVm ſuperioribus annis (Reuerẽd. Antiſtes) ob mortalium ſalutem non vulgare opus de Balneis Puteol. eruiſſem; quò gratius eſſet cunctis hominibus, priuatim verò patriæ meæ ciuibus, illud ſub clypeo Illuſtriſs. D. Mariæ aragoniæ, ornatiſs. Heroinæ, libenter edidi. Verùm vbi in præſentiarum Anelli Sanuiti amici mei opera (Iuuenis ſanè non minus pij, quàm eruditi, & de literis optimè meriti) libellus hic ad inclytam Venetiarum vrbem, cui ſollicitè preces, iterum Calcographiæ typis cudendus tranſmittatur. Statui iure optimo illum tibi viro integerrimo, omniumque virtutum exemplari ex animo nuncupare. Satis etenim mihi explorata erat animi tui virtus, ac ſyncera pietas Tridenti, quum œcumenica Synodus, authoritate, καὶ τῇ προστασίᾳ Sanctiſſ. D. N. Pij IIII. Põt. Max. coäcta celebraretur. Cui ſacro cœtui velut alter Hercules Fidei orthodoxæ ſtrenuus athleta, & Sanctæ ſedis Apoſt. cum Sapientiſs. collegis tuis, nimirum Hieroſolym. & Aquileienſi, (abſit verò reuerentia) tot exantlatis laboribus, & vigilijs acerrimus propugnator intereras. Veneror itaque dignitatem, probitatemque tuam, religioſiſs. Præſul, cum euangelica vidua, vt poſſum, hoc munuſculo. Quod veluti quoddam pignus, ac memoriale meæ in tuam amplitudinem obſeruantiæ accipere dignetur D. V. Reuerend. Quam in Domino diù, & feliciter benè valere nimis opto. Ex dulci Parthenope in ſolenni Natiuitate Deiparæ noſtræ. M D LXV.

Io. Franc. Brancaleo Medicus Ad Lectores.

MOrtales gaudete, obliteratam, ac emortuam ferè, ſiue (vt vulgus clamitat) Medicorum quorundam perfidia, ſiue Temporis omnia abſumentis iniuria, ſalutarem illam Balneorum apud Puteolos vim, in vitam reuocat non minus pius, quàm doctus, & in eruendis, excutiendisque veterum monimentis diligens Ioan. Franciſcus Lombardus. Is enim poſt vtriuſque linguæ abſolutam cognitionem, diſciplinarum orbe, quam τὴν ἐγκυκλοπαιδείαν vocant, luſtrato nihil aliud interdiu, noctuq; ſtudet, q̃ lingua geſtu, manu, illud exprimere, ὁ ἄνθρωπος τοῦ ἀνθρώπου δαιμόνιον, Homo hominis deus, Iuppiter eſt iuuare mortales. Quem ſcopum nullo certè alio iactu attingere commodius hoc ſeculo poterat. Quo neglectis tot Naturæ muneribus in quolibet morbo πρὸς τὰ φάρμακα cõfugiunt Medici; quæ à veneni natura non admodum recedunt. Iam fama percrebruit earum Aquarum tantam fuiſſe virtutem, vt nullum olim eſſet tam deploratum morbi genus, quin earum vſu celeriter & iucundè curaretur. Nec equidem reor veteres Romanos alioqui grauiſsimos ac prudentiſsimos homines ſolius voluptatis cauſa quotãnis ad eas migrare ſolitos, ſed potius ſanitatis. Quam ad conſeruandam Rempub. non minus neceſſariam nouerant quàm filiorum propagationem. Verum quanta ſit Aquarum potentia ſeriò exprimere anguſtus hic circus non patitur. ſatis meminere Thales, Homerus, Pindarus, & ex noſtris Ouidius, atque hic, quicunque fuerit huius commentarij author. Qui quàm benè bona ſcripſerit, quotidiano periculo ad tribunal ſenſus cernere licet. Veſtra intereſt paria facere, & in huiuſmodi honeſtiſsimo certamine eniti pro veſtra virili non ſuccumbere. Neapoli.

Kalend. Febr. M D L I X.

FRANCISCI BALISTERII
Siculi Zanclæi Aſclepiadæum.

Ψυκάν, σῶμα τὸ καὶ ἐπιμελιτεῖν θέλων
Ἐνθεῦθεν παριόντ' ἄκεα ζητεῖν.
Τὸν μοῦν θερμανεῖ ἀπὸ σωνοίων πέλος
Τῶν θερμῶν φύσιν; ἧς σώματος ἴασιν
Εὑρίσει προθύμως. ἔργον εἶναι γὰρ
Θαυμαστὸν μοί. ὅπερ δῶ κόπος εὐφυὴς
Λομβάρδου. σοφίης παιδὸς ἑκατέρης,
Πᾶς τις γοῦν βίβλιον τοῦτ' ἐπιλαβέτω.

IOAN. BAPTISTAE LOMBARDI
Siculi Medici octaſtichon.

Vt Medici nequeant, velut eſt de more medentum,
　Naturæ poſthac vendere, vt ante, bona.
Hunc emat, & minimo precio, relegatque libellum
　Iſtum terque, quater, nec ſemel. (ex animo
Sepoſito liuore procul, linguaque veneno
　Suffuſa, inuidiæ quicquid & ora rigat.)
Commoda Naturæ, genium, doteſque, medullas,
　Tempore nec longo, noſcere quiſquis amat.

IOAN. BAPTISTA ARCVCIVS
Philoſ. & Theol. Neapol.

Ornabat olim tua virenti Delius
　Franciſce mirto tempora.
Nam te puellæ lauerant Libethrides
　Liquore fontis Pegaſi.
At nunc opis repertor idem laurea
　Ornabit hoc tuum caput.
Dum, quæ latebant temporis caligine
　Micantiori lumine.
Profers in auras candicantis ætheris
　Hæc tam venuſta Balnea.

Quæ

Quæ membra, quæque corpus omne languidum
  Suapte confirmant ope.
Quæ iam Salerni non pauebunt amplius
  Timore pulſo pectora.
Nec quicquid orbem territat, nec omnia
  Iouis triſulca fulmina.
Nunc ergo odorum vitrea ex vrna caput
  Pontanus efferet meus.
Cantauit ille Balneas inter ſuas
  Plectro decorus aureo.

IOAN. HIERONYMI CORDI
Medici Neapol. Tetraſtichon.

Baiarum thermas celebres per ſecula lector,
  Atque dicarchæi balnea ſume ſinus.
Quæ tibi ſumma mei Franciſci cura dat, iſtis
  Vtere; & elatum pone ſupercilium.

DONATI VIRIDIS ROSAE
Montellani Tetraſticon.

Si loca Cumarum, ſi Balnea priſca Dicarchi,
  Lucriniique cupis noſcere forte lacus.
Franciſci hunc hilari lector lege fronte libellum,
  Quem nunc ex Orci faucibus eripuit.

P. ANTONII CEPHALAEI
Nuſcani ἐνδεκασύλλαβον.

Thermarum cupias amice lector
  Vires noſcere fortè ſi Dicarchi,
  Baianique ſinus aquas tepentes,
  Ferè incredibilem dabant ſalutem
  Quæ ægrotis, poſito furore Momi,
  Franciſci Scholia hæc legas diſerti.

Auguſt.

AVGVSTINVS TYFERNVS
SIGISMVNDO MAIR S. D.

NVper Sigiſmunde quùm Puteolis eſſem, atque ea quæ ad Puteol. Baias, & circa Auernum, lucrinumq́ue lacum antiquitatis veſtigia cernuntur, mirarer. Rogaueram Socium itineris mei ſenem quendam Puteol. nunquid nomina eorum locorum, quos coràm contemplabamur, ſcripta inuenirentur? Dicebat extare quoddam Opuſculum de mirabilibus Puteol. quod contineret, non ſolùm locorum Puteol. circumiacentium nomina, Sed Balneorum etiam vires, ac naturam. neſcire autem ſe vbi id inueniri poſſet, quòd nunc anni XXX & amplius præterijſſent, quòd æreis literis impreſſum fuerat. Cogitaui mox ego Neap. in tanta hominum frequentia me illud dubio procul habere poſſe. Itaque cùm Neapolim redijſſem, diù iſtud quæſitum Opuſculum, tandem vix ad manus meas peruenit. Quod ipſum quidem quùm legendo percurriſſem, è veſtigiò Domino meo Reuerendiſſ. D. Chriſtophoro Epiſc. Lubanienſi, vt eſt antiquitatis egregius admirator; deinde etiam D. Lucæ de Renadis Præpoſito Xant. Cæſareis Oratoribus apud Regem Catholicum, legendum exhibui. Quorum vtrunque quùm eiuſdem libelli exemplar habendi miro deſiderio teneri viderem, (continet enim res varias, ſtupendas, admodumq; delectabiles) volẽs non ipſis ſolùm, Sed toti Reipub. & potiſſimùm Germanis noſtris gratificari, qui vni omnium inter cæteras nationes (pace earum) ſemper talium rerum curioſiſſimi fuere. Teipſum ad id imprimendum potiſſimùm delegi, quòd imprimendi diligentia, & characterum luculentiſſima forma cæteros tui artificij viros longè poſt te relinquere mihi videris. ſiquidem niſi Cantalicius Epiſc. Pennen. deinde P. Summontius Neap. tuam diligentem operam nouiſſent, non hic Pontani libros, neque ille opus illud ſuum poëticum de his recepta Parthenope tibi commiſiſſent. Quare id Opuſculum tumultuaria quadam lectione reuiſum ad te miſi. Hortatus, vt iſtud quamprimùm poteris officinæ tuæ iſti ornatiſſimæ mandes, desq́ue operam, vt Exemplar in plureis formas, typosúe tranſſumptum, paucos hinc poſt dies habeatur. accingimur enim ad diſceſſum, Romam petituri. Addidi quædam, & ea non pauca, quæ legentibus iudicaui non iniucunda futura. Vale. Anno ſalutis M D VII. kal. Iun. Regnante Ferdinan. Aragonæo.

Ad Pium Pontificem Max. Franciſcus Aretinus.

Voluenti mihi quędã librorum volumina (Pie Põt. Max.) & animi laxandi gratia codices illos perquirenti, reperi hoc opuſcu'um Puteol. regionum, admirabilium profectò virtutum, quas in Aquis implicitas, ac latentes Sanctitas tua legendo planè inſpicere poterit. Illas enim tuæ ſapientiæ dicandas putaui, quòd te ſentiam tanta iucunditate, lętitia, ac ſumma reſtaurandi naturam voluptate his in Baln. delectari. Puteolos enimuerò petere, ſi tuam aliquando ſanctitatem non tæderet, ob eorum ſingularem aëris temperiem, & ſalubres aquarum vires, maxima temporum diuturnitate morari, & illic degere nunquam defatigari crederem. Verum quod potui ex induſtria (Beatiß. Pater) inter cæteras proprietates, quæ à compluribus huius ſæculi celebrantur, nullæ veriores Aquarum iſtarum ſententiæ quàm mihi ex præſentia viſæ ſunt. Sed cùm ea probare attingam, quæ in libello continentur, ad Philoſophorum ingenia potiùs ſpectare videntur. Nollem à maliuolis; qui ſeſe odio, vel inuidiá moueri ſolent, maledicentia & eorum loquacitate comprimi: quoniam talem aſſumpſerim prouinciam, & aliena me contra omne officium arma ſumpſiſſe profiterentur huic ratus maledicentiæ reſpondere. Materies quidem ipſa philoſophica, & de ſumma Philoſophorum parte primùm eſt deſumpta. Hominem poſtulat, qui maturè ocio fruatur, & literis quàm diligentiſſimè operam det, longeq; abſit ab illuuie τῆσ δυσυχῶσ πορίασ, ac graui rerum familiarium cura: & non philoſophicæ artis ſolum, verum etiam vniuſcuiuſque peritiæ. Quæ ſi commendare quis ſaltem conetur quæ non intelligit, videatur verborum ſolummodo vt puer, ſequi poteſtates, raro ipſa ſenſa, is interdum ſolet plurimùm aberrare. Quod cùm animo voluerim quàm honeſta res eſſet, quàm vniuerſæ Reipub. inuentio fortis, & vtilis, quàm tibi grata, fretus etiam ſpe tuæ Beati. non parua: ex qua virtutum & optimarum artium imitatores miris laudibus, ac præmijs extolli ſolent. Suſcepi rem ea conditione, vt tandem in publicum prodeat, tuo ſanè pio nomini dedicatum, ſiquid in eo opere Sanct. Tuæ gratum inueneris, atque vtile, Inuentori primum, atque auctori gratias agas, & habeas. Si libitum fuerit, illo iandudum abſente mihi referas. Quod autem repræhenſibile in eo eſſe perſpexeris, infirmæ, ac fallaci mortalium omnium experientiæ deputes. Cùm enim in eo titulum Authoris non inuenerim, nec à quo, neq; vbi liber aditus ſit, ad tuam Beatitud. Opus dicare volui. Vale.

Ioan.

IO. FRANCISCI LOMBARDI

ΣΧΟΛΙΟΝ.

FRancifcus] *ſcripſit hic author opus de Baln. Puteol. vt fertur, quod ego non legi. Scripſit etiam Pogius Florent. in epiſto. ad Leonard. Aret.* Franc. Aret.

Pium] *Pontifex is Eccleſiam catholicam rexit (vt liquet ex Chronographia) Anno redemptionis M. CCCC LVIII.* Pius Papa.

BALNEANDORVM CANONES

Authore eodem Franc. Aret.

1 Nunquam ad Balnea venias, niſi purgatus. Et cùm ad ea veneris, dimitte turbationes, animiq́ue curas, operantur enim per alacritatem, ſicut artifex per inſtrumentum.

2 Non intres Baln. niſi celebrata concoctione

3 Non comedas, nec bibas in aquis ante, vel poſt, niſi refrigeratus: ne attrahatur indigeſtum, & fiat obſtructio.

4 Comede in Baln. boni ſucci cibos, & ægritudini tuæ aptos, ne dùm malos humores euacuas, peiores gignas.

5 Dùm in Baln. degis, caue à frigoribus & ventis

6 Vino bene lymphato vtere, vt ſitim tollas

7 Semel tantùm Balneo vtere in die, ne nimia euacuatio te debilitet.

8 Sic ingrediaris aquas, vt tegantur humeri. niſi vulnus, aut plaga prohibeant.

9 In aquis Cantarelli, nec non ſolis & lunæ plagas immerge.

10 Per id tempus in aquis morare, quod incipias ſudare in fronte: vel quantùm ſine faſtidio illic iacere delectat.

11 Egreſſus aquas, illicò te linteamine inuoluas, & compoſito prius cubili bene coöpertus recubes.
Suſtine in lecto ſudorem, & ſomnum, ſi adſit.

12 Vbi ſudaueris per interſtitia, paulatimq́ue veſtimenta depone & ſudorem deterge.

13 Domum reuertere benè veſtitus, & rurſum quieſcas. Sed interim à ſudore abſtineas.

14 Baln. varietate ne delecteris: vnum è multis elige, quo vtaris.

15 Curſum Baln. tui ſic dirigas, vt aqua in Mare ſemper defluat: alioquin regulariter erit frigida.

16 Cùm Baln. vti velis, eiice primùm, ſi potes, vniuerſam aquam, vt noua, & recenter nata vtaris.

17 Balnea, ſicut alia remedia, tempore operantur. ideo ſi non ſtatim curaberis, ne deſperes, quin alacriter proſequere.

18 Baln. iuuamina proceſſu temporis magis experieris, ſi Deus voluerit.

SCHOLIA.

Canones] *Hippocrates omnium bonorum, & ſalutarium præceptorum*
tex. 55. *author 3. περὶ τῶν ὀξέων νοσημάτων præcipit Baln. debere fieri ante cibi aſſum-*
ptionem. quodque in eis nihil ędere, aut bibere opus ſit. Hanc ſententiam ſe-
cutus eſt Princeps Auic. 3. primi doc. 2. & ſi aliter dicat Alex. Trall. lib. 12.
cap. 7. *Cl. Galenus in commentario 3. de rat. vic. in acutis d. ægrotanti quies idonea*
cap. 1. *eſt, vt corpus in Baln. laxius, molliuſque reddatur. Idem 1. de ſan. tuen. &*
tex. 48. *lib. de Maraſ. præcipit, vt nullus ſiue ſanus, ſiue æger ſit, confeſtim à cibi, vel*
cap. 10. cap. 8. *potus ſumptione ſe abluat. Qui in 4. ſimpl. med. fac. conſulit in Baln. non eſſe diu*
cap. 2. *immorandum, etenim ſubſtantiam noſtram diſſoluunt, animi deliquia, & quan-*
doque mortem afferunt. Sed & in comment. 7. ſect. aphoriſ. ſtante plethorica
Aph. 46. *diſpoſitione Baln. fieri probibet. Oribaſius verò Sardianus lib. 10. ad Iulia-*
cap. 3. cap. 29. *num Cæſar. et primo σωμάσκεως ad filium de Baln. ſic ſentit. Aquis natura prode-*
untibus vti debemus firmis, & quietis: vapor enim ab ipſis commotis emer-
gens, cùm grauis ſit, & feriens, capiti moleſtus eſt: vnde ſenſim ingrediendum
eſt in aquas, vt vis corpori laxato accedens imprimatur. Verum Paulus Ae-
cap. 52. *gineta lib. 1. ſic ait, Thermarum naturalium quædam ſunt nitroſæ, quædam ſal-*
ſuginoſæ, quædam aluminoſæ &c. quæ virtute areſaciendi & caleſaciendi præ-
ditæ ſunt. frigidis enim & humidis naturis conueniunt. Nitroſæ & ſalſugineæ
capiti, thoraci, deſtillationibus, hydropicis, ſtomachoque humecto conducunt.
Aluminoſæ ſanguinis excretionibus, vomitui, & abortui opitulantur. Sulphu-
reæ neruos emolliunt, fatigationes ſedant, ſtomacumque ſubuertunt. Bitumi-
noſæ caput replent. Quæ verò æs ſapiunt, os, tonſillas, oculosque adiuuant. &
quæ ferrum referunt, ſunt ſtomacho, & lieni accommodæ. Aëtius in primo
cap. 167. *ſuæ tetrabibl. ſer. 3. adſtruit Baln. humidis, frigidisque naturis conferre, nec*
cap. 3. *non morbis chronicis, vt ſunt arthritides, podagræ, paralyſis, nephritides, & flui-*
da vlcera. & ſi idem author lib. 15. conſulat, vt à medicatis aquis abſtineamus.
cap. 23. *Atqui Rhazes (vt Arabas non omittam) lib. 4. ad Manſorem Baln. impu-*
cap. 13. *ris, cacochymisq; corporibus obeſſe refert. Sed Haly abbas lib. 5. ſuæ theor. Baln.*
debere

debere fieri poſt exercitium ſuadet. Denique Thuriſanus (qui & pluſquàm com tex. 81.
mentator) lib. 3. τῆς τέχνης ἰατρικῆς hos canones recenſet, quos ſub breuitate
tranſcripſi. Oportet, inquit, ne exercitatus ad Baln. pergat, antequàm quieſcat.
Non poſt cibum, ne fiat obſtructio. In pauimentum aqua effundatur, vt fiat aër
vaporoſus, prouocetque ſudorem. Poſt exitum è Baln. ſe veſtibus coöperiat, ca-
putque tegat, ne in coryzas, & catarrhos incidat. Caueat in Baln. bibere quæ
actu ſunt frigida: quia frigiditas feſtinans ad membra primatum obtinentia, eo-
rum facultates deſtruit. Nec actu nimis calidum bibat, periculum enim eſt de
phthiſi, & febre hectica, vt author eſt Auicennas vbi ſupra. cap. 5.

De his Canonibus lege pleniùs epitomẽ Io. Antonij Sicci ex Hip. & Gal. do-
ctrina. Taceo quæ de ſacra antiquitate balneorum ſcribit Ariſtoteles in problem. Sect. 24.
quæque Corn. Celſus lib. 2. & Actuarius 3. & 7. methodi. Prætereo lubens cap. 16.
quæ ſcripta ſunt à Frid. Nauſea in epiſt. de Baln. Aponi, Petro de Tuſſignano de cap. 10.
baln. Burm. Io. de Dondis de baln. Patauinis, & Bendim. de baln. Lucen. cùm in Iſocr. ad
magno Balneorum volumine copioſè tractata ſint. noſtra ſiquidem intentio in demon.
hoc libello eſt, ſcriptorum Flores, more Apum, carpere.

Num. 1. Nunquam ad Balnea] *Balnei etymus eſt ἀπὸ τοῦ ἀποβάλλειν τὰς* Baln. ety.
ἀνίας, quia curas repellunt. Sic interpretatur Cæl. Rhodig. 16. lect. ant. ex tym.
B. Aug. lib. 9. confeſſ. dicitur quoque ἀπὸ τοῦ βαλάνων, quia mos veterum fuit cap. 44.
glãdium cortices cùm edebant vrere. ſic enim ait Suidas, βαλανεῖον ἐκλήθη, διότι cap. 12.
τὰς βαλάνους ἐσθίοντες τὰ κελύφη ἔκαιον. Niſi purgatus] *id præſcribitur* cap. 4.
iuxtà Canonem Topicorum remediorum. cuius meminit Galen. 4. Metho. The- cap. 4.
rapeu. 3. de loc. aff. in ſextum τῶν ἐπιδημιῶν, & alibi ſępius. lege quæ P. Apo- 5 tex. 29.
nen. in Concil. differ. 128. & 173.

Num. 3. Non comedas] *quæ infra cap. 22.* Boreas

Num. 5. Dum in Balneis] *quæ infra cap. 22. & de aſpectu Baln. ad* cap. 3.
Boream &c. lege Conſt. Caſ. 2. de Agricultura.

Num. 9. In aquis] *infra cap. 19. & 42.* cap. 9.

Num. 10. Sine faſtidio] *Plinius Veron. lib. 31. hiſt. nat. refert ſal, cùm* Sal.
ſub lingua tenetur, facere, vt conualeſcentes æſtum baln. leuiter ferant.

Num. 14. Elige] *iuxtà illud ingenioſi Poëtæ.*

Elige, cui dicas, tu mihi ſola places.

Num. 17. Balnea] *infra cap. 40. & obiter nota ex Gal. lib. de cauſ. pro-* Menan.
catar. Menandrum quendam ſtatim euaſiſſe ſanum ab vſu Balnei. Ne deſpe-
res] *iuxtà illud Mantuani, Homeri. Tu ne cede malis. & iterũ, Audentes for* cap. 9.
tuna iuuat. notum ſiquidem eſt illud Tibulli, ſpes alit agricolas. & quod Apoſt.
noſter docet in priore epiſt. ad Corin. ὅτι ἐπ' ἐλπίδι ὀφείλει ὁ ἀροτριῶν, ἀροτριᾶν. cap. 4.

Num. 18. Si Deus voluerit] *Docet hunc modum loquendi B. Paulus* cap. 15.
vbi ſupra, & in epiſt. ad Rom. & B. Iacobus in ſua canonica. edocti ab Epiſcopo cap. 4. 1. Pe. 2.
animarum noſtrarum, & Apoſtolo confeſſionis noſtræ Chriſto, qui Apoſtolos, Heb. 3.
ſuoſque fideles quotidie ſic orare docuit. γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, Luc. 11.
καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Adde quòd ſacri Theol. in comment. 4. libri ſenten. P. Lom- Mat. 6.
bar. & ſacri concil. Trid. (quod feliciſſimè Dei gratia ſub Pio IIII. Pont. Max. diſt. 23. §. 2.

abſolutum eſt) in ſeſſ. XIIII. *de extrem. vnct. docent ſanctum Sacramen-*
cap. 2. *tum vnctionis extremæ (quod à Chriſto Domino apud Marcum inſinuatum, &*
Mar. 6. *inſtitutum, per Iacobum autem fidelibus promulgatum eſt) non ſolum gratiam*
Iac. 5. *Spirituſſancti, quæ eſt res ſacramenti, præſtare, quò tentationibus Dæmonis cal*
caneo inſidiantis, facilius reſiſtatur: Sed interdum corporis ſanitatem, vbi ſa-
Pſ. 55. *luti animæ expedierit.*
Gen. 3.

CAPVT PRIMVM.

Pauſil. mons NEapoli Puteolos verſus Mons eſt pulcherrimus, Pauſilypus nomine. olim (ſicut Plinius tradit)
3. cap. 6. » villis habitatus, ad 1000 paſſus excauatus, pla-
» num eadem via Puteolana curribus iter prębens. Quis autem id memorabile opus fecerit, igno-tum eſt. Quamuis aliqui dicãt Luculli opus eſſe.
7. epiſt. tamen apud Senec. ipſius loci factam mentionem legimus, vbi di-
58. » cit. cæromate nos excepit aple in Crypta Neapol. nihil illo carce-
Crypta Neap. » re longius, nihil illis faucibus obſcurius, quæ nobis præſtant, non
» vt nos per tenebras videamus, ſed vt ipſas. Cæterum ſi locus ha-
» beret lucem, puluis auferret, in aperto quoque res grauis & mo-
» leſta. Quid illic, vbi in ſe volutatur, & quum ſine vllo ſpiramento
» ſit incluſus, in ipſos, à quibus incitatus eſt, recidit. Donatus in Ver
Virg. » gilij expoſ. tradit, ipſum Poëtam ſepultum fuiſſe Neap. via Puteo-
ſepul. » lana ad ſecundum lapidem. quod ſepulchrum, circa prædictam Cryptam ſæpe quæſitum inueniri non potuit.

SCHOLIA.

Pauſil. Pauſilypus] *In hoc monte erat piſcatio Cæſaris, quæ continuit piſcem viuum per annos* LX. *cuius meminit Plinius lib. 9. De hoc monte Plutar. in Lucullo,*
cap. 53. *Dion in Auguſt. Pontanus in eridano, & lyra. Volater. lib. 6. & Iac. San-*
epiſt. 31. cap. 6. *nazarius noſter in piſcatorijs. Sed Pontanus de bello Neap. ſic ait; poſtmon-*
Palæpolis *tem, qui Palæpoli imminet promontorium protenditur in meridiem, quod à de-*
litijs ſortitum eſt nomen Pauſilypum: παῦλα enim græcè, latinè quietem ſonat, λύπη verò triſtitiam. hinc Iupiter à Sophocle vocatur Pauſilypos. qua ratione
Suet. 2. cap. 98. *Auguſtus vocabat capreas vrbem negocij vacantem ἀπραγόπολιν, & Alypias herba eiuſdem etymi eſt apud Dioſcoridem.*

Crypta. Cripta Neap.] *Razzanus teſtatur tempore ſuo in ea nulla fuiſſe fora-mina: quæ poſtea iuſſu Alphonſi Regis Neapol. facta ſunt. quem imitatus eſt*

ſuperioribus

ſuperioribus annis D. Petrus à Toleto: vt recolit præceptor meus D. Philip. ingraſs. De auctore huius Cryptæ variæ feruntur opiniones, vt refert F. Zenobius in orat. de Neapol. Quidam namque tribuunt hoc opus Lucullo, Quidam Baſſo. Sed neutrius meminit Liuius, neque Plutar. Atqui Reuerend. Paulus Iouius in vita Pomp. colum. quem ſequitur F. Leander, & Iacobus perfectus, authorem putat eſſe Cocceium. Meminit huius cryptæ Blondus de Ital. cap. de Campania, & Raph. Volater. vbi ſupra. Pontanus verò, cùm ſcribit bellum Neap. meminit tàm huius, quàm alterius, quæ eſt in montis ad mare prominentia. Sed non ab re erit legere quæ ſcribit diſertiſs. F. Petrarcha in itinerario ad Mediol. inter Phalernum, ait, & Mare Mons eſt ſaxeus manibus hominum confoſſus, quod opus inſulſum vulgus à Virgilio magicis cantaminibus factum putat. De quo cùm olim me Robertus regno clarus, ſed ingenio, ac literis præclarus, quid ſentirem, multis aſtantibus percunctatus eſſet. humanitate regia fretus, iocans nuſquàm me legiſſe magicum fuiſſe Virgilium reſpondi, quod ille ſereniſſimæ frontis nutu approbans, non illic magici, ſed ferri veſtigia confeſſus eſt. Sub finem fuſci tramitis, vbi primùm cœlum videri incipit, in aggere edito Virgilij buſta viſuntur peruetuſti operis. vnde hæc forſan ab illo perforati montis fluxit opinio.

lib. de tumor.
Lucullus
Baſſus
de nat. vini
Coceius
lib. 6.
Robert. rex.
Virgil. ſepul.

Donatus] *Virgilij ſepul. nec à Blondo, neq; à Raczano inuentum eſt quamuis Seruius ſcribat ſepultum fuiſſe ad ſecundum lapidem verſus Cryptam Neap. quod innuit Flamin. 3. carminum, Hier. Fracaſt. in ſiphyli, & Pontanus in hortis eſper. lib. 2. d. Floreat vrna ſcilicet vrna, tui qua conditur vmbra Maronis. Donatus verò ſic ſcriptum reliquit. voluit eius oſſa Neapolim transferri, vbi diù & ſuauiſſimè vixerat: ac extrema valitudine hoc ipſe ſibi fecit* ἐπιτάφιον.

epiſt. 6.
lib. 2.
cap. 1.

MANTVA me genuit, CALABRI rapuere, tenet nunc
PARTHENOPE. cecini Paſcua, Rura, Duces.

Tranſlata igitur iuſſu Auguſti oſſa, prout ſtatuerat. Neap. fuere ſepulta, in via Puteolana, quæ eſt intra ſecundum lapidem: ſuoque ſepulchro dictum diſtichon inſcriptum eſt. Huius ſententiæ eſt Reuerendiſs. Card. Bembus, qui in tumulo Sannazarij (vt refert Iouius in elogiis) ſic appoſitè dixit. epiſt. 11. cap. 80.

Da ſacro cineri flores, hic ille Maroni
Syncerus Muſa proximus, vt tumulo.

Virgilij villam emit Sillius italicus, vt inſinuat Plin. iunior lib. 3. vbi meminit monumenti apud Neap. quod innuit Val. Martialis lib. 11. d. Virg. villa

Sillius hæc magni celebrat monumenta Maronis, epiſt. 7.
Iugera facundi qui Ciceronis habet. & alibi, epiſt. 49.
Iam prope deſertos cineres, & ſancta Maronis epiſt. 51.
Nomina qui coleret pauper & vnus erat.

De ſudatorio S. Germani. Cap. II.

PVteolos Neapoli petens eadem Crypta poſt ſe relicta, cùm medium viæ per rexerit: ſi paululùm dextrorſum declinauerit,

rit, lacum inueniet piſcibus, feriſque carentem, ſed ranis, hirũ-
Lacus quidam. dinibus, & ſerpentibus ſcatentem. Ad cuius lacus oram Domus
ſita eſt operta teſtudine, in qua ex hiatu terræ copioſus & calidus
emanat fumus. Hanc domunculam ſiquis nudus introierit, ſtatim
ſentiet vniuerſum corpus in ſudorem reſolui. & ob hoc ſudatorium
Sudatorij etymus. dicta eſt. Sudor hic humores euacuat, corpus alleuiat, languidos
reſtaurat, ſanat iliacum affectum, vlcera interiora deſiccat, & po-
" dagricis quàmplurimùm confert. Hęc eadem operatur aqua vn-
" decunque ſumpta, & hoc fumo calefacta. In hoc loco B. Ger-
infra c. 4. manus Capuanus Antiſtes animam Paſcaſij Cardin. diaconi in-
uenit. quam hiſtoriam S. Gregorius quarto Dialogorum libro
proſequitur.

SCHOLIA.

Hoc ſudatorium vulgò appellatur, Sudaturo d'Agnano. eius meminit Saua-
rubr. 19. *narola lib. 2. de Baln. d. conferre ſcabiei, morbiſque cutis. meminit & Vgolinus*
cum Mengho Fauentino.

Vlcera cap. 4. Vlcera] *Id enim proprium eſt aquarum Sulphurearum & bituminoſarum, vt notat Aët. 4. ſer. 1.*

Podagræ cap. 48. Podagricis] *Quibus podagris baln. conferant, docet Aët. lib 12.*

Gregorius] *Locus eſt cap. 40 cuius verba ſunt hæc. Cùm adhuc eſſem iu-*
Hiſtoria de Paſcaſio Card. *ue nculus, & in laico habitu conſtitutus, narrari à maioribus audiui: quòd Pa-*
ſcaſius huius ſedis Apoſt. diaconus miræ Sanctitatis vir fuerit, eleemoſynarum
maximè operibus vacans, cultor pauperum, & contemptor ſui. Poſt multum
Germ. epiſc. *tempus mortis eius, Germano Epiſcopo Capuano Medici dictauerant pro ſalute*
corporis, vt in Thermis angularibus lauari debuiſſet. qui ingreſſus eaſdem ther-
mas, prædictum Paſcaſium ſtantem & obſequentem in caloribus inuenit. quo
viſo vehementer extimuit: & quid illic tantus vir faceret, inquiſiuit. Cui reſpõ-
dit, quòd nulla alia cauſa in hoc loco pænali ſum deputatus, niſi quia in parte Lau
Symmachus. *rentij contra Symmachum in Pontificatu ſenſi. Sed quæſo pro me Dominum de-*
precare, atque in hoc cognoſces quòd ſis exauditus, ſi huc rediens, me non inue-
neris. quod poſt paucos dies ita factum eſt. Hæc ſanctus Gregorius, & ex eo
cap. 5. *Io. Eckius lib. 2. de Purgatorio. Hinc obiter animaduertas velim orthodoxe*
Hieropa rerga Suffrag. mort. *lector, ſuffragia viuorum (Miſſarum ſcilicet oblationes, Eleemoſynas, Ieiunia,*
Indulgentias, & ſimilia) plurimùm defunctis prodeſſe in tranſitu aquæ &
ignis per viam ſanctæ purgationis vſq; ad ſanctam ciuitatem, in qua nihil coin-
Pſ. 65. *quinatum introire poterit. Qui vſus ad nos defluxit ex Dominica & Apoſtoli-*
Iſa. 35. *ca traditione, vt teſtes ſunt locupletiſſimi, Clemẽs Rom. Petri ſucceſſor, Dionyſ.*
Apo. 21. *Areopag. Pauli diſcipulus, Athanaſius, Origenes, Baſilius Nazianz. Chry-*
ſoſt.

ſoſt. Damaſcenus, vterque Cyrillus, Tertull. Cypr. Ambr. Hieron. Auguſtinus,
Gregor. Bernardus, ecquis non? Quotidie enim à ſacerdotibus nouæ legis offer- Mal. 1.
tur oblatio munda, atque incruenta victima non ſolùm pro viuis, (ò Dei erga
homines τὴν φιλανθρωπίαν*) verum etiam defunctis; vt tādem refrigerij locum,* Tit. 3.
lucis, & pacis in idipſum obdormientes in Domino obtineant. Hæc parerga ſint, ſacrif. pro mor.
ſed quæ tamen prodeſſe poſſunt plurimis. Parerga enim quandoque vtilia ſunt, Pſ. 4.
& à re non aliena, vt inquit Galen. lib. 3. de compoſ. med. κατὰ τόπους*, libro de* Act. 7.
arte cur. per ſang. & in commentar. ſexti epidemiarum. Parerga cap. 1.

Sancti Germani] *Aduertas lector quædam Balnea à Sanctis traxiſſe de-* cap. 18.,
nominationem, vt agnoſcas πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως *in memoria æterna eſſe* 2 tex. 14.
iuſtos, & bonum nomen amicorum Dei in æuum permanere: vt ſic frequenti me- Sanctorū
moria eorum veſtigia imitantes (vti docet S. Mater Eccleſia) Deus nos prote- baln.
ctionis ſuæ auxilio, illorum meritis, & precibus intercedentibus, muniat. lege Pſ. 111.
itaque alacriter. eſt Balneum S. Alberti, & S. Petri marty. in Cliuolo, S. Bar- Eccl. 41.
tholomæi, S. Helenæ, & S. Petri apud Patauium, S. Caſſiani in Vrbe veteri, Pſ. 138.
S. Chriſtophori in Fauentia, S. Calogeri apud Sciaccā, S. Georgij, & S. Philippi 1. cor. 11.
apud Senas, S. Io. in Corſena, S. Mariæ in Flaminia, S. Martini apud Arimi- 4. Re. 19.
num, S. Michaëlis in agro Volaterrano, S. Pancratij in Bergomat. 2. Ma. 15.

Hoc Balneum, *ſicut & alia verſibus complexus eſt Alcadinus poëta Siculus.* Alcadinus.
imitatus (ni fallor) Damocratem, Andromachum, Nicandrum, Philonem,
Q. Serenum, & alios, qui medica metricè ſcripſerunt. quorum meminit Galenus
in lib. de Ther. in lib. 1. & 5. de compoſ. κατὰ γένη*, & alibi. Hic Alcadinus,* Medici & poëtæ cap. 18.
antequàm Balneorum vires enarraret, ſic iucundè, & gratioſè exorſus eſt. cap. 10.

Inter opes operum Deus eſt laudandus in illis,
In quibus humanæ deficit artis opus.
Res ſatis eſt dictu mirabilis, horrida viſu,
A Phlegetontæo prouenit amne ſalus.
Nam quæ defunctos aqua feruens vrit in imis,
Hæc eadem nobis miſſa miniſtrat opem.
Cætera cùm fictis curentur regna ſyrupis,
Balnea quæ curant Terra laboris habet.
Vos igitur quibus eſt nullius gutta metalli,
Quærite, quæ gratis auxilientur, aquas.
Quarum virtutes, & nomina maxime Cæſar,
Præſens pro mira laude libellus habet.

Vos igitur] *Ex codice manuſcripto venerabilis Monaſterij S. Seuerini* Monaſt. S. Seuer.
de Neapoli ſic aptius legitur. Copia queis nulla eſt argenti, aut diuitis auri.

Gratis] *Balnea Naturæ gratuitam medicinam appellat ſummus ille theo-* lib. 2.
logus Gregorius in ſua theologia.

Is itaque Alcadinus poëta prædicti ſudatorij vires ſic carmine comple- Alcad.
xus eſt.

Abſque liquore domus bene ſudatoria dicta eſt,
Nam ſolò patiens aëre ſudat homo.

Ante

Cœlius Rhodig. 9. lect. ant. meminit Charoniæ ianuæ. Plutarchus verò magnæ authoritatis vir ſic de Mileſijs virginibus ſcriptum reliquit in lib. de Virmulie. Expirationes noxiæ animum, & corpus lædunt, vt qui virgines Mileſias coëgerunt ſeipſas interficere. ſed illarum furor eſt compreſſus propter dedecus, quod patiebantur: illarum.n.cadauera nuda in forum efferebantur. Sed & Rufus Epheſius poëta refert, quendam lacum apud Sarmatas necare aues ſuperuolantes, qui græcè dicitur ἄορνος à necandis auibus. qui locus nomen dedit Campano Auerno. Teſtatur Strabo non procul à Nyſa eſſe ſaxum aörnum. & idem ſcribit apud Hierapolim, eſſe os Plutonium in quodam montis ſupercilio: quodq; tauri illuc introducti cadant, mortuique educantur. quod ipſemet in Pâſſeribus expertus eſt. Sed & Ariſtoteles in 8. de Nat. anim. auctor eſt, Lepores ex Ithaca fugere. & Pomp. Mela in Cilicia præter, ſpecum Corycium, meminit ſpecus Typhonæi. Pontanus verò noſter in bello Neap. ſimilem recitat hiatum apud Petrinum. verba ſunt hæc, Roca montis draconis ad Maſſicorum exitum montium, quà in mare & meridiem ſpectat, editiſſimo vertice ſita eſt. ad eius montis latus, quod ſolis ortum proſpectat, phanulum extat S. Marci, poſt cuius aram hiatum eſſe ſubterraneum indigenę affirmant. in quem vbi paulùm modò deſcenderis, ad intimum montem ſpecus panditur, ingens ipſa, ac nunc latis, modò anguſtis anfractibus vaſta, & horrens; quos qui ingreſſi quandoque fuerant, nunquàm poſt id reuerſos, quòd a dracone antri cuſtode, tetro primùm exanimati flatu, mox etiam deuorentur. atque ob hanc cauſam de Dracone monti nomen eſt inditum. Hæc ille.

c. 3. c. 11. Mileſiæ virg. Auernus lacus lib. 15. Saxum aor. li. 13 Pluton. os c. 28. Ithaca Typhon. ſpecus li. 5. Mons drac. Maſsici montes. Draco

Si animal] *Refert F. Leander in libro de Ital. cùm loquitur de Campania, Carolum* VIII. *Galliarum Regem iuſſiſſe, vt proijceretur in antrum iſtud venenoſum Aſinus quidam, qui vbi proiectus eſt, quàm primùm expirauit.*

Carolus VIII.

Celte] *vox iſta etiam inferiùs legitur, quam nec alibi me legiſſe recolo. Atqui Celtæ populi ſunt in Gallia, de quibus Lucanus, Gallorum Celtæ miſcentes nomen Iberis. vt taceam Val. Catul. Mart. Syllium, & alios ſcriptores. Celtis verò arbor eſt apud Theophraſtum in lib. de Hiſtoria ſtirpium, quos vertit abſolutiſſimus vir Theod. Gaza. qui inter latinos græcus eſt, & inter græcos latinus; Verùm quod ad auctorem attinet, ſcimus ipſum fuiſſe vſum ea voce, vt in ſcriptura Iobi legitur, cùm dicit. Sanctus ille vir, vel celtę ſculpantur in ſilice. quo in loco vir incredibilis pietatis catholicæ, ſingularisq; doctrinę Franc. Titelmanus ſic ſcribit, corrupta eſt lectio. non.n. legendum eſt, vt quidam adinuenerunt, dicentes; nomen celtis ſignificare inſtrumentum, quo vtuntur ſculptores lapidum, à cælando nomen deductum aſſerentes. eſt.n. id figmentum, vel maximè quòd nullus commentatorum huius libri de huiuſmodi inſtrumento quicquàm annotauerit. Hæc ille. Et verè in Biblijs ad vetuſtiſſima exemplaria Antuerpiæ caſtigatis per Catholicum virum Ioan. Henterium Mechlin. legitur ſic, certè.*

Celte c. 4. Celtæ li. 4. Celtis lib. 4. c 4 Gazæ laus. Iob. 19. Titelm. laus.

Temerarius] *Poſt caſum Phaëtontis, & Icari hic tertius è cælo in terram cecidiſſe videtur Hiſpanus. Quid non cogit mortalium curioſitas? neſcia præcepti apud Salomonem dicentem. In pluribus operibus Dei ne fueris cu-*

Phaëton Icarus. Curioſi. Ecc. 3.

rioſus. non.n.eſt tibi neceſſarium ea quæ abſcondita ſunt videre oculis tuis. in
Ecc. 6. *ſupernacuis rebus noli ſcrutari multipliciter. Qui amat periculum peribit in*
Num. 4. Eccle. 13 *illo. & alibi, Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea. & idem in parabolis,*
Prou. 6. *Nunquid poteſt homo ambulare ſuper prunas, vt non comburantur plantæ eius?*
Gen. 34. *felix qui alieno (vt docet paræmia) diſcit malo. Exemplum habetur in ſacris*
Dina *literis de Dina filia Iacob; & in profanis de nouocomenſi. Plinio, vt ſcribit*
Plinius. *nepos eius ad Corn. Tacitum. Lege quæ grauiſſ. auctor Plutar. ἐν τῷ περὶ τῆς πολυπραγμοσύνης.*

De Bulla ſudatoria. Cap. IIII.

Bulla. BVlla ſudatoria ad occidentem tendens, poſtquã inter lacum, & ſpinum montem tranſierit, à dextris lacum, è leuâ viam, qua Puteolos itur, relinquens, obuium habet montem aridum, ardentem, & continuè fumigantem; quem nec feræ, neque aues
Bullæ etymus. incolunt. Ad cuius montis radices infra terrę cauernas magno cum fragore aqua bullit, & ob hoc Bulla vocatur. Hæc aqua parum ad ſuperficiem exiens, non ſine arte & induſtria illic colligi-
» tur, ſed mirabiliter caput emundat, lumina acuit, vterum purgat,
» inguina liberat, ſplenem curat, & hepar. Eadem fertur alienam
ſupra c. 2 aquam hic calefactam virtute loci efficere. Hic locus ob ſolitudinem animantium, ac ſurgentis fumi in nebulas, aquæque feruentis terribilem ſonitum, timorem ei, qui ſolus fuerit, facilè incutit.

SCHOLIA.

Vulgò vocatur, la Volla.

ſpinus Spinum] *Nuſquam recolo me legiſſe de hoc monte, ſcio tamen Spinum eſ-*
c. 3. lib. 4. *ſe quandam anim apud Ariſt. 8. de Nat. anim. & apud Virgil. eſſe quandam Pyri ſpeciem in Georg. Spina verò nomen eſt vrbis in Italia apud Plin. lib. 4. &*
ſpina ca. 16. *Stephanum περὶ πόλεων. Hic ſpinus mons vndique ſerpentibus, venenatisque colubris ſcatet, ſicut Incolæ fatentur, & ego cùm Puteolis degerem anno 1543. ſępius vidi.*

ſerpẽtes. *Bullæ huius meminêre Sauanar. & Menghus, qui propémodum in omnibus Sauanarolæ ſimia eſt. is ſiquidem aſſerit mineram hanc participem eſſe ſulfuris, & æris. Meminit etiam Franciottus lib. de Baln. Lucc.*

Caput] *propterea ab Vgolino vocatur capitis antidotum.*

cap. 2. Splenem] *lege Galenum 9. de compoſ. Phar. per loca, vbi meminit Balnei pro lienis affectibus.*

Solus]

Solus] *iuxtà illud Eccleſiaſtæ: Melius eſt duos eſſe ſimul, quàm vnum. habent.n.emolumentum ſocietatis ſuæ, ſi vnus ceciderit, ab altero fulcietur. cap.monachi de ſtatu monachorum. Alcadinus ſic metricè de hac Bulla ſcripſit.* Ecc.4.

Alcad.

Eſt aqua quæ bullit, quæ ex hoc bene Bulla vocatur
Humani quantùm Bulla timoris habet.
Vt rogus inſpirat ſaxis crepitantibus intus,
Sic locus: ignito corda fragore mouet.
Quam metuenda magis, tantò magis vtilis ægris,
Si ſtudeant in ea ſæpe lauare caput.
Et ſi fortè carent, quò poſſint membra lauari,
Alterius curent ſumere fontis aquam.
Hæc virtute loci prçſtat calefacta ſalutem,
Luminis antidotum, ſeu medicina potens.
Hæc caput emundat, matricem purgat, & inguen
Liberat, & ſplenem purgat, & ipſa iecur.

Sic locus] *aliter legitur. ſic locus inuito frigore corda mouet.*

De Aſtruno. *Cap. V.*

VErte te ad ſeptentrionem, & parum circunda ſtagnum: nam occurret tibi à ſiniſtris mirabilis efficaciæ lauacrum, quod à ſtrunis nomen accepit. Hic duo ſunt fontes, ſed aqua eadem rheumatibus, & phlegmaticis ſemper aduerſa: quæ cerebrum confortat, læſis oculis ſubuenit, gingiuas ſtringit, dentes roborat, fauces aptat, branchos ex rheumate curat, vocemq; clarificat. ſi vuula quæ in gutture eſt, ceciderit, ad locum reuocat, pectus lenit, appetit incitatum, ſtomachi faſtidia, & membrorum pigritiem tollit, pulmonem à tuſſi recreat, corpus aquaticum, ſeu phlegmaticum inflammat, & omne malum phlegmatis, rheumatisq; aufert, & quàmplures alios morbos. Aſtruni

SCHOLIA.

Vulgò vocantur li Struni.

Meminit huius balnei Sauanar. quod vocat Aſtranam, corrupto (vt reor) vocabulo. quod coryzæ conferre, & pectus lenire autumat. Meminit Franciottus, & Vgolinus qui Strunam vocat. Mengus verò aſſerit eius mineram conſtare ex nitro, ferro, & alumine.

Et parum] *In Codice Venet. impreſſo per Giuntam legitur, & paruum ſtagnum, quæ lectio mihi ſatis placet.*

Appetitum incitat] *ibidem legitur, Appetitum mutat. ſed melior eſt prior lectio cùm Alcad. dicat; Incitat os dapibus, & rerũ magiſtra experientia hoc doceat. Alcadini ſic de eo extant verſus.*

Alcad.

Dentibus à ſtrunis prodeſt, quos rheuma relaxat,
Faucibus ad ſolitum, ſi cadat vua, locum:
Faucibus apta ſatis, branchos ex rheumate paſſis,
Et læſis oculis hæc aqua praſtat opem.
Pulmonem recreat, quem tuſſis cauſa fatigat:
Inflammat corpus, cui dominatur aqua.
Incitat os dapibus, ſtomachi faſtidia tollit,
In multis aufert rheumatos omne malum.
Pigritiem tollit membrorum, pectora lenit,
Vocis ad obſequium pectoris aptat iter.
Sæpius vnde ſolet multis occaſio naſci,
Ne fluat à ſummo vertice, phlegma vetat.

Faucibus] *aliter ſic legitur, Hoc redit ad ſolitum, ſi cadat vua, locum.*
Tuſsis] *ſic, quem tuſſis anhela fatigat.*

De Baln. foris cryptę. Cap. VI.

Foris Crypta.

SItus loci inuitat me, vt retrogrediar. itáque à Crypta egredienti, & per radices Falerni montis incedenti ad oram maris, occurrit mihi balneum, quod à ſitu loci foris Crypta dicitur. „ Hæc aqua cùm ſit potu, & operatione dulciſſima, ignitos artus „ refrigerat, deſiccata febribus membra rigat, pulmonem læſum, „ iecur, & pectus ſanat, debilitatem ſtomachi tollit, tuſſi, & ægræ „ cuti medetur: nocet tamen hydrope affectis.

SCHOLIA.

Tripta cap. 30.

Meminit huius baln. Sauanar. vocatq; Triptam. ſic Franciottus, & Barto. Taurin. lib. 3.

Balneorum potus. ca. 1.

Potu] *Aquarum Magneſiarum potabilium meminit Ariſtot. in problematis ſect. 24. infra cap. 9. & in Baln. Aenariarum.*

Magneſ. 1. aquæ c. 3

Stomachi] *Sauanar. teſtatur hanc aquam calefactam, & epotam ventrem lenire. Mengus credit huius balnei mineram eſſe nitrum.*

Febris. aph. 42.

Febribus] *Balneorum in febribus meminerit Hippocr. in ſect. 7. τῶν ἀφορισμῶν.*

Hydrope]

Hydrope] *Aduerte ex Galeno lib.1. Simpl.medic. hydropi ſæpe conferre aquas ſulfur. alum. & bitum.cui dicto conſentit Aëtius 3.ſer.1. Hinc refert Gal. 14.Therapeuticæ methodi, Mitylenis aquā ſcaturire, quæ huic morbo aquæ intercuti ſummoperè opitulatur: valenter.n.deſiccat. Alcadinus ſic de eo.* Hydropſ c.7. ca.27. ca.15. Mityl. aqua. Alcad.

Lympha foris Cryptæ iuxtà maris edita litus,
A' ſtomacho pellit debilitatis onus.
Sed nocet hydropicis, cùm ſit dulciſſima potu,
Vim conſumendi non habet, inde nocet.
Leniter ignitos aſſueta refrigerat artus,
Pulmonem læſum ſanat, & inde iecur.
Pectoris antidotum, tuſſi medicamen amicum,
Deſiccata febris caumate membra rigat.
Ipſa per occultos telluris ducta meatus,
Subuenit ęgrotis, eſt quibus ægra cutis.
Vt dicunt Veteres (ſatis eſt mirabile dictu)
Ipſa foris Cryptæ Bulla miniſtrat aquam.

Hydropicis] *Secunda huius dictionis ſyllaba producitur,græcè.n.ſcribitur, ὑδρωπικός. quo modo vtitur Flaccus 1. epiſt. Macer quoque (& ſi non ſit ille Naſonianus) lib.5. Auctor tamen hic metri gratiâ (ſicut & inferius cap. 39.47. & 48.) vertit τὸ ὠ in ὀμικρὸν ſecutus Macrum lib.1.2.& 3.Verſus omittimus lector, quia breuitati ſtudemus. neúe cùm Marſo videamur ſcribere Amazoniden.* Hydropicus. ep.2. ca.4.19. ca.5. ca.31. ca.8.

De Baln. Iuncariæ. Cap. VII.

VLtra per arenam proficiſcenti, occurrit vnda Iuncariæ, à iuncis illic naſcentibus nomen retinens. Hæc vnda mentem lætificat, gaudia fouet, tollit ſuſpiria vltrò venientia, venerem prouocat, ad eámque fortes efficit, renes confortat, prodeſt ſtomacho, & læſis luminibus, vires iecoris reparat, hepar ſanat, corpus impinguat, febres erraticas deſtruit, & prouidet ne cutis extenuetur. Iuncaria

SCHOLIA.

Vulgo dicitur, li bagni de li Giunchi.

Meminit eius Sauan. vocatq; Deiuncaram. ſcribit ſanè ipſam confortare pectus, & conferre febri hecticæ primæ & ſecundæ (ſic loquuntur Auicennæ ſectatores in prima fen. quarti) ſpeciei: quod tamen difficulter credit. Franciottus verò giuncaram, vel vincaram appellat. Vgolinus ſic de ea ſcriptum reliquit Deiuncara.

quit

Iuncariæ laus. *quit, pectus roborat, exiccationis cauſas remouet, febres intermittentes deſtruit. & eſt inter cætera balnea ſaluberrimum. Eius mineram eſſe nitrum, ferrum, & fortè aurum putat Menghus Fauentinus.* Alcad. *Alcadinus ſic de eo,*

Balnea Iuncariæ quę ſunt in littore ponti,
Proſunt conſumptis, ni ſit aduſta cutis.
Pectoris amiſſas reparant in corpore vires,
Lętificant animos, gaudia ſumpta fouent.
Quæ veniunt per ſe, mentis ſuſpiria tollunt,
Et faciunt alacres in muliere viros.
Efficiunt Veneris renes ad prœlia fortes,
Confortant ſtomachum, lumina læſa iuuant.
Quas hominum cætus febres interpolat vſus
Annihilant; necnon triſte medentur hepar.
Talibus vſus aquis diſcrimina nulla timebit,
Quæ quandoque ſolent extenuare cutim.

Iuncariæ] *aliter ſic, Iuncaræ.*

In muliere] *ſic, ad meliora viros. nam penultima corripitur, vt Quintil. Stoa. rectè ſentit, ſed priorem lectionem habuit Sauan. cùm verſiculum hunc & ſequentem pro venereis effectibus in teſtimonium producit.*

Hepar. Hepar] *vox hæc in prima ſyl. producitur. græcè n. ſcribitur* διὰ τοῦ η. *verùm metri gratià (vt ſuperiùs dictum eſt) prima corripitur facta* μεταβολῇ τοῦ η εἰς τὸ ἐψιλόν. *ſicut fecit Macer lib. 3. Nec mirum, quandò (vt ait Manilius in ſuis Aſtronomicis) ornari res ipſa negat contenta doceri. Et ſicut herbarum vires (Stoæ ſententia) difficile eſt elegantiſſimo ſtylo celebrare, ſic cenſendum eſt de noſtro Alcadino, & Euſtaſio in negotio balneorum.*

ca. 6. ca. 8. lib. 3. Epog. 3.

Annihilant] *aliter ſic, Ad nihilum redigunt, purificantq; iecur.*

Interpolat] *metri gratia alterum* λάμβδα *ablatum eſt. hic eſt enim Poetarum mos in reperi, retuli, & huiuſmodi dictionibus.*

De Balneolo, ſeu Balneo plagę. Cap. VIII.

Balneolum. IN radice montis Olibani, quę protēditur verſus Neſida per arenam procedendo, duo Balnea reperiuntur; quorum vnum Balneolum dicitur, aliud Baln. petræ. Balneolum nomen à breuitate fontis inuenit, ſed tantæ eſt efficacię, vt infirmus non ſolùm » aquam ibi, ſed Deum adeſſe putet. Nam caput, ſtomachum, » & cætera membra confortat, fugat caliginem oculorum, con» ſumptos, & debilitatos reficit: materiam quartanæ, continuæ, » & quotidianæ deſtruit; à doloribus ex quocunque morbo, vel fe» bre procedentibus liberat. Hac aqua Neapolitani plus cæteris vtun-

vtuntur. De hoc balneo clarus poëta Euſtaſius de Matera hos edidit verſus, Euſtaſ.

Inter aquas Pelagi propè littus ſub pede rupis,
Magnus in effectu fons breue nomen habet.
Balneolum dictum, tantę virtutis amicum,
Vt patiens illic ſentiat eſſe Deum.
Nam morbo quocunque dolet, ſeu rheumate quouis,
Lotus aqua tali tempore liber abit.
Et caput, & ſtomachum, renes, & cætera membra
Confortat, tepidam ſi renouabis aquam.
Hæc prodeſt oculis, oculorum nube fugata,
Conſumptos reficit, quos tenet ægra fames.
Materiamq; rudem conſumit, & amphimerinen;
Hoc gens plus alijs Parthenopenſis amat.

SCHOLIA.

Vulgò dicuntur li Bagnioli.

Meminit eius Sauan. quod vocat locum dicitq; fugare ſuffuſionem, conferre catharro, ſtomachum confortare, renes, multaq; auditu miranda operari. Aqua hæc ſuauis eſt, corporiq; humano multùm grata. Meminit & Vgolinus, quòd vocat Balneolum foris cryptæ. ſic & Franciottus. eius minera (ex Mengho) eſt alumen, æs, & ferrum. Locus.

Neſida] *Neſis delitioſus locus eſt propè littora Pauſilypi: de quo ſcribit auctor Pharſaliæ, noſter Stat. Papinius 3. ſyluarum, Pontanus in Lyra cùm Sannazario in piſcatorijs: vt taceam Plinium lib. 19. ſuæ hiſtoriæ, & Senecam in epiſt. 54.* Neſis. lib. 6. Sil. 1. Epi. 3. Egl. 4. ca. 8.

A breuitate] *diminutiuum eſt à balneo. Iuuenalis & Statius in præfat. ſyluarum.* Sat. 7.

Conſumptos] *Hinc merito celeberrimus præceptor meus Don. Ant. ab Altomari in ſua propèmodum diuina Arte medica, commendat hoc balneum in affectu τῆς γονοῤῥοίας.* Gonor.

Euſtaſius] *neminem adhuc legi, qui de hoc viro verba fecerit, niſi apud vnum auctorem de balneis Heluet. & fortè hunc innuit Vgolinus, cùm dicit, ſe vidiſſe opuſculum de baln. Puteolorum, auctore Matthæo de Plantimone Salernitano: quorum virtutes ibi erant metricè deſcriptæ. Huius Euſtaſij, ſicut & Alcadini, amice lector, verſiculos, (vt potui, vtq; mihi licuit tàm breui temporis curriculo) à mendis expurgaui. & longè vtilius emendaturus, ſi licuiſſet, eram. faciant alij, opus adiuuent, & perficiant, nemo vnus omnia nouit; id ſiquidem ſolius Dei munus & opus eſt.* Euſtaſius. Matth. Saler. Scholiaſtæ excuſatio ex animo.

Inter aquas] *Hi verſus adſcribuntur Alcadino, vt apparet ex opere illo de baln. excuſo Venet. necnon ex codice manuſcr. ſuperiùs dictæ Bibliothecæ.*

Vt patiens] Lotus] *hi duo verſiculi citantur à Michaële Sauanar.*

Nam mor.] *aliter, De morbo quocunque doles, ſeu caumate quouis, lotus aqua tali corpore liber eris.*

Tritæus Materiamq;] *aliter, Materiam tritæi conſumit. verùm quia ex diphthongo media producitur à Martiali lib. 12. & Macro. lib. 5. & Q. Sereno, ideo verſiculum ſic commodè reſtitui. Conſumitq; tritæi hylen, ac amphimerinem.*

Ep. 91. ca. 7. ca. 51. Amphi. ca. 46. ca. 17. ca. 8. Amphimerinam] *vox hæc quia Græcè ſcribitur διὰ τῶ ι. producitur. ſed hic, & inferius metri gratia corripitur. huius febris meminit Gal. 1. de Criſi. 2. de diff. feb. & alibi.*

Parteno penſis. buc. Parthenopenſis] *aliter, Plus alijs genus hoc Parthenopæus amat. ego verò ſic legerem, Plus alijs hoc gens Parthenopæa fouet. fouere enim apud Maronem, habere ſignificat.*

Do Balneo Petræ. Cap. IX.

Petra. DE Petra lauacrum ſequitur, quod in fine huius littoris ſub rupe dicti mõtis poſitum eſt, ab effectu ſortitum eſt nomen: nam calculum frangit, vrinam prouocat, renes mundat, educit arenulas, caput à doloribus liberat, detergit ab oculis maculam, auribus auditum præſtat, & ſonitum remouet, cordi, pectorique medetur. Huius aquæ calidæ potus interiora expurgat. De hoc Euſtaſ. balneo Petræ Euſtaſius ſic ſcribit.

Cui Petra dat nomen, mirum reor eſſe lauacrum,
  Quòd lapidem poſſit frangere, nomen habet.
Et caput à multis facit abſentare querelis,
  Auribus auditum præſtat, & addit opem.
Lumina detergit tunicis maculoſa piatis,
  Pectoris, & cordis eſſe medela poteſt.
Veſicas aperit, de renibus vrget arenam,
  Interiora lauat potus & huius aquæ.
Quamplures vidi calidam potare petroſos,
  Queis vrina fuit poſt lapidoſa ſatis.
Vos igitur, quibus eſt durus cùm pondere venter,
  Liberat aſſiduè potio talis aquæ.

SCHO-

SCHOLIA.

Meminit eius Franciottus, & Sauanar.d.quod conferat ſuffuſioni: quodq́; lapidem veſicæ frangat cùm calida bibatur. meminit Vgolinus, aſſerens curare oculorum ſcabiem. eius materia (ſecundùm Menghum) eſt nitrum.

Potus] *quæ ſuperiùs cap.6.*

Cui petra] *hi verſus etiam adſcribuntur Alcad.*

Et caput] *ſic, Infeſtos capiti ſolet hoc arcêre dolores.*

Tunicis] *ſic, nebulis maculoſa fugatis.*

De renibus] *nos ſic reſtituimus. renes expurgat arena.*

Venter] *ſic, cùm pondere mictus.*

Liberat] *ſic, Aſſiduus talis liberat vſus aquæ.*

De Baln. ſubueni Homini. Cap. X.

IN capite ſequentis littoris, quod Puteolos vſque protenditur, infra cryptam in rupe cauatam ſaluberrima manat aqua: quæ obſtructis ob incuriam venis, & fonte relicto, ſub arena intra dictam cryptam, & mare perquiritur. Et quia ægrotis hominibus mirabiliter ſubuenit, ſubueni homini nomen accepit. Egeſta igitur arena, locum diſpoſitum ingreſſus, æger ſtatim ſcaturientium ſtillarum ſentit auxilium. Fons iſte animi triſtitiam, & defectum ſtomachi tollit, ipſum confortat, & facit vt appetat: pulmonis, iecoris, ſplenis, & tumidi ventris deponit onera, vocem clarificat, antiquæ podagræ induciatam dat requiem, & omnem ſpeciem doloris aufert. excellens tamen eius operatio in reſtauratione debilitatorum membrorum lucidius enitet. De quo Euſtaſius ſic ait,

Subueni homini. Euſtaſ.

Ex re nomen habet lauacrum, quod ſubuenit ægris,
Nominis effectum gaudet habere ſui.
Purgat pulmonem, deponit pondera ſplenis,
Depurat tumidum certa medela iecur,
Triſtitiæ cauſam gelido de pectore tollit,
Humores ventris leniter vnda leuat.
Defectum ſtomachi tollit, confortat & ipſum,
Vt ſolito ſolitas appetat ore dapes.

Vocem clarificat, genus omne doloris & aufert,
Talis amatores conuocat vnda ſuos.
Hic etiam deponit onus longæua podagra,
Hic datur articulis induciata quies.

SCHOLIA.

Tempus. *Vulgò dicitur corrupta voce, Zuppa d'homini. Nec mirum, omnia enim ad corruptionem tendunt, & cum tempore marceſcunt, vt ait Ariſtot.* ἐν τῷ περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς.

Meminit eius Sauan. vocatq; lauacrum. Vgolinus dicit remouere cauſas frigidas, pectoris defectum tollere, & conferre articulis. Franciottus vocat ſubſidium hominis. eius minera (ex Mengho) eſt nitrum & ferrum, quòd ex alembico conſtare poteſt.

Podagræ] *præceptor meus Altimarus meminit huius balnei in ſua Arte medica cap. de podagra.*

Diſpoſitum] *in Codice Veneto legitur, defoſſum.*

Ex re] *hi verſus etiam Alcadino adſcribuntur.*

Vt ſolito] *ſic vt cupido ſolitas.*

Humores] *legendum eſſet, tumores. niſi quòd in hac dictione prima corripitur.*

Hic datur] *aliter, Datur vt articulis ſæpe petita quies. nos ſic effinximus: Magna quies preſſis articuliſq; datur.*

Induciæ cap. 25. Induciata] *Quid ſint Induciæ lege Paulum l. poſt liminium ff. de capt. & poſtlim. reu. vbi Accurſius parum eruditè (ſalua pace) loquitur. lege Varr. apud Gell. 1. noct. att.*

De monte Olibani. Cap. XI.

Olibanus mõs. ET quia dicta Balnea in radicibus montis Olibani manifeſtantur, etiam de eodem monte aliquid explicandum videtur. Poſt Puteolos enim Mons olim fuit prædurissimi ſilicis, qui Olibanus dictus eſt; ſic dictus, quòd totus fuerit fructibus orbatus, nam lapidoſus exiſtens, ſterilis erat. Hunc Montem C. Caligula Imp. Rom. excidi iuſſit, vt ex ipſius ſilicibus itinera Italiæ ſternerentur. quod videtur innuere Sueton. ſic d. exciſæ rupes præ duriſſimi ſilices, & montes aggere æquati. Huius montis rudera inſpici poſſunt cùm acceditur: nam dicitur Olibanus, ab ὅλον græcè, quod latinè ſonat totum, & λιβος orbus, & ſeu ſterilis. In hu-

ius enim Montis radicibus plurima ſaluberrima balnea naſcuntur: de quibus aliqua ſuperiùs dicta ſunt; & aliqua inferiùs dicentur.

SCHOLIA.

Vulgò lo monte Libano, & li ſaſſi.

De hoc Monte meminit Ant. Panor. 5. epiſt. ad Nicol. Piſcicellũ Archiepiſ. Oliban.
Salernitanum, quem vocat feracem herbarum, & ventorum. Oliba tamen ciuitas eſt Hiſpaniæ apud Ptolemæum lib. 2. & Olibanus (vt notat Simon Genuenſis apud Pandectarium) eſt thus, quod etiam dicitur græcè λίϐανος. eſt etiam Libanus mons Arabiæ, de quo Tacitus, & Sacræ literæ ſæpius loquuntur, & vt in hiſtoria regnorum, & in Prophetis legitur. eſt & nomen adoleſcentis apud Conſtan. Cæſ. 11. γεωπονικῶν. Antilibanus quoque ipſe mons eſt, cuius meminit Iul. Strabo lib. 16. ſuæ geographiæ. Oliba. ca. 6. Libanus 12. ca. 16. Antilibanus.

Sueton.] *locus eſt lib. 4. c. 37. ſic, Iactæ moles infeſto, ac profundo mari, exciſæ rupes duriſſimi ſilices, & campi montibus aggere æquati, & complanata foſſuris iuga montium.*

Ab ὄλον] *quod hic bonus auctor de orbato ſomniat, nunquàm legi, niſi ἀπὸ τοῦ σβεννῦσθαι, (charitas namque non cogitat quæ mala ſunt) quod extinctionem ſignificat, originem traxiſſe crediderit.* 1. cor. 13

De Baln: Ortodonico. Cap. XII.

ORtodonicum balneum in radice eiuſdem montis eſt, quod reſpicit Puteolos, in horto domini Epiſcopi naſcitur aqua vtilis, & mirabilis, & ob hoc Ortodonicum dicitur. In hoc lauacro per oſtium ad plagam auſtralem diſpoſitum multos per gradus deſcenditur: & ideo cùm auſter flat, calor intus incluſus, exhalationis expers, facilè intrantes ſuffocat. Aqua tamen eius foris educta, reſtaurat corpora febribus conſumpta, nauſeam ſtomachi reuocat, illumq; confortat, ephemeras, & erraticas febres tollit, maximè ad phthiſim paratas. Ortodonicum.

SCHOLIA.

Meminit eius Frantiottus: Alcadinus ſic de eo. Alcad.

Hæc manet abſconſo telluris lympha meatu,
Hanc via ſub terris plena timoris habet.
Tu caue ne ſubeas thermas ſpirantibus auſtris,

Ne calor incluſus ſit tibi cauſa necis.
Hæc aqua mira nimis conſumptis eſt bona valde,
Reſtaurat corpus nobilis vſus aquæ.
Infirmos ſicubi febris tenuauerit artus,
Et putat extremam triſtis adeſſe diem.
Has fidens intrabit aquas, & ſæpe frequentans,
Sentiet in robur ſe rediÿſſe vetus.
Phthiſis, ephemerinæ febres, & nauſea turpis
Pellitur his thermis, hectica victa fugit.

Sicubi. lib. 2. c. 35. Sicubi] *cùm hæc dictio in prima ſyllaba producatur, vt patet apud Statium, in achill. & Iuuencum Hiſpanum lib. 1. euang. ideo verſiculum hunc ſic aptauimus, ſicubi languentes f. t. a.*

Phthiſis. Sat. 13. el. 4. c. 18. Phthiſis] *huius etiam vocis prima corripitur à Iuuenale, ab Ouidio in primo de Ponto, & à Q. Sereno, ideò ſic effinximus, febris ephemerinæ, phthiſews mala, nauſea turpis. vel ſic, febres, exhibuit quis nomen ephemeros, aufert, Erranteſq; phthoën maximè quæ generant.*

De Baln. S. Anaſtaſię. Cap. XIII.

S. Anaſtaſia. BAlneum S. Anaſtaſiæ obſtruitur arena ſicut Baln. ſubueni, quod nomen, quia prope ædes huic ſanctæ dicatas aqua ſurgebat, aſſumpſit; facta ergo foſſa, aqua recenter egrediens, igniti corporis recreat artus, eorum virtutes renouat, tollit languidis ſymptomata, vel defectus, ſi ſurgentis aquæ patiantur ardorem. De quo dicit Euſtaſius.

Euſtaſ.

Balnea præterea, ſeu Naſteſię lauacrum,
Vſibus humanis commoda multa facit.
Corporis igniti recreatos efficit artus,
Virtutes etiam corporis vnda nouat.
Res miranda quidèm, quicunque cauabit arenam,
In medio foſſæ feruida manat aqua.
Illa recens in fonte ſuō ſymptomata tollit,
Languidus ardorem ſi patiatur aquę.
Qui petit ergo ſuō bene de languore leuari,
Sentiet auxilium, ſi renouabit aquam.

SCHOLIA.

Meminit eius Franciottus ſub titulo S. Anaſtaſij. Vgolinus d. articulos roborare, & omneis vires corporis augere.

Balnea] *adſcribuntur etiam Alcad. ſic legitur, Aſcribunt homines tibi Anaſtaſa lauacrum. ſed cùm vtroque modo claudicet, ſic in rhythmum metricum effinxi, Balneum Anaſtaſiæ diuę de nomine dictum.*

Corporis igniti] *ſic, corporis ægroti.*

Languidus] *ſic languenti ardorem ſi patiatur aquæ. poſt quem ſequuntur hi duo verſiculi, Fonte relicta ſuo nihil affert vtilitatis, Hæc eadem prodeſt frigida facta parum.*

Ergo ſuo] *aliter, ſic, inuiſo ſeſe languore leuari ſentiet auxilium, ſi renouabit aquam.*

De Oppido Puteolis, Cap. XIIII.

PVteoli vetus oppidum eſt, Baias reſpiciens ad ſeptentrionem: dictum à puteis olentibus aquarum ſulphuratarum, quæ ibi ſcatent. Refert Tacitus, quod inter Puteolanos nobiles, & plebeos maxima eſt orta ſeditio, propter quam ad ſaxa, & minas ignium deuenêre. ſed nobiles Romam ad ſenatum mittentes, de violentia popularis multitudinis ſunt conqueſti. Populares etiam legatos ad eundum miſêre ſenatum: exponentes quòd auaritiam magiſtratus, & cuiuſque maiorum non poterant ſufferre. Senatus igitur voluntate, C. Caſsius adhibendo remedio eſt delectus. ſed quia Puteolani eius ſeueritatem ferre non poterant: præcante ipſo ad ſcribonios fratres eſt ea cura translata. quibus, data cohorte prætoria, cuius terrore, & paucorum ſupplicio, rediјt oppidanis cõcordia. In huius oppidi vmbilico, eſt Phanum quoddam antiquiſſimum, ſumptuoſſimè ex quadro lapide conſtructũ, & iam à frequenti terræ motu, qui illic creber eſt, parum ſciſſum; quod à Chriſtianis ſancto Proculo dedicatum Canonici poſſidẽt. In eius faſtigio, & frontiſpicio hoc Elogium magnis literis inſculptum, quum eſſet integrum, legebatur: cuius nunc bona pars ex terræ motu periјt.

Puteoli. Roma. C. Caſſ. Scribon. fratres. S. Proculus.

CALPVRNIVS L. F. TEMPLVM AVGVSTVM CVM ORNAMENTIS. D. S. P.

In eius etiam Templi pariete hoc quoque Epigramma cernitur.

L. COC-

L. COCCEIVS L. C. L. POSTVMI L. AVCTVS ARCHITECTI.

Gigantes — Pomponius lætus in Gigantum oſſibus, quæ Puteolis viſuntur.

lege in append. Pandari. epig. 11.

Huc quicunque venis ſtupefactus ad oſſa Gigantum,
Diſce cur æthruſco ſint tumulata ſolo.
Tempore quo domitis iam victor agebat Iberis
Alcides, captum longa per arua pecus.
Colle Dicarchæo clauaq; arcuq; Typhones
Expulit, & ceſſit noxia turba Deo.
Hydruntum petijt pars, & pars altera Thuſcos,
Interijt victus terror vterq; loco.
Hinc bona poſteritas immania corpora ſeruat,
Et tales mundo teſtificatur auos.

SCHOLIA.

Puteoli. Puteoli] *Tacitus lib.4. ſic habet. In Italia oppidum vetus Puteoli, ius coloniæ, & cognomentum à Nerone adipiſcuntur. Veterani Tarentum, & Antium aſcripti, non tamen infrequentiæ locorum ſubuenêre, dilapſis pluribus in prouincias, in quibus ſtipendia expleuerant. Neque coniugijs ſuſcipiendis, neque alendis liberis ſueti, orbas ſine poſteris domos relinquebant. Non enim vt olim vniuerſæ legiones deducebantur cum tribunis, & centurionibus, & ſui cuiusq; ordinis militibus, vt conſenſu, & caritate Rempub. efficerent: ſed ignoti inter ſe diuerſis manipulis ſine rectore, ſine affectibus mutuis, quaſi ex alio genere mortalium repente in vnum collecti, numerus magisq; colonia. Comitia prætorum arbitrio ſenatus haberi ſolita, quòd acriore ambitu exarſerant, princeps compoſuit; treis qui ſupra numerum petebant, legioni præficiendo. Auxitque Patrum honorem, ſtatuendo, vt qui à priuatis iudicibus ad Senatum prouocauiſſent, eiuſdem pecuniæ periculum facerent: cuius ij, qui Imperatorem appellauêre. nam antea vacuum id, ſolutumque pœna fuerat. Hæc ibi Strabo lib. 5.* ἡ Δικαιαρχία, ἔφη, ἦν πρότερον ἐπίνειον Κυμαίων ἐπ' ὀφρύος ἱδρυμένον. Ῥωμαῖοι μετωνόμασαν Ποτιόλους ἀπὸ τῶν φρεάτων, οἱ δ' ἀπὸ τῆς δυσωδίας τῶν ὑδάτων. *Dicæarchia, inquit, quæ primùm, fuerat Cumanorum emporium, Romani poſtea vocarunt Puteolos à puteis, aliqui autem à putore aquarum. Euſebius verò Cæſarienſis in* Dicæarchia. *chronicis refert: Puteolos ante dictam fuiſſe Dicæarchiam tempore Tarquinij Superbi, & Pythagoræ, ob imperij iuſtitiam. Galenus in 1. de compoſ.* olym. 64 ca. 3. c. 4.

per

per gen. Dicæarchia, & 9. de Compoſ. per loc. meminit Puteolij: quam tyrrhe- ca. 18.
norum coloniam vocat Pauſanias, & campaniæ coloniam. Bedę ſuper Act.
Apoſt. vt refert Dion. Cartuſianus. Atqui auctor hiſtoriæ Schol. 1. Comeſtor Maria
inſulam eſſe putat: ſed melius Card. Caietanus, qui ibidem vocat ciuitatem mari puts ca. 71.
timam. Fuit in hoc oppido celebris fortitudo Mariæ Puteolanæ, cuius meminit ca. 122.
Franc. Petrar. 5. epiſt. & ex eo Io. Rauiſius Textor prima parte Officinę. Prochorus.

De Prochoro Epiſcopo Puteol. (cuius meminit B. Lucas) & vno ex LXX. Act. 6.
diſcipulis, lege Hippolitum marty. & de Aucupio Epiſcopo fit mentio in Con- Aucupi⁹.
cilio ſub Symacho Papa. De S. Soſio apud Puteolos meminit Lippomanus in vi- S. Solius
tis patrum, tomo 4. De Franciſco Puteol. Beroaldi præceptore, lege eundem Franciſ. Put.
Beroaldum in Orat. Prouerb. cuius etiam extat epiſtola ad Iacobum antiqua-
rium de Chirio fortunato, quem ipſe recognouit, imprimique curauit. extat
epiſtola eiuſdem in præfatione Corn. Taciti. idem vertit Pſalmos & Eccleſia-
ſten Salomonis, quos Hieronymo Quirino Patr. Venet. nuncupauit. & hic ille
eſt, quem noſter Politianus 2. epiſtolarum amicè ſalutat. De Ambroſio Pu- epiſt. 15.
teol. medico, vnus ex vetuſtiſſimis medicis, Marcellus meminit. De Andro- Ambroſ. put.
nico puteolano meminit Cicero lib. 5. epiſt. XV ad Atticum. Sed & Stephanus ca. 16.
περὶ πόλεων. Herodianum Puteolis Sympoſia ſcripſiſſe teſtatur. De aëris pu- Andronicus.
teolani natura eruditiſſimè ſcripſit Petrus Iacobus à Toleto. De aquis puteol.
meminit Cic. in Orat. pro Plantio, & in lege agraria. de puluere verò Vitru- Herodianus.
uius lib. 2. & Seneca 3. Queſt. Natural. & ex eo Cæl. Rhod. 16. lect. antiq. Aër put.
Marmorum verò antiquorum meminit meus Franciſcus Baliſtherius in Perio- Aq. put.
cha de accentibus. Et vt obiter annotem, ficuum Volumbrorum Pontanus 2. Puluis put.
de amore coniug. & ceruſæ meminit Iac. Syluius in appendice diſpenſarij Va-
lerij Cordi. Qui verò aliqua alia deſyderat de hoc oppido (vt ſtudioſis viris ſa- ca. 6.
tisfaciam) legat Ioſephum 18. antiq. Philoſtratum 7. de Apoll. Melam lib. 2. ca. 10. ce. 43.
c. 2. Appianum lib. 5. Senecam ad Lucillium, Liuium 3. ab vrb. cond. lib. 4. Pli- ca. 4.
nium 2. hiſt. Nat. L. Florum 1. c. 16. Suetonium 2. Tacitum 19. ex Statium 2. ca. 14.
Sylu. prima. E recentioribus verò Blondum de Ital. illuſtr. cap. de Campania, ca. 4.
Volater. 6. c. 6. & Pontanum 6. de Bel. Neapol. cum Petrar. 2. epiſt. 16. ep 54. ca. 95.

Proculo] *is fuit diaconus B. Ianuarij martyris, ſocius martyrij, cuius fe-* ca. 43.
ſtum celebratur die 19. Septem. paſſus eſt enim ſub Diocletiano Imp. an. 289. S. Proculus.
Huius ſancti templum hodie eſt ſedes Epiſcopi, vt vtar voce Concilij Triburien
ſis. quæ infra cap. 18. lege officium ſeptem patronorum Eccl. Neapolitanæ, & ca. 15.
Martyrologium eccleſiaſticum.

Calphurn.] *de Calphurnio equite Rom. meminit Tacitus, & Cicero Orat.* Calphur. lib. 16.
contra C. Ant. & L. Catil. eſt & huius nominis vnus ex bucolicis ſcriptoribus.

Pomponius] *fuit vir antiquitatis, & bonarum literarum conſultiſſimus,* Pomao. lætus.
vt mutuem mihi verba Ang. Polit. in ſuis miſcell. qui ſeptuagenarius (referente c.c. 73.
Iouio in Elogijs) è vita hac exceſſit. c. 40.

Diſce cur] *etſi hæc dictio modo corripiatur, ſcito tamen illam ex regula* Cur.
produci, necnon ex auctoritate Naſonis 2. Elegiarum, Auſonij ep. 44. Venuſi- el. 4.
ni poëtæ prima carm. 83. & Pontani 2. eridani c. 6. de Gigantibus lege Philonē Gigant.

ilb.

lib. de Gigantibus ex libro Geneſ. Numer. Deuter. Iob, Baruch, aliiſq; Sacris ſcripturis, Lucanum lib. 4. Pharſaliæ, Spartianum in adriano, Macrobium 1. Saturn. Diod. 5. antiq. geſt. Claudianum ep. 8. Ouid. 5. Metamor. Boccacium 4. Geneal. Polit. in Miſcel. c. 18. Gyraldum de Hercule. vt alios ſcriptores interim prætercam.

De Theatro Putheolorum. Cap. XV.

Theatrũ. Apud Puteolos Theatrum olim fuit, miræ magnitudinis quod hodie quoque penè integrum apparet, circuli formam habens. In quo quondam mixtim homines cum mulieribus, maiores cum minoribus ludos aſpiciebant. Sed hoc confuſiſſimùm ſpectandi genus, vt d. Suet. cum Aug. Cæſar celeberrimis ludis, quibus ipſe cùm Senatorium virum frequenti conſeſſu nemo recepiſſet, idem princeps ſpectandi modum correxit. Inter hoc Theatrum, & Puteolos eſt quoddam ingens Aedificium ſubterraneum ita pulchrum, & adhuc recens, vt videatur ante paucos annos conſtructum fuiſſe, quum tamen referat potentiam illam maximam Romanorum. Sunt etiam ibi paruę cellæ quaſi nouæ, opere fortiſſimo concameratæ, quarum quælibet habet vnum oſtium ad alteram apertum, ita vt ex vna in alteram quilibet progredi poſſit. Et ſunt tàm multæ, vt ſi quiſpiam ſine lumine intrauerit, vix, vel nunquam exire poſſit. Et ob hoc Puteolani indigenæ vocant illud opus Labyrinthum. Super hæc omnia ædificia ſunt horti, atque agri conſtituti, videturq; terra ſolida eſſe. Et niſi aliquis loci ſit peritus, inueniri non poſſunt: habent ſiquidem ingreſſus arctos vepribus, & ſentibus obſitos. Puteolanus puluis (vt d. Seneca) ſi aquam attingit, ſaxum fit. ſic è contrario, hæc aqua ſi ſolidum tangat, hæret, & affigitur. Inde eſt, quòd res proiectæ in eundem lacum, commerſæ in lapides ſubinde extrahuntur. Hæc ille. Habetur in Actis Apoſt. quòd beatus Paulus Puteolos venit, vnde legitur. Et cùm veniſſemus Syracuſam, manſimus ibi triduo: inde circum legentes deuenimus Rhegium, & poſt diem vnum, flante Auſtro, ſecundo die venimus Puteolos, ibi inuentis fratribus, rogati ſumus manêre apud eos dies ſeptem. Mirum eſt, quòd hodierno die Mulieres in illo oppido non bibant vinum, & ſi quæ biberint, parum pudicæ habeantur: quùm

(Margin notes: Nota. — Centum cameræ. — Labyrin. — Puluis Puteol. — Paulus Apoſt. — Vini prohibitio.)

quùm in proximis locis circunquaque ſubiectis vinum ab eo ſexu minimè reſpuatur.

SCHOLIA.

Vulgò lo Girone, ſumpſit nanque etymum à gyro.

Sueton.] *locus eſt in 2.c.43. ſpectandi, inquit, confuſiſſimum, ac ſolutiſ-* Spectacu
ſimum morem correxit, ordinauitq; motus iniuria ſenatoris, quem Puteolis la.
per celeberrimos ludos conſeſſu frequenti nemo receperat. Et infra. Facto igitur
decreto Patrum, vt quoties quid ſpectandum vſquam publicè ederetur, primus ca.44.
ſubcelliorum ordo vacaret ſenatoribus. Romæ legatos liberarum, ſociarumq;
gentium vetuit in orcheſtra conſidere, cùm quoſdam etiam libertini generis mit
ti deprehendiſſet. Militem ſecreuit à populo. Maritis è plebe proprios ordi-
nes aſſignauit prætextatis cuneum ſuum, & proximum pædagogis: ſanxitque
ne quis pullatorum media cunea ſederet. Fœminis ne gladiatores quidem, quos
promiſcuè ſpectari ſolenne olim erat, niſi ex ſuperiore loco conceſſit. Solis Vir-
ginibus Veſtalibus locum in Theatro ſeparatim, & contra prætoris tribunal Theatrū.
dedit. Athletarum verò ſpectaculo muliebrem ſexum adeò ſubmouit, vt Pon
tificalibus ludis pugilum par poſtulatum, diſtulerit in ſequentis diei matutinum
tempus: edixeritque, mulieres ante horam quintam venire in theatrum, non
placere.

Cellæ] *vulgò dicuntur cento camerelle.*

Labyrinthum] *lege inferius c.69. & P. Bellonium 1. de medic. funer.* Labyrin.

Seneca] *locus eſt 3. quæſt. natur. de hoc puluere ſupra cap. 14.* ca.9.

In Actis] *locus eſt cap. 28. græcè ſic, ἤλθομεν εἰσ ποτιόλουσ. quem locum, (vt* ca.20.
id per tranſennam annotem) Ireneus Epiſc. Lugdun. citat lib. 3. contra Valent. ca.14.
cùm loquitur de B. Luca medicò & Euangeliſta.

Mirum eſt] *Hic vſus olim inualuit apud Romanos. vt auctor eſt Plin.* Vini pro
14. Valer. Max. lib. 2. c. 1. Gell. 10. noct. att. & Tiraquellus noſter in lege 9. hibitio.
Connub. Spartiani quoque vino abſtinent, vt ſcribit Xenophon de lege ca. 13.
Lacedæmon. ca 23. nu. 155.

De Ponte Puteolorum in mari facto per C. Cæſarem. Cap. XVI.

A Molibus Puteolanis vſque Baias (vt Tranquillus ait) C. Caligula Cæſ. Rom. Pontem fieri iuſſit, longum trium millium, & 600. ferè paſſuum. quo facto, duobus diebus continuis ſuper eo cucurrit. Primo enim die Phalerato equo, coronam quercicam ferens in capite, ſecurim, gladium, cetram, aureamque clamydem. Tertio die in habitu quadrigario per Pontem acceſ- Caligu-la.

 ſit,

ſit, habens ante ſe curriculum biiugum famoſorum equorum, cõmitante eum Dario puero ex Parthorum obſidibus, agmine prætorianorum, & in eſſedis amicorum cohorte.

SCHOLIA.

Tranquillus] *locus eſt 4.cap.19.*

Haly. *Meminit huius Pontis Blondus, quæ infra in cap. ſequenti.* *Lege quid*
1.c.1. *Laërtius de Haly fluuio, & quid Thales promiſerit.*

Quare C. Cæſar hunc Pontem fieri fecit. *Cap.* XVII.

Pons cur factus. QVare autem hic Pons à Caio fuerit excogitatus, ratio triplex aſsignatur per Suet. Prima eſt, vt imitaretur Xerxen Perſarum regem, qui volens de Aſia in Græciam transfretare, non ſine admiratione. Secunda eſt, vt alicuius operis immenſi fama Germaniam, & Britanniam, quibus tunc imperabat, territaret. Tertia eſt, quam arbitratus eſt Sueton. auum meum, inquit, narrantem puer audiebam, cauſam operis ab interioribus aulicis proditam: quòd Thraſyllus mathematicus (Thraſyllus.) anxio de ſucceſsione Tiberio, & in verum nepotem pronio-ri, affirmaſſet, non magis Caium imperaturum, quàm per Baianum ſinum equis diſcurſurum. Mortuo demum Tiberio Caius Imp. factus eſt, qui talem pontem fieri præcipiens, ſuper eo tribus diebus continuis commeauit, quarto die cùm multos è littore inuitaſſet ad ſe, repente omnes præcipitauit. quoſdam gubernacula apprehendentes contis, remiſq; detruſit in mare. Hæc (Nota.) Sueton. De pilis huius pontis meminit Seneca ad Lucil. d. omnis in pilis Puteolanorum turba conſiſtit.

SCHOLIA.

Sueton.] *locus eſt 4.c.32.*

ep.1. Pontem] *Ioſephus 19.antiq. ſic d. ex Dicæarchia ciuitate, quæ in Campania conſtituta eſt, ad Meſſanam quæ alia quoque maritima ciuitas eſt, graue putans vti remis, tranſitumq; facere, putansq; ſibi ſubijcere etiam hoc elementum poſſe, velut domino ſilet terræ natura ſuſtinere. Voluit ergo à littore ad littus, ſtadia fer mè 300. in medio mari & intra tamen vaſtum ſinum, Pontem con-*

conſtruere: ſuper quem carrucis, & diuerſis vehiculis itinera valeret efficere. Hæc ille.

Seneca] *locus eſt epiſt.78.*

In pilis] *ſic caſtigatiùs, in pyris.*

De Aqua Sulphuraria. *Cap.* XVIII.

IN ſummitate mõtis, qui Puteolis præeminet, planicies magna adhuc tota continuis ſcopulis, & rupibus circundata, niſi vbi ingreſſus patet. Ex quibus extrahitúr innumerabilis theſaurus Sulphuris, Aluminis, & Vitrioli, quæ ex lapidibus, & terra montis fiunt. Aqua ibi naſcitur, quæ cùm maximo impetu ebulliens in altum vſque ad 16. & quandoque 24. palmos, maximè verò cùm Mare æſtuat, (ſicut Accollæ teſtantur) attollitur, ac eleuatur. In hac planitie complura fiunt à Natura foramina, è quibus maximus exhalat fumus: vt ſi in foraminibus lapis proiiciatur, etiam magnus, vi, atque impetu fumi reiiciatur. Hæc aqua ſulfurea, & hic fumus neruos mollificat, viſum acuit, lachrymas, vomitumq; ſtringit, capitis, ac ſtomachi dolorem aufert, ſteriles fœcundat, febres cum frigore, ſeu rigore accedentes tollit, infecta ſcabie membra purgat. Huius odor grauis eſt, locuſque vndique fumigans terribilis eſt: verùm is fumus rheuma, griguſque capitis tollit.

Sulphur. aqua.

Nota.

SCHOLIA.

Meminit huius aquæ Sauan.d.eam conferre dolori antiquo capitis, dolori ſtomachi ex cauſa frigida, & humiditatem phlegmaticam purgare. Vgolinus d.humores phlegmaticos diſſoluere. Menghus aſſerit eius mineram eſſe ſulphur & æs, quia firmat lachrymas, viſumq; acuit. ca.6.

Meminit huius loci Volater.6. Pontanus 2. Parthen.3. et Franciottus, quod Vulcani forum appellat, ſic enim à Strabone vocatur. qui etiam refert apud Baias reperiri loca ſulphurea. ſed & Galenus 5. τῶν ὑγιεινῶν aquarum ſulphurearum meminit. Locum hunc Plinius lib.3. vocat phlegræos campos, ſicut Syllius Italicus lib.8. & Diodorus Siculus 6. antiq. ἀπὸ τοῦ φλέγειν. ſimiliter Plin.lib.18. & 31. vocat colles leucogeos, albam terram. Ioſephus 18. antiq. refert verſus fluuium Iordanem eſſe paludem ſulfuriferam. & Ouidius 5. τῶν μεταμορφώσεων necnon 2. de Ponto ſtagna ſulphurea apud Palicos eſſe affirmat. In Iſtria ſunt etiam campi phlegræi, vt ex 5. Beroſi (modò ſit ille antiquus)

lib.5. ca.4. ca.5. Sulphuraria. c.11. ca.2. cap.4. Palus ſul. el.10. Palici.

quus) annotat noſter conciuis L. Ioan. Scoppa in ſuis collectaneis.

ca. 24. Sulphur. Sulphur (vt auctor eſt Suidas in collect.) ſuffitur ad expiationem: & religionibus (teſte Plinio lib. 35.) ad expiandas ſuffitu domos locum habet. c. 15. lib. 4. Hinc poëta ille ingenioſus in ſuis Faſtis aiebat, Cærulei fiat puro de ſulfure fumi, Lectaq; fumanti ſulphure balet ouis. & hoc eſt quod Ariſtot. 24. τῶν πεϛλημάτων ſacrum vocat. 9. Bitumen Suffitur etiã bitumen ad expiationem vti ſcribit vterq; Beroſus, vt vtar verbis Reuer. Gaſparis Barrerij Luſitani in cẽſura pſeudoberoſi.

Bulliens] huius rei ἐγὼ εἰμὶ αὐτόπτης, cùm anno Domini 46. ſupra ſeſquimilleſimum Puteolis cùm parente meo Diogene medico degerem.

ca. 3. Neruos] Oribaſ. lib. 10. ad Iulia. refert, aquam, in qua eſt vis ſulphuris, neruos mollire, dolloresq; lenire, ſtomachum tamen imbecillum reddere. hoc etiam adſtruit Aegineta, & Aëtius vbi ſupra in canon. baln. ſed & Horatius 1. epiſt. vim iſtam non tacuit. ep. 15.

Lacrymas] idem operatur Baln. Dimidiæ viæ apud Aenarias, cuius vires ferè ſunt cùm hac aqua communes.

Tollit febres] Sauan. hoc non credit, cùm ſit συλληπτικός. ſed Vgolinus verum eſſe fatetur: præcedens tamen congrua purgatione. ſecus enim pugnaret cùm Galeni doctrina lib. Methodi, de ar. cur. de criſi, & alibi ſexcenties.

Alcad. Leguntur verſus ſub Alcadini nomine de hac aqua ſulphuraria in heroico numero: ſed cùm à conſueto more deflectant, illos reiecimus, proq; illis ſubſtituimus hos elegos. infra c. 54

Franc. Sulphureos fumos mittentia Balnea, neruos
Mollificant, ſcabiem, membraq; ſcabra nouant.
Hæc aqua fœcundat ſteriles, ſtomachiq; dolorem
Deſtruit, ac capitis, ſtringit aquam ex oculis.
Eſt vomitum cogens, oculos bene reddit acutos,
Pituitam ſoluit, frigora febre fugat.
Præſertim ſi præueniat purgatio trina,
Securè intrabis. Corpora pura etenim,
Nota. Quam ſemel accipiunt, ſeruant ſine labe ſalutem,
Balnea ne culpes, quoue modo hæc oleant.
Effectum virtutis ama, nareſq; medela
Quam fugiunt, morbos corpore ſæpè fugat.

S. Ianuarius. Eſt aduertendum propè hunc locum ſulphurarij Montis celebrari martyrium glorioſiſſimi Pontificis, & noſtri patroni apud Deum IANVARII. in cuius ſignum erecta eſt quędem ædicula, ſeu ſacellum, quod itinerantibus ſtatim ſeſe obuiam profert.

De Baln. Cantarello. Cap. XIX.

Cantarellus. NOmen à forma balnei ſumpſit; hic primus in littore, quod à Puteolis trans Tripergulas vadit, admirandas exequitur operatio-

rationes. antiquas, ac nouas plagas, fiſtulaſq; emundat, deſiccat, & ſolidat, fluxum rheumatis prohibet, clarificat lumina, venas obſtruit fluentis ſanguinis, arthriticis ſubuenit, vtilis eſt ad febres, & frigora, ferrum mirabiliter extrahit, & fragmenta oſſium fractorum, quæ latent in corpore, & munere chirurgico fungitur. cùm autem hæc aqua temperata ſit, vtero gerentibus nimis confert, ſed continuata obeſt. de quo dicit Euſtaſ. de Matera. Euſtaſ.

Inter aquas pelagi feruens aqua manat, & ipſa
  Ne fluat in pontum futile claudit opus,
Cùm mare feruefcit, locus oppugnatur ab vndis,
  Vix aliquis poterit æger adire locum.
Cantarus humana fruitur virtute medendi:
  Nam plagas veteres, conſolidatq; nouas.
Vlcera qui patitur cutis ex humoribus extra,
  Cantarus abſtergit, lumina clara facit,
Sanguinis obturat venam quocunque fluentem,
  Subuenit articulis, fit medicina pedum.
Vtilis ad febres, & frigora. ſed tamen huius
  Vſus aquæ lateri continuatus obeſt.

SCHOLIA.

Meminit de eo Vgolinus d. cutis vlcera abſtergere, podagræ conferre, & vſum illius continuatum lateri obeſſe. Meminit etiam Franciottus.

Aduertendum eſt, quòd in hac aqua immergendæ ſunt plagæ, vt notatur ſupra in canon. baln. num. 9. Nota.

Sanguinis] *Alex. Trall. lib. 7. meminit aquarum naturalium, quæ ſputo ſanguinis opitulantur.* ca. 1.

Fragmenta] *idem operatur Baln. fontis apud Aenarias.*

Hæc aqua] *in cod. Veneto legitur, cùm autem hæc aqua ſtyptica ſit.*

Inter aquas] *adſcribuntur etiam hi verſus Alcad.*

Ne fluat] *ſic, Ne fluat ad pontum ſectile claudit opus.*

Vix] *ne fiat pentemimeris nos ſic reſtituimus, Vix poterit quiſquàm hunc æger adire locum.*

Obeſt] *Gale. 3. compoſ. loc. meminit Mulieris, cui vſus aquarum naturalium obfuit.* ca. 1.

De

quus) annotat noſter conciuis L. Ioan. Scoppa in ſuis collectaneis.

ca. 24. Sulphur. c. 15. lib. 4. 9. Bitumen *Sulphur (vt auctor eſt Suidas in collect.) ſuffitur ad expiationem: & religionibus (teſte Plinio lib. 35.) ad expiandas ſuffitu domos locum habet. Hinc poëta ille ingenioſus in ſuis Faſtis aiebat, Cærulei fiāt puro de ſulfure fumi, Tactaq; fumanti ſulphure balet ouis. & hoc eſt quod Ariſtot. 24. τ περὶ ἐλαυμάτων ſacrum vocat. Suffitur etiā bitumen ad expiationem vti ſcribit vterq; Beroſus, vt vtar verbis Reuer. Gaſparis Barrerij Luſitani in cēſura pſeudoberoſi.*

Bulliens] *huius rei ἐγὼ εἰμὶ αὐτόπτης, cùm anno Domini 46. ſupra ſeſquimilleſimum Puteolis cùm parente meo Diogene medico degerem.*

ca. 3. Neruos] *Oribaſ. lib. 10. ad Iulia. refert, aquam; in qua eſt vis ſulphuris, neruos mollire, doloresq; lenire, ſtomachum tamen imbecillum reddere. hoc etiam adſtruit Aegineta, & Aëtius vbi ſupra in canon. baln. ſed & Hora-*

ep. 15. *tius 1. epiſt. vim iſtam non tacuit.*

Lacrymas] *idem operatur Baln. Dimidiæ viæ apud Aenarias, cuius vires ferè ſunt cùm hac aqua communes.*

Tollit febres] *Sauan. hoc non credit, cùm ſit σκληρὰ ὑγρὰ. ſed Vgolinus verum eſſe fatetur: præcedens tamen congrua purgatione. ſecus enim pugnaret cùm Galeni doctrina lib. Methodi, de ar. cur. de criſi, & alibi ſexcenties.*

Alcad. *Leguntur verſus ſub Alcadini nomine de hac aqua ſulphuraria in heroico numero: ſed cùm à conſueto more deflectant, illos reiecimus, proq; illis ſubſti-*

infra c. 54 *tuimus hos elegos.*

Franc. *Sulphureos fumos mittentia Balnea, neruos*
Mollificant, ſcabiem; membraq; ſcabra nouant.
Hæc aqua fœcundat ſteriles, ſtomachiq; dolorem
Deſtruit, ac capitis, ſtringit aquam ex oculis.
Eſt vomitum cogens, oculos bene reddit acutos,
Pituitam ſoluit, frigora febre fugat.
Præſertim ſi præueniat purgatio trina,
Securè intrabis. Corpora pura etenim,
Nota. *Quam ſemel accipiunt, ſeruant ſine labe ſalutem,*
Balnea ne culpes, quoue modo hæc oleant.
Effectum virtutis ama, nareſq; medela
Quam fugiunt, morbos corpore ſæpè fugat.

S. Ianuarius. *Eſt aduertendum propè hunc locum ſulphurarij Montis celebrari martyrium glorioſiſſimi Pontificis, & noſtri patroni apud Deum* IANVARII. *in cuius ſignum erecta eſt quædam ædicula, ſeu ſacellum, quod itinerantibus ſtatim ſeſe obuiam profert.*

De Baln. Cantarello. Cap. XIX.

Cantarellus. NOmen à forma balnei ſumpſit; hic primus in littore, quod à Puteolis trans Tripergulas vadit, admirandas exequitur opera-

ratio-

rationes. antiquas, ac nouas plagas, fiſtulaſq; emundat, deſiccat, "
& ſolidat, fluxum rheumatis prohibet, clarificat lumina, venas "
obſtruit fluentis ſanguinis, arthriticis ſubuenit, vtilis eſt ad febres, "
& frigora, ferrum mirabiliter extrahit, & fragmenta oſſium fra- "
ctorum, quæ latent in corpore, & munere chirurgico fungitur. "
cùm autem hæc aqua temperata ſit, vtero gerentibus nimis con- "
fert, ſed continuata obeſt. de quo dicit Euſtaſ. de Matera. Euſtaſ.

Inter aquas pelagi feruens aqua manat, & ipſa
  Ne fluat in pontum futile claudit opus,
Cùm mare feruefcit, locus oppugnatur ab vndis,
  Vix aliquis poterit æger adire locum.
Cantarus humana fruitur virtute medendi:
  Nam plagas veteres, conſolidatq; nouas.
Vlcera qui patitur cutis ex humoribus extra,
  Cantarus abſtergit, lumina clara facit,
Sanguinis obturat venam quocunque fluentem,
  Subuenit articulis, fit medicina pedum.
Vtilis ad febres, & frigora. ſed tamen huius
  Vſus aquæ lateri continuatus obeſt.

SCHOLIA.

Meminit de eo Vgolinus d. cutis vlcera abſtergere, podagræ conferre, & vſum illius continuatum lateri obeſſe. Meminit etiam Franciottus.

Aduertendum eſt, quòd in hac aqua immergendæ ſunt plagæ, vt notatur ſupra in canon. baln. num. 9. Nota

Sanguinis] *Alex. Trall. lib. 7. meminit aquarum naturalium, quæ ſputo ſanguinis opitulantur.* ca. 1.

Fragmenta] *idem operatur Baln. fontis apud Aenarias.*

Hæc aqua] *in cod. Veneto legitur, cùm autem hæc aqua ſtyptica ſit.*

Inter aquas] *adſcribuntur etiam hi verſus Alcad.*

Ne fluat] *ſic, Ne fluat ad pontum ſectile claudit opus.*

Vix] *ne fiat pentemimeris nos ſic reſtituimus, Vix poterit quiſquàm hunc æger adire locum.*

Obeſt] *Gale. 3. compoſ. loc. meminit Mulieris, cui vſus aquarum naturalium obfuit.* ca. 1.

De Fontana. Cap. XX.

Fontana. AD Cantarelli latus aqua conſurgit, proprietatibus ipſi contraria, nouiter inuenta, nec ab alijs deſcripta. quæ cùm more fontis ſcaturiat, Fontana dicta eſt. Hæc ſomnum conciliat, ventrem reddit lubricum, lac auget, infantes ſoporoſos, & placidos facit, nauſeam repellit, indurata mollificat, ſuper alia lauacra renes purgat, educit arenulas, veſicam aperit, capillos cogit exire, vulneribus, & podagricis nocet. Hac aqua Puteolanæ Matronæ cum ſuis pueris ſemper vtuntur.

SCHOLIA.

Vulgò dicitur la Forma.

Meminit de eo Franciottus, ſimiliter Sauan. vocatq; Balneolum. Eſt huius nominis Baln. apud Aenarias.

Capillos] *rectiùs legitur iudicio meo, lapillos, vt in Cod. Veneto legitur. & facilis error eſſe potuit: nam ſimilitudines, vt ait Hippocrates, decipiunt.* 6. epid. *ſimilis error eſt in Petronio arbitro, cuius circunferũtur illa aurea verba περὶ τῶν χρημάτων quotidie celebrata à Diogene cynico, ſed chriſtiano, cum dicit.* Pecuniæ vis. *Quiſquis habet nummos, ſecura nauiget aura, Fortunamq; ſuo temperet arbitrio. Pecuniæ enim omnia, vt ait Sapiens, obediunt. hæc parerga ſint.*

Ecc. 10. Nota. *Cùm huius Baln. verſus non legantur apud Alcad. neque apud Euſtaſ. duos τοὺς θερμοποιοῦντας, volui breuiter ſub metri norma ipſius facultates redigere, ne Balnea πρὸς ἀλλήλους ἐρίζοιντο, ἢ μάχοιντο.*

Franc.

Fert ſomnum, ventrem reddit fluxumq; ſoporem
Conciliat pueris, lac citò multiplicat.
Saxea mollificat, renes expurgat arena,
Cuncta lauacra ſuper, nauſea fit procul hinc.
Veſicam reſerat, lapidem frangitq; potenter,
Affectis podagra, vulneribusq; nocet.

De Villa Cicer. quæ hodie dicitur Ciceronum. Cap. XXI.

Cicer. villa. HIc non procul ſupra mare Baias reſpiciens occidentem verſus villa fuit M. Tul. Cic. cuius altera pars ſupra mare in edito

edito poſita, vetuſtate deiecta eſt. quæ verò in proximo, dirutos parietes oſtendit. hæc vulgò ab incolis dicitur Ciceronum.

SCHOLIA.

Vulgò ſtanza de D. Pietro de Toledo, Vicerè di Napoli.

De hac villa meminit Syllius, vt dictum eſt ſuperius. meminit & Io.Boccac.in lib.Fontium, et Blond.ex Plin.31.(vt taceã Pontanum 2.Parthen.3.) qui dicit, factas eſſe in ea (poſt Cicer. mortem à liberto ipſius Tul. laurea. ob ſignum delectionis erga dominum) figuras hominum indicantium manibus morborum τοὺς πεπονθότας τόπους ſedes affectas. Verſus, quos citant Blond. & P.Crinitus 2.de poëtis ex Plinio hi ſunt. ca. 1. ca. 2. quæ infra ca. 48. ca.36.

Quod tua Romanæ vindex clariſſime linguæ, Tul. laurea.
Sylua loco melius ſurgere iuſſa viret.
Atque Academiæ celebratam nomine villam,
Nunc reparat cultu ſub potiore vetus.
Hic etiam apparent lymphæ non ante repertæ,
Languida quæ infuſo lumina rore leuant.
Nimirum locus ipſe ſui Ciceronis honori
Hoc dedit, hac fontes cùm patefecit ope.
Vt quoniam totum legitur ſine fine per orbem,
Sint plures oculis quæ medeantur aquæ.

In hac villa obijt, & ſepultus eſt Adrianus Imp. qui Baijs obijt, vt refert Blond.ex Spartiano. Adria. Imp.

Conuiuiorum, quæ apud Baias fiebant, meminit Cicero in orat.pro L.Cælio.

Nota, quòd D.Gregorius 1.dialogorum meminit Monaſterij, quod Baln. Ciceronis vocabatur. & Cicero 5.ad Attic.meminit ſui cumani. ca. 4. ep. 1.

De Baln. Prati. Cap. XXII.

CIceronis opus creditur lauacrum, quod in Prato ſitum eſt, vnde nomen ſumpſit. Euntes enim à Tripergulis Auerſam oppidum poſt Hoſpitalis tranſitum ad ſiniſtram partem ſemitæ ſtatim Cryptam inuenient, & per ſubterraneum deſcenſum aquam reperiunt. quæ multùm placida ophthalmiis confert, eorum vlcera tergit, corpus ab humoribus pigris alleuiat, viſcerum tormina aufert, muſculos brachij emollit, caput, & ſcapulas trahit ad ſitum naturalem, & toti corpori præſto eſt. De quo ſic Euſtaſ. Pratum. Euſtaſ.

Eſt lauacrum à vulgo Prati cognomine dictum,
Creditur à multis hoc Ciceronis opus.
Eſt via difficilis, quæ ducit ad inferiora,
In quibus inueniet, quam petit æger, aquam.
Hæc bene viſceribus fertur conferre moleſtis,
Alleuat hæc corpus, quod grauat humor iners.
Dicunt & duros mire mollire lacertos,
Et caput, & ſpatulas, ad ſua iura trahit.
Detergit lippos oculos, ac vlcera magnam
In toto pariter corpore præſtat opem.
Nota. In ſudore madens fugiat pro tempore frigus,
Nec potum ſumat, dum ſua membra calent.

S C H O L I A.

Vulgò bagno de Prata.

Meminit de eo Franciottus, & Vgolin. quod vocat Baln. Practæ d. conſerre rheumati capitis. eſt etiam apud eundem Baln. huius nominis in Viterbio.

Alcad. Lauacrũ. ca.6. Eſt lauacrum] *hi verſus adſcribuntur Alcadino. aliter legitur, & melius. Eſt aqua, quam vulgò de Prato balnea dicunt. ponitur enim lauacrum hic, & alibi media correpta, metri tamen gratiâ: quum ex ſyllabæ natura producenda ſit. quod oſtenditur exemplo Claud. 2. contra eutr. Lactan. in carmine de Reſur. dom. & Sereno medico.*

Inferiora] *ſic, ad interiora.*

In ſudore] *lege ſupra in can. baln. num. 3.5.*

De Tripergula. Cap. XXIII.

Triperg. TRipergula locus eſt iuxtà Auernum lacum, dictus ſic à tribus tugurijs.

S C H O L I A.

Pergula. Dictus] *Pergula locus apertus eſt, à multis lateribus aërem excipiens, à pergendo dicta. vtitur hac voce Proper. lib. 4. Iuuenal. ſat. 1. Plin. 35. c. 10.* el. 5. *& Vlpianus iureconſultorum poſt Papin. Aſylus in l. ſi verò ff. de his, qui deiecerunt. Eſt & Perga loci nomen apud Gal. 2. compoſ. per loc. ſimiliter nomen luci, in quo fuit antiquiſſimum fanum Dianæ, cuius meminit Cicero 3. in Verr. act. vbi Aſcon. ped.* Perga. ca. 1.

*De Tripergula meminit Blond. Locus hic (proh dolor, & lamentabilis ca-
ſus) ferè totus in cinerem conuerſus eſt, ob Terræ inopinatos motus: qui anno* Triper. ruina.
ſalutis M.D.XXXVIII.*die* XXIX.*Sept. in feſto S. Michaël. excitati ſunt. tunc
enim apparêre cæpit Mons nouus, altitudinis 3. miliarium, qui ſepeliuit pluri-
ma balnea, nedum Triper. ſed Auerni, Lucriniq; lacus.*

Huius balneorum ruinæ meminit Hieron. Borgia, ſic d. Balnea flete inopes Baln. Sepul.
*grauibus demerſa fauillis, Balnea Romanis virtutibus aucta. vel ipſum ſupra,
Aponum celebrem, cunctis celeberrima terris. O valde memoranda per æuum
pernicies. Verè enim dixit olim Blond. maior eſt ædificiorum Puteolanorum* Nota.
ruina (non tamen de hac loquitur) omnibus alijs, excepta Roma.

Similem Terræmotum retulit Seneca. 6. Queſt. nat. c. 1. & Tacitus in 15. Terræmotus.
*apud Pompeios, qui Stabias, ſurrentum, necnon Neapolim infeſtauit. De
terræmotu apud Bononien. meminit Pius in lib. 4. Lucretij: deq; alio in diebus
Nicolai quinti Pandol. Collenutius in hiſtor. Neapol. vt taceam quæ ſcribit
Plin. 2. hiſt. nat. à cap. 107. vſque ad 110. & Fr. Petrar. 2. Dialog. Deq; alijs* ca. 91.
incendijs lege D. Auguſt. 3. de Ciu. Dei. Similiter quæ Appianus de Riuo ca. 31.
ignis narrat. Riuus ignis.

*De hoc Triperg. incendio latinè ſcripſit ſummus noſtri ſeculi philoſ. & theolo-
gus Simon Portius Neapol. et P. Iacobus à Toleto medicus: Materno tamen ſer-
mone M. Ant. Falco Epiſc. ſed equeſtr: oratione Hiero. Borgia: cuius initium eſt
tale. Horrida naturæ nouitas memoranda miniſtrat carmina &c. vt ſilentio
inuoluam Anton. Sancto Felicium in Clio diuina. Epitome autem eorum,* Portij hiſtoria de hoc incēdio.
quæ doctiſſ. Portius ſcripſit ſuper hac conflagratione, Hæc eſt.

*Puteolorum regio fuit biennio ferè magnis Terræmotibus agitata, vt nul-
la in ea ſupereſſet domus integra, quæ proximam minabatur ruinam. At die*
XXVII. & XXVIII. *Sept. anni* M.D.XXXVIII. *perpetuis diebus, & noctibus* "
terra eſt commota: Mare paſſibus ferè 200. receſſit; quo loco Accolæ ingen- "
tem piſcium multitudinem cæperunt, & aquæ dulces erant. "

Die verò XXIX. *magnus terræ tractus, qui inter radices montis Gauri (quē* "
Barbarum appellāt) & mare iuxtà Auernū iacet, ſeſe erigere videbatur, et Mon- " Gaurus
tis ſubitò naſcentis imitari figuram. Eo ipſo die hora noctis 2. hic terræ cumulus, " mons.
aperto veluti ore, magno cum fremitu, miros euomuit ignes, pumices, lapides, "
cineriſq; fœdi tam magnam copiam, vt quæ adhuc extabant Puteolorum ædi- "
ficia operuerit, herbas omnes texerit, arbores fregerit, pendentemq; vin- "
demiam ad ſextum vſque lapidem in cineres verterit: aues, & nonnullas qua- "
drupedes beſtias interemerit. Fugientibus per tenebras Puteolanis cum na- "
tis & vxoribus magno eiulatu Neapolim ſeſe recipientibus; Cinis propè vora- "
gineus erat ſiccus, longè verò lutoſus, & humidus cecidit. Sed quod omnem "
ſuperat admirationem, Mons circùm eam voraginem (nunc dicitur Mons no- "
uus) ex pumicibus & cenere plusquàm 1000 paſſuū altitudine vna nocte cōge- " Mons nouus.
ſtus aſpicitur: in quo multa inerant ſpiramenta, è quibus nunc duo ſuperſunt, "
alterum iuxtà Auernum, alterū in medio montis Auerni magna ars operta "
cinere. Balnea illa tot ſæculis celebrata, quæq; tot ægris ſalutem præſtabant, "

cinere ſepulta iacent. durat hoc incendium vſque ad hanc diem, cum aliqua tamen intercapedine. Quæ verò circa dicta philoſophicè conſyderari poſſumus
Ariſt. 2. Phyſi. *ea ſunt. Etenim quæ rarò à Natura fiunt, quædam carent cauſis definitis, vt ea, quæ à caſu fiunt: alia autem non ſine cauſis certis, vt Eclipſes, Cometę*
Terræ motus. *Terræmotus. ſed cum hoc incendium fuerit poſt Terræmotum, de eo pauca dicere oportet.*

Sol in terram agens humidam, fumum ex ea educit; qui ſi craſſior fuerit, & humidior, dicitur Vapor, humida generans, vt pluuias, niues &c. ſin ſiccior,
Sol. *(quem exhalationem Ariſto. in Meteorologicis vocauit) ſicca gignit. Fumus hic in terræ cauernis genitus, aut totus effluit vi propellens aërem, & ge-*
2. 2. *nerat ventos: aut totus coërcetur igneus exiſtens, qui volens velociter exire, terram commouet, & facit terræmotus magnos: aut partim effluit, & partim coërcetur, & facit terræmotus leues: cum pars effluens aërem moueat,*
Aſtrol. *occluſa verò terram. Non eſt prætereunda cauſa ſuperior (vt Aſtrologi perhibent) ſtellarum inquam conuentus, lunæq; defectus, hæc omnia fuerunt his temporibus. Congreſſus Martis cum Saturno in Virgine, proximo ſolſtitio, qui exhalationes, & terræmotus gignere conſueuit. Fuere anno præterito Eclipſes Lunæ, & Cometæ. Terræmotus tempora apta ſunt Ver, & Autumnus: quibus tunc fiunt incrementa humiditatum & caloris, vnde ſol gignit vapores: quorum generationem prohibet Hyems ob nimium frigus, & Aeſtas ob nimium calorem. Hora aptior terræmotibus ex diluculum, quia ſol ad nos rediens terræ cogit frigiditatem, quæ prohibet egreſſum exhalationibus: Eſt etiam Meridies, cùm Sol ſupernas exhalationes reſoluat, educatq; infernas, quæ terram mouent.*

Locus eſſe debet mari finitimus, & eius terra velut ſpongia poris affluens, & cauernis: quibus omnibus obnoxius Puteolanus ager frequentes patitur terræmotus. Cumq; exhalationes iſtæ motu velociſſimo raptæ materiam in ea regione bituminoſam, atque igne peruſtam inflãmarint, propulſamq; eiecerint, hiatum illum effecerunt. Mare receſſit, quia exhalationes exire volentes, terram rarefecerunt, quæ veluti ſitiens aquam per rimulas hauſit. Materia il-
Nota. *la bituminis antea ardebat, quia aquæ, quæ iuxtà eam ſcaturiebant, erant calidæ: at exhalationum impetu incendium maius ſumpſerunt. Fumus non ſemper exit, nec fremitus ſemper exauditur, quia primis diebus os voraginis erat anguſtum, hinc flamma illi ori proxima cùm fremitu erupit, proceſſu autem temporis non ſic contigebat. Cinis hic in locis vicinis eſt ſiccior, quod ab ardore fit, at longinquis partibus eſt humidior, quia tranſit per aëris mediam regionem, quæ humida eſt. Tempus durationis ſciri nequit, quia neſcimus*
Veſeuus. *materię quantitatem, qua ignis ille alitur. Credo tamen non minori tempore duraturum, quàm illud Veſeui montis: maximè cùm Puteolanus ager ſulphureo bitumine plenus ſit. Quid portendat hoc, nil certi cùm Peripateticis aſtruo: tametſi Cicero, eloquentiæ pater, portentis multùm tribuat, multumq; detrahat. Putarem ego quòd ſiccitatem portendat, cui frugum penuria ſuccedere conſueuit. Aſtrorum periti futura bella prædicant. Ariſtot. ſimilia contigiſſe*

tigiſſe in Heraclia ciuitate, & ſacra inſula Aeoli refert: ſic etiam imperante Tito, anno imperij ſui 2. Veſeuus mons ab altero vertice magnos eructauit ignes.. Hæc ille. Suet.c.8. Stat. ſ. Syl. 3.

De Baln. Tripergulę. Cap. XXIIII.

IN hoc loco, inter alia Balnea, quæ ibi fore narrantur, vnum eſt dictum Tripergula. Vel à loco, in quo eſt: vel quòd tres habeat manſiones. Vnam, in qua veſtes balneantium ſeruantur: alteram, in qua quies datur ſudantibus: tertiam verò, quæ aquam calidam continet. Triper. manſiones.

SCHOLIA.

Propè hæc Balnea eſt lucus Sacer. de quo Blond. ex Liuio 3. ab vrbe cond. libro 3. vulgò Selua de hami. Lucus Sacer. Hamæ.

De Baln. Tripergulę, ſeu Veteri. Cap. XXV.

LOci diſpoſitio dedit balneo huic vocabulum, etenim domus hæc, vt dictum eſt, in tres partes eſt diuiſa dicitur etiam Baln. vetus, eo quod primum in hoc loco inuentum balneum, circumpoſitum domibus, nomen dedit, vt ipſum ſuburbium etiam Tripergula vocetur. Hęc vnda omnibus accommoda, aufert mentis defectum, cor exhilarat, alleuiat corpus, membrorum onera profugat, ſtomachi varios dolores arcet pedum grauitatem remouet: hac aqua vtens nulla praua tenebit Symptomata. Ex hoc loco ferunt D. N. IESVM CHRISTVM à mortuis reſurrexiſſe, & ab Auerno, ſeu Inferno tuliſſe prædam: vnde & altus Mons ſupereminens Mons Chriſti dicitur. Euſtaſius. Baln. vetus. Mons Chriſti. Euſtaſ.

Eſt locus auſtralis, quo portam Chriſtus Auerni
Fregit, & eduxit mortuus inde ſuos.
Hæc domus eſt triplex, hinc iurè Tripergula dicta,
Vna capit veſtes, altera ſeruat aquam,
Vtilis vnda ſatis multùm ſudantibus, aufert
Defectum mentis, cum grauitate pedum.

Hæc ſtomachi varias facit abſentare querelas,
Flebile de toto corpore tollit onus.
Debilis, atque piger, quibus eſt non multa facultas,
Conſulimus tali vt ſæpe fruatur aqua.
Huius amator aquæ ſymptomata nulla timebit,
Incolumi ſemper corpore lætus erit.

SCHOLIA.

Meminit de eo Franciottus, & Vgolinus d. totius corporis debilitatem auferre & ſegnitiem: ſuperfluumq; dolorem pellere.

Ex hoc loco] *Credo cùm vniuerſa Eccleſia Dei Catholica & Apoſtolica*
Hagiopa D.N. IESVM CHRISTVM *Dei filium* τὸν ὁμούσιον, *Deum de Deo, ad Inferos*
rer. *deſcendiſſe, prout Prophetarum oracula teſtantur. Tertia verò die reſurre-*
Zac.9. *xiſſe à mortuis, ſecundùm ſcripturas. Sed nùm ex hoc loco, vel ex alio, igno-*
1.cor.15. *ro. nec audeo quicquàm temerè aſſeuerare, vt vtar verbis* τοῦ χαλκιτᾶ ἐν τῷ α-
ca. 12. πολ. τῶν κρείττων. *Quapropter melius volo (vt ait Auguſtinus 8. ſuper Gen. ad*
literam) dubitare de occultis, quàm litigare de incertis. nec dicere audeo (vt
ca. 5. *idem aiebat 7. contra Donat.) quod neſcio. Scio tamen ex Ireneo lib. 2. Deum*
non omnia mortalibus reuelare, vt ſemper ipſe videatur docere, nos verò di-
ca. 53. *cere cum Pſalmographo.*
ca. 47. *Audiam quid loquatur in me dominus Deus, & cum Primaſio Epiſcopo*
Pſ. 84. *Vticenſi dicam, quo habitu vitæ, (de Henoch loquitur) vel quo ſtatu modò*
in epiſt. *conſiſtat in paradiſo, non eſt noſtrum inquirere. hoc tamen credendum eſt, quia*
ad hebr. *ſine dolore, aut moleſtia quieſcit illic, hæc ille. ſimile dicit Auguſt. x. de ciuit.*
ca. 11. *Dei 12. c. 15. 21. c. 27. 22. c. 29. lib. 5. contra Iulian. primo de Trinitate, &*
ca. 23. *alibi ſæpius. idem Hieron. in prologo Daniel. & Paralip. & Ambr. in Apo-*
ca. 13. *cal. necnon Hilarius in lib. de Trinitate. vt notat Magiſter Sent. 1. diſt. 32. &*
4. diſt. 50. Hæc parerga ſint.

Locus] *hi verſus Alcadino ſic adſcribuntur. Eſt locus, effregit, quo por-*
Alcad. *tas Chriſtus auerni, Et ſanctos traxit lucidus inde Patres.*

Auerni] *apud B. Auguſt. 18. de ciuit. legitur iſte verſiculus Flaciani, Por-*
ca. 23. *tas effringet Auerni.*

Vnda] *in cod. Veneto leguntur hi duo verſiculi ante iſtum, Tertia languentes latè excipit, atque lauacrum ſuggerit, & mediam fida miniſtrat opem. Vtilis &c.*

Abſentare] *aliter, potis eſt releuare querelas: nos verò ſic. Cogit procul eſſe querelas.*

Debilis] *hi duo verſiculi non leguntur apud Alcadinum.*

De Calatura. Cap. XXVI.

TRipergulis eſt Baln. Calatura dictum ab Accolis, cuius a- Calatura
qua ab alio rupis latere ſurgit, quæ à deſcenſu montis dici- „
tur Calatura. Vnda hæc faciem tergit, morphęam, turpesque „
notas ab ea remouet, cor lætificat, mentem firmat, ſtomachum „
roborat, crapulas præteritas digerit, appetitum ciet, tuſſim abi- „
git, pulmoni leuamen porrigit, prouidetq; ne phthiſis ex tuſſi pa- „
rata procedat. De ea Euſtaſius. „ Euſtaſ.

Pulmoni ſolidam dat Calatura quietem,
Inde fugat tuſſim, quam graue rheuma parat,
Hæc ſtomacho vires reparat, vim præbet edendi,
Sæpius abſumptas decoquit illa dapes.
Deterget faciem, mentem corroborat, & cor
Lætificat, turpes radit ab ore notas.
Formidat quicunque phthiſim cum tuſſe paratam,
Vt timor abſcedat, ſæpius intret aquam.
Inueterata ſuis ſicut radicibus arbor
Nequaquam poterit abſque labore capi, Nota.
Non aliter veteris ſerpentia ſemina morbi
Poſſunt euelli qualibet arte ſimul.

SCHOLIA.

Meminit huius balnei Sauan. vocatq; celaturam, Vgolinus verò collaturam, ſeu colaturã. Franciottus calaturam, & ſic legitur in manuſcripto codice. Vbi obiter notandum eſt, genus comitiorũ eſſe, quod calatum vocatur, vt refert Feneſtella de magiſtrat. quæ Ant. Nebriſſ. in ſuo Lexico: Menghus aſſerit huius ca.7. *balnei mineram eſſe nitrum & ferrum.*

Morphæam] *ab arbore nucis inditum nomen habet, vt notat Cœlius Rhod.* Morphæa
19. lect. ant. Symphorianus verò lib. 5. morb. partic. dicit mutationem eſſe ca. 41.
(ἀπὸ τῆσ μορφῆσ) cutis in colorem nõ naturalem ex corruptione ſanguinis: quan- ca. 11.
do (vt ait Galenus 9. methodi therapeuticæ) amplius nutrire non poteſt. ep. 2.
Manardus Ferrarien. Medicorum phoſphorus, & corona lib. 7. epiſt. d. Vitiligo Vitiligo.
eſt fœdus cutis color, ex malo particulæ habitu proueniens, nutrimentum be- c. 18.
ne aſſimilare non potentis. Quæ duplex eſt, alba, & nigra: à græcis (vt auctor eſt Corn. Celſus lib. 5.) dicitur ἀλφὸσ. hæc ſoli homini conuenit, ob cutis te-

nui-

De Baln. Rainerij. Cap. XXVIII.

RAnerium Baln. in Tripergula eſt, cuius aqua ab inuentore nomen ſumens, ſalſi phlegmatis hoſtis eſt. Scabiem enim, & impetiginem, ſeu ſerpiginem ſanat, putridum corpus mundat, reſtaurat cutim, leproſis prodeſt. Exigit tamen, ſiqui ſanitatem conſequi voluerit, vt Trituli aquis vtatur. vnde Euſtaſius. Raner. " " " " Nota. Euſtaſ.

Balnea Raneri, quæ corpora putrida radunt,
Et quorum ſalſi phlegmatos, hoſtis aqua eſt.
Si ſanie, aut ſcabie preſſus, celer illa ſubintret,
A' ſcabie quauis exteriora lauant.
Infectam mundare cutim quicunque laboras.
Vtere Ranerio, nam citò ſanus eris.
Non tamen incurras iterum diſcrimina morbi,
Terribiles Trituli ſanus adibis aquas.
Vidi quàmplures hoc faſtidire lauacrum,
Fecerat hoc hominum pingue putredo putens.
Raneri ſeruiuit aquis aqua turgida ſtagnis,
Felix qui pingues euacuabit aquas.

SCHOLIA.

Meminit de eo Franciottus, ſimiliter Vgolinus d. puſtulas (τὰ ἐξανθήματα ἑλκώδη μαλθοῦνται) curare, & lacrymas ſtringere.

Trituli] *Vgolinus legit, Chiuioli, & mendoſè, vt reor. Notandum eſt, vt inferiùs dicetur, eum, qui vti volet hoc balneo, cauere ſalſa, & legumina.* ca. 40.

Impetig.] *ab impetu dicitur, ſicut innuit Q. Serenus græcè dicitur λειχὴν à lambendo. Plin. lib. 20. c. 1. vocatur quandoq; Herpigo, ſeu Serpigo, vt notat doctiß. Leonicenus lib. περὶ νόσου γαλλικῆς, & 3. de err. Plinij d. cùm lichenes ſerpere cæperunt, dictæ ſunt ſerpigines. quæ infra.* Impetig. cap. 11. Serpigo. cap. 13. cap. 14.

Leproſis] *quomodo lepra differat à pſora, lege Manardum lib. 7. epiſt. ſimiliter quomodo ab elephantiaſi Crinit. 20. de hon. diſc. Deq; aquis illam curantibus: lege Galenum 11. Simpl. med. fac.* Lepra. epiſt. 2. cap. 10 cap. 3.

Fecerat] *cùm Puteo prima producta gaudeat apud Horatium 1. epiſt. lege ſic, fecerat hoc putens pingue putredo hominum.* Puteo. epiſt. 10.

De Baln. Sancti Nicolai. Cap. XXIX.

OMnia Balnea potentes occupant, hoc ſolùm mirifici Confeſſoris pauperibus ſubuenit, hinc S. Nicolai dicitur. Hæc aqua ab alijs non eſt deſcripta, nec ab intelligentibus ſatis experta. quoad tamen compertum habeo, debiles fouet, conſumptos reſtaurat, ſtomachum confirmat, & vires reparat.

SCHOLIA.

Meminit de eo Franciottus.

Pauperes Potentes] *iuſtà illud Aquinatis poëtæ. Pauper vbiq; iacet. & alibi. Nil habet infelix paupertas durius in ſe &c. cui dicto ſuccurrit illud Martialis, vtinam non verum, ſicut argutum. ſemper eris Pauper, ſi pauper es Aemiliane, Munera non dantur nunc, niſi diuitibus.*

S. Nicolaus. S. Nicolai] *de vita S. Nicolai Epiſcopi, lege copioſiùs apud Reuerend. Lipomanū Epiſc. Veron. tom. 2. ex Ioanne diacono, & quodā Patriarcha græco.*

Franc. *Hoc Bal. præ ſui breuitate vnico diſticho abſoluimus.*

Infirmos refouet, conſumptis præſtat opemq;,
Confirmat ſtomachum, robur aqua hæc reparat.

De Baln. Scrophę. Cap. XXX.

SCrophæ mirabilis vnda, quæ ſic dicta eſt, quia ſcrophas ſanat, vel quia in ea volutari Scropha reperta ſit. Purgat mirabiliter ſcabiem, leproſis prodeſt, impetigines ex ſalſo phlegmate ſanat, ventris ſarcinam deponit, arthriticis, & podagricis confert. Qui hoc, vel Ranerij balneo vtitur, ſalſa, & legumina, euitet. Nota.

SCHOLIA.

Meminit huius baln. Franciottus. Eſt huius nominis Baln. apud Anarias.

Alcad. *Alcadinus ſic de eo metricè ſcriptum reliquit.*

Has dictas aiunt Scrophæ de nomine thermas.
Scrophula quòd fatens tollitur hic ſubitò.
Vel quia tum primùm vis eſt deprenſa lauacri,
Cum ſcropha his ſeſe languida lauit aquis.
Pellitur & morbus, qui ſumpſit ab impete nomen,
Si fuit à ſalſo phlegmate cauſa mali.

Hæ thermæ ſcabiem infeſtam, lepramq; fugabunt,
Proſunt articulis, proficiunt podagræ.
Ventribus & proſunt plenis intercute lympha,
Cùm tumet Aſcites, & graue ſentit onus.
Harum ope qui ſanus fuerit, cauet omne legumen,
Prouidus hic idem ſalgama cuncta fugit.

Salgama] *græcè τὰ τάειχα. vtitur hac voce Columella lib.*10.*&* 12. *Auſon. Gallus epig.*118.*Tralianus lib.*8.*necnon in Codice tit. eſt de ſalg. hoſp. non præſt. vbi Accurſ. d. vocem hanc compoſitam à ſale & culcitra: quæ ſunt mera ſomnia vt bene notat Ant. Nebriſſ. in ſuo Lexico ciuili.* Salgama. c. 4. ca. 10.
Hoc balneum nos octaſticho perfecimus.

Iſte latex dictus ſic eſt, quia χοιράδας aufert, Franc.
Aut vnda hac volui ſcropha reperta quòd eſt.
Leproſis prodeſt, ſcabiem (mirabile dictu)
Salſo lichenas phlegmate purgat aqua hæc,
Articulis confert, deponit pondera ventris,
Nodoſæ eximium pharmacon eſt podagræ.
Veteris his ſcrophæ quicunque ſalubribus vndis,
*Cum tumidis vites ſalſa leguminibus. infra cap.*36.

De Baln. S. Luciæ. Cap. XXXI.

IN proximo Sanctæ Luciæ balneum eſt, ſic dictum, quia mirabiliter confert oculis, quibus, ex Dei gratiâ, hæc Virgo glorioſa præſto eſt. Dolorem capitis, iuncturarumq; aufert, oculorum ſuffuſiones recentes, & nebulas deſtruit, auditum præſtat, ſonitum remouet, cæcosq; quandoque illuminat.

SCHOLIA.

Meminit de eo Franciottus.

Luciæ] *de hac Sancta Virgine lege Adonem in Martyrologio apud Lipomanum tomo* 4. *paſſa eſt etenim martyrium ſub Diocletiano anno* 280. S. Luciæ

Oculis] *De cuſtodia oculorum, quam operatur Deus per huius virginis merita atque preces, habetur teſtimonium Io. Baptiſtæ Mantuani il libro de Lucia, ſic ſcribentis,* Hagiopater.

Lumina vt audiuit bellum hoc inferre pudori,
Nil cunctata, oculos (opus admirabile ſæclis
Omnibus) ancipiti cultro de fronte reuulſos
Proijcit in patinam: mittensq; ea munera amanti,

Accipe reſpondit, quod amas, & deſine poſthac

Antidi- *Talibus inſidÿs ſanctas inuadere mentes, &c.* *Hinc obiter ani-*
dagma no *maduertas catholicæ lector delyramenta, & inſanias falſas nouorum dæmonio-*
uatorum. *rum: dum non vident, nec videre volunt, quàm mirabilis ſit Deus in ſanctis*
Pſ. 67. *ſuis. Quem ſancta Eccleſia, quotidie in illis laudat, cùm offert myſticam et in-*
Pſ. 118. *cruentam hoſtiam, ſimulq́; horas canonicas ſepties in die perſoluit. Quæ benè nō*
Hom. 56. *uit, ſemperq́; docuit cùm Baſilio, Gregorio, alÿsq́; Patribus, ſanctos viros*
In Iob. *non naſci ſanctos ab vtero, qui omnes in peccato concipimur, ſed effici ſanctos*
cap. 28. *ab illo, qui ſanctus eſt, & ſanctificator. Qui illos in conſpectu hominum mi-*
Pſ. 50. Leu. 19. *rificat. Qui per ipſorum manus operatur quàmplurima ſigna, prodigia, & mi*
Pſ. 4. *racula, quæ verè humiles, ac pios (procul ſunto ſpeciem pietatis in hypocriſi ha-*
Act. 2. *bentes) in ſtuporem, ac ecſtaſin attrahunt.*

2. Ti. 3. *Quis non miretur vmbram fimbriæ S. Petri, Apoſtolorum verticis, curaſſe*
1. Ti. 4. *multos infirmos? Quis non penes aſtra boatus efferat, cùm legit apud eundem*
Act. 5. Chyſoſt. *Lucam, Apoſtoli & doctoris gentium ſudarium dæmonia eieciſſe? Hæc omnia*
de vir. vit. *tamen operati ſunt ſancti Dei in virtute nominis* IESV *Chriſti; cuius mortifi-*
Ser. 35. *cationem quotidie in corpore gerebant. Hæc dicta ſint* παρέργως *ex orthodo-*
Act. 19. *xorum monimentis aduerſus Bataui grammatici ineptias: qui ſæpius ridendo*
Act. 3. 2. co. 4. *ſua procaci petulantia os ſuum impunè in cœlum poſuit ad ſuam ipſius perditio-*
Pſ. 72. *nem. Sed vt ad ſanctam virginem redeamus, teſtatur Io. Trittemius in ſuo ca-*
2. Pe 3. *talogo ſcript. eccl. Sigebertum heroicè hanc paſſionem ſcripſiſſe. ſcripſit etiam è*
ca. 358. *iunioribus non minus doctus, quàm catholicus F. Laurentius Fulginas ord. min.*
lib. 2. hym. 17. *obſer. & è noſtratibus non obſcurus poëta Anton. Alexius Neapol. in ſuis*
lib 2. *hymnis dicens,*

hym. 5. *Dona laboratæ ſunt mollis lumina ceræ,*
Quæ dat pro votis ſedula turba pÿs.
Virgo faue, &c.

Alcad. *De hoc balneo ſic metricè ſcripſit Alcadinus.*

Hæc lympha veniente replentur balnea ſemper,
Semper & illimi limpida fonte nitent.
Parthenope tamen his rarò vtitur, hæc quia triſtis
Aduena languentum turba replere ſolet.
Hæc iuncturarum pellit, capitisq́; dolores,
Hæc etiam præſens eſt medicina oculis.
Seu cataracta nocens, modò non vetus, occulit illos,
Seu nebula exurgens lumina fida premit.
Notā. *Vidi egomet maiora fide, qui venerat orbus,*
Diſcuſſis tenebris rettulit inde pedem.
Tinnibant aures, remeauit ſanus vtraq́;,
Cœpit & auditum, qui modò ſurdus erat.

Suffuſio. ca. 1. Cataracta] *morbus hic græcè dicitur* ὑπόχυμα, *latinè ſuffuſio. de qua Gal. 4. loc aff. vocatur forſan communi vocabulo cataracta, à* καταῤῥήγνυμι, *quod fluere cùm impetu ſignificat.*

Huius

Huius balnei vires ob ſingularem B. Luciæ reuerentiam hoc hexaſticho complexus ſum. eſt nanque vna de numero prudentum, quæque ſuis orationibus catholicos recipiet in æterna tabernacula ſponſi ſui. Franc. Mat. 25. Luc. 16.

Suffuſos oculos purgat caligine, Chriſti
Virtute vt ſanat Lucia diua oculos.
Auribus auditum præſtat, ſonitumq́; repellit,
Qui multos homines excruciare ſolet.
Mox iuncturarum tollit, capitisq́; dolores,
Quandoque & cæcis lumina reſtituit.

De Baln. Arculi, *ſeu* S. MARIAE. *Cap.* XXXII.

BAlneum hoc non minus laudabile, à forma breuitatis loci nomen accepit. hepar calidum aptat, à nimia frigiditate, ac rheumate abſoluit, oculos ab ophthalmia ſeruat, ſtomachum roborat, ſomnum nimium, ſuperfluamq́; vigiliam propellit, auream q́; mediocritatem inducit.

SCHOLIA.

Meminit huius baln. Franciottus, & Vgolinus, d. caput frigidum calefacere, nec minus opem præſtare, quàm Porrectæ aquam apud Bononiam. Eſt & balneum huius nominis apud Vrbem veterem: de quo Sauan. lib. de Baln. 2. & Menghus eſt etiam aliud apud Romandicolam: vt d. Blondus. item aliud apud Senas, & Viterbium: de quibus Vgolinus: eſt & in flaminia, cuius meminit Menghus. eſt etiam S. Maria Orthonis apud agrum Patauinum. Porrecta. rubr. 16. Maria orthonis.

Somnum] *Hippocr. magnus auctor & magiſter ſic habet 2. aphor.* ὕπνοσ, ἀγρυπνίη, *&c. hoc eſt, ex Leoniceni verſione, ſomnus & vigilia, vtrunq; ſi modum exceſſerit, malum.* Somnus. aph. 3. Vigilia.

De hoc balneo ſic Alcadinus. Alcad.

Qui breue nomen habet, magnæ virtutis habetur
Arculus, à flammis, quod calet, arcet hepar.
Rheumatis, & ſtomachi vitium de corpore tollit,
Liberat à multa frigiditate caput.
Hic ægris oculis medicamina fida miniſtrat,
Arculeæ, cedit triſte papauer aquę.
Et ſi fortè fugit vigilantia lumina ſomnus,
Arculus aducto membra ſopore fouet.
Balnea quòd Trituli, quòd Culmæ lympha miniſtrat,
Arculus in multis hoc operatur idem.

Quamuis inter aquas Trituli ſit gratior vnda,
Conſulo ne dubites hoc breuiore frui.

Hepar. ca 3. Hepar) *quæ ſupra cap.7.ne inutiliter repetentes. (vt aiebat Galenus 8. Methodi) chartas conſumamus: crambe ſiquidem bis cocta nocet, vt dixit Satyrographus.*

De Baln. S. Crucis. Cap. XXXIII.

IN hoc balneo ſæpe miracula videmus: ecquis numeret? multos ſiquidem hominum vel baculi ope egentes roborauit, à podagra mirificè liberat, iuncturas, neruosq; ſanat, in eis imbibitum phlegma expellit, tumorem à iecore ſoluit, hydropicis ex craſſa pituita ſubuenit, ventriculo, & hypochondriis prodeſt. Et quia Mat.27. confert manibus, pedibus, laterique, in quibus ſunt Dominicæ Io.19. paſſionis inſignia, ideo de Cruce vocatum eſt.

SCHOLIA.

Alcad. *De eo meminit Franciottus.*
Alcadini extant verſus de hoc balneo.

Confortat neruos flatus expellit ab ipſis
Ilibus, hæc ſanat fida medela latus.
Prodeſt hydropiſi, quæ fit ex phlegmate craſſo.
Conſumitq; cauum, ſplene tumente, iecur.
Proficit & ventri, ſiquando hypochondria laſſant,
Nota. *Inſita ſeu neruis frigida gutta nocet.*
Vidi ego cui fuerat quondam manus arida dextra,
Nec poterat poſitos tollere ad ora cibos.
Viribus huius aquæ paruo poſt tempore ſanam,
Sat.5. *Huc illuc lætum vertere ſæpe manum.*

Hydropiſis. Ilibus] *hoc caſu vtitur Iuuenal.& Lucanus lib.4.*

Hydropiſi] *huius vocis 2.corripitur, cùm tamen græcè διὰ τοῦ ὦ μεγάλου* 1.Ti.2. *ſcribatur. quæ ſupra cap.6.*

Franc. Fit] *vt vitemus heptemimerin, ſic legimus. Prodeſt hydropi quam craſſum phlegma creauit.* [Splene] *legitur idem hemiſtichion ſupra cap.27.*

Nos hoc hexaſtichon ob S. Crucis (τοῦ τῆς καθολικῶν αὐτηλύτου) reuerentiam edidimus.

Iuncturas ſanat, neruos, curatq; podagram,
Pituitam in neruis imbibitamq; fugat.

Arcet

Arcet ventriculi affectus, hypochondria ſeruat,
Hydropi ex craſſo phlegmate præſtat opem.
Inflatumq; iecur ſoluit, pedibus quia confert,
Et lateri, & manibus à Cruce nomen habet.

De Baln. Subcellario. Cap. XXXIIII.

SVbcellarium propè, ſubtusq; horrendam Sibyllæ Cumanæ domum, quæ Auerno præeminet, quaſi ex quadam cella, dulcis, lucida, & præ cæteris vtilis aqua labitur, vnde nomen hoc traxit. ſaporem habet iuſculi decocti caponis. Capillos prolixos, clarosq; facit, labia ſanat, dentes, & gingiuas emundat, faciei labes, lentigines, ſcabiemq; remouet, pulmoni, iecori, & ſpleni medicinam porrigit, ardorem vrinæ, veſicæq; pondus ſoluit, vrinam proritat, arenulas eijcit, quartanam, quotidianam, & tepidas febres ſanat, tuſſim fugat, ſuper omnes aquas ſtomachum confortat, appetitum ciet, corpusq; exhilarat. Euſtaſ.
De eo ſic Euſtaſius.

Eſt ſubcellarium lauacrum, quod conuenit ægris,
Lucida quo multùm, dulcis & vnda fluit.
Pondus, & ardorem veſicæ tollit ab ęgris,
Dentes, gingiuas mundificatq; citò.
Prouocat vrinam, quoque labra dolentia ſanat,
Pellitur hac vnda triſtis harena ſtatim.
Paſſus in æſtate quartanam, aut quotidianam,
Aut tepidas febres ſentiet eius opem.
Pulmonis, iecoris vitio, ſplenisq; medetur,
Tuſſis ob hoc lauacrum pectore pulſa fugit.
Appetit & ſtomachus iſta perlotus in vnda,
Non bene concoctus redditur inde cibus,
Lentigo, ſcabies, faciei turpis imago
Hac curantur aqua, quando lauantur ibi.
Reddit prolixos, & claros ipſa capillos,
Et totum corpus exhilarando iuuat.

SCHOLIA.

Vulgò ſcaſſa budello.
Vgolinus vocat ſuttilarium. Eſt & huius nominis balneum apud Aenarias.

Eſt

Eſt ſuccellarium] *verſus hi Alcadino adſcribuntur.*

Alcad. Lauacrum] *quæ ſupra cap.22.*

Pondus] *ſic, Pondus, & ardorem veſicæ tollit in ægris; Prouocat vrinam tentio cuius obeſt. Hac oris labia hac leuiter curantur in vnda, Dentes, gingiuas mundificando iuuat. Paſſus in æſtate hemitritæum, aut quottidianam, aut typicas febres ſentiet eius opem.*

Typi. Typicas] *De Typis edidit opuſculum Galenus, in quo Archigenis errata corrigit. meminit horum in 2.de criſi, & 2.de diff.febr.*

ca.8. Appetit] *ſic meliùs, Appetit & ſtomachus tali.*

ca.10. Lentigo] *hi quatuor verſus non leguntur apud Alcadinum.*

De Baln. Ferri. Cap. XXXV.

CONſtat etiam Tripergulis balneum eſſe ab alia parte domus Sibyllæ, & ex Auerno aquam manare videtur, colorem, ſpumamq; referens ferri. vnde nomen traxit. dolorem capitis, & ſuperciliorum remouet mirabiliter, ab oculis ſanguinem, caliginem, labemq; tollit, eos claros reddit, auribus auditum præſtat, tinnitum earum aufert, & tres cerebri cellulas expurgat.

Euſtaſ. De quo Euſtaſius.

Ante domum Vatis locus eſt propè littus Auerni,
Grande ruinoſum præminet artis opus.
Hoc lauacrum ſpumam mittit ferruginis inſtar,
Dicitur vmbroſa (ſed procul vmbra) domus.
Siquis hemicraneum patitur quandoq; dolorem,
Siue ſupercilij, hanc ſæpius intret aquam.
Cum vitio capitis nubem caliginis aufert,
Tollitur ex oculis ſanguis, ab ore ſonus.
Siquis aquæ talis vires cognoſceret æger,
Collyrio nunquam læſus haberet opus.
Pannoſos oculos ſyncerat, & effetat aures,
Congaudet capiti cellula trina ſuo.

SCHOLIA.

Meminit huius balnei Vgolinus d.ſanare hemicraniam.

ca.3. *Eſt & balneum apud Aenarias ferruginei coloris.*

Ferrum. *Oribaſ.10.ad Iulian.d.aquam, in qua eſt ferri qualitas, ſtomacho, & lieni malè*

malè affectis ſubuenire. idem docet Aëtius, & qui poſt ipſum ſcripſit Paulus Aegineta. lege ſupra can. baln. lege etiam Albertum 4. mineral. & Anton. Fumanellum. ca.8. *De aqua verò (quæ vulgò ferrea dicitur) nouiter reperta in Lucculliano an. 1558. lege quę annis ſuperioribus ſcripſit Bart. Maranta Medicus, & rei herbariæ peritiſſimus.* Aqua fer. nouiter inuenta

Cellulas] *iſtas cellulas noſtri Anatomes profeſſores non repererunt. niſi fortè auctor intelligat cerebri ventriculos, fornicem, κωνάριον, γλουτία, χοάνην, & huiuſmodi, de quibus Gale. in libris de vſu par. & de anat. admin. & è recentioribus And. Veſſalius, qui primas in hac diſciplina obtinet Vaſſeus, Andernacus & Franc. ant. Cattus vir eruditiſſimus, & in anatomica facultate exercitatiſſimus.* Cerebri cellulæ.

Hemicranium] *ſic fortè meliùs vertimus. Quis ſi hemicranium &c. De hoc affectu Gale. 3. loc. aff.* Hemicran. c.9.

Collyrio] *Vox hæc in media ſyllaba producitur, vt patet exemplo Horatij 1. ſerm. Macri 2. herbarij. c. 23. et lib. 4. tamen hic auctor metri gratià, vt aliàs, & quia τὸ υ apud græcos vocalis anceps eſt, illam corripuit. ſic fecit idem Macer lib. 4. Collyrijs etiam miſcetur puluere facto.* Collyriũ Sat.5. ca.12. ca.17.

Pannoſos] *voce hac vtitur Martialis 3. epig. 71. Iuuenal. ſat. 10. & Perſius ſat. 4. verùm non in ea ſignificatione, qua vtitur Euſtaſius: & vox illa [effetat] ad illud euangelicum alludit, ni fallor, cùm Dominus noſter, apud B. Marcum, dixit ſurdo, Ephphetah, quod eſt adaperire: qua voce vtitur S. Eccleſia mater in cathecumenorum, & paruulorum baptiſmo. Itaq; nos ſic cõmodè reſtituimus, ac formauimus verſiculum Euſtaſij.* Pannoſus. Ephetha Mar. 7.

Abſtergit validè hoc oculos, aureſq; recludit.

De Baln. Palumbario. Cap. XXXVI.

EST & ibi lauacrum Palumbarium, ſeu Crypta palumbaris, quoniam ibi palumbes nidificant. Hæc aqua caput, reneſq; ſanat, vrinæ meatus aperit, nebulas ab oculis, & ventos ab auribus fugat, ſtomachi paſſiones, etiam ad cor tendentes expellit, arthriticis confert. Qui vtitur hac aqua caueat à ſalſis, & frigidis. Nota. Euſtaſ.

De eo Euſtaſius.

Crypta palumbaris fertur, quia grata palumbis,
Vel quoniam lumbis fertur obeſſe parum.
Vnde Palumbaris læſos cum vertice renes
Sanat, & vrinæ ſumpta recludit iter.
Ex oculis nebulas, & ab auribus excutit euros,
Tollit cardiacen, arthriticoſq; fugat.
Et maiora facit, ſi ſcis ſeruare diætam,
A ſalſis caueas, frigida quæq; fuge.

Algentis

Algentis vitabis aquæ tu ſumere potum,
Vtere lymphato, quod parit vua, mero.
Crede mihi quòd aqua hæc faciet, quodcunq; ſyrupus
(Si bene ſeruetur ſola diæta) facit.

SCHOLIA.

Vulgò lo palumbaro.

Cor καρδιωγμός. ca. 43. ca. 14. Ventriculi os. Altimarus præceptor. ep. 1. c. 1. Alcad.

Cor] *innuit affectum, qui à græcis dicitur* καρδιωγμὸς. *Veteres enim (vt notat Corn. Celſus lib. 2. Alexan. Aphrod. 1. de Anima, Galenus lib. 6. de tuen. ſan. 5. loc. aff. c. 5. & alibi infinities)* τὸ στόμαχον, *os ventriculi,* καρδίαν *appellabant, ob exquiſitiſſimũ ſenſum: quò fit vt ad illius affectum, cor in conſenſum trahatur, & conuellatur. Qua de re lege præcept. meum Don. Ant. Altimarũ in ſua Arte medica cap.* περὶ τῆς καρδιαλγίας, καὶ τοῦ καρδιωγμοῦ. *Qui primus (quicquid alij crocitẽt) ad Galeni aures hos affectus ad vnguem diſtinxit, appoſitiſſimeq; enucleauit. quæ Manardus 8. epiſtol. & Cæl. Rhod. lib. 14. lect. antiq.*

Crypta] *hi verſus adſcripti ſunt etiam Alcadino.*

Vnda] *ſic, Vnda ſuo hæc læſos feruens medicamine renes.*

Renes. c. 14.

Renes] *dicti ſunt* ἀπὸ τοῦ ῥεῖν, *ideſt fluxu, quia ſunt riui obſcœni humoris. Varro apud Lacteum Lactantium de opificio Dei.*

Iter] *poſt hunc verſiculum, ſequuntur hi duo:*

Auxilium nuſquam inuenies præſentius vllum,
Perpetuus capitis ſi tibi fortè dolor.

Auribus] *nos ſic, ventos & ab aure repellit.*

Salſis] *ſic legitur etiam ſupra cap. 30.*

Sumere] *ſic, conſueſcere potu.*

Crede mihi] *hi duo verſiculi non leguntur apud Alcadinum, quod ſciam.*

Syrupus. ep. 1. ca. 64.

Syrupus] *vox hæc, vt credit Manardus lib. 13. epiſt. & ego reor idipſum, videtur arabica: quòd ſi fortè græcanicũ oleat (vt putat Chriſtophorus de Honeſtis ſuper Meſue, & Braſauolus Ferrar. in examine ſyruporum) ſucci tractum ſignificat.* σύρω *nanq; idem eſt quòd traho. aliam etymologiam lege apud Iacob. Gypylum, & Hermolaum Barbarum in corollarijs.*

Diæta.

Diæta] *vox græcula eſt, et rationem victus deſignat, extat huius tituli liber Hippocratis* περὶ τῆς διαίτης τῶν ὀξέων νοσημάτων.

De Baln. Saluianę. Cap. XXXVII.

EST & in ipſarum Tripergularum agro, non procul à faucibus Auerni lacus, inter ſuas, & Baiarum partes confines balneũ paruum, quod à nomine Mulieris nomen traxit. Hęc vnda muliebri ſexui magis confert; nam vteros ab omni humore expurgat,

gat, ab infirmitatibus ſanat, menſtrua prouocat, ſi deſierint, ſi " verò ſuperfluxerint, ad medium reducit, ſteriles fœcundat, & fa " cit concipere, ſi Domino placuerit. De eo ſic Euſtaſius. Euſtaſ.

Saluia diua parens inuenit fortè lauacrum,
De proprio nomen nomine credo trahens.
Hæc aqua matrices quouis humore grauatas
Purgat, & has ſteriles fructificare facit.
Menſtrua ſi forſan fugiant, inuita redibunt,
Et facit hoc lauacrum, ne ſine lege fluant.
Quos patitur matrix caſus, hæc temperat, ægra
Vnde queri poſſet fœmina, cauſa perit.
Vos igitur ſteriles, moueat ſi gratia prolis,
Ni vetet annoſi temporis ægra quies.
Tam vir, quàm mulier te ſaluia grata frequentent,
Officio exibit aptus vterque ſuo.

SCHOLIA.

Syluia dea.

Vocatur etiam hoc balneum Syluiana, quia creditur deam Syluiam illud inueniſſe. ſic legit Io. Elyſius Neapol. in opere de baln. Puteol. Vgolinus vocat Salmariam, dicitq; non permittere, vt menſes mulierum vltra ſuos periodos fluant, & vteri inueteratos affectus curare.

Sexui] *Altimarus commendat hoc balneum in Arte medica cap. de menſium ſuppreſſione.*

Concipere] *aquas ſulphureas, & bituminoſas conferre conceptui, menſesq; ſupprimere dicit Aëtius 4. ſerm. 4.* ca. 26. 631

Steriles] *Aenarijs eſt balneum gurgitelli, quod iuuat ſteriles.* Sterilitas

Sterilitas duplicem habet cauſam, diuinam ſcilicet, & phyſicam: vt rectè notat Io. Echius in homeliis ſuis. tomo 3.

Diuina eſt Dei voluntas iuxtà quã ſterilitatem inducit ob aliquod malum perpetratum, & vt mirabiliter virtus eius in nobis manifeſtetur. In Deuteronomio dicitur, Non erit apud te ſterilis: erat enim opprobrium maximum. Quocirca Anna Samuelis mater valde triſtabatur de ſterilitate. Sara mater Iſaac Patriarchæ, Rachel vna ex vxoribus Iacob, & Manue mater Sampſonis. Similiter in nouo Teſtamento, & lege diuinæ gratiæ Eliſabeth mater præcurſoris Dominici, & Anna mater glorioſiſſimæ, ſemperq; Virginis Deiparæ MARIAE, *vt ait Hieronymus lib. de ortu Mariæ. Cauſæ verò naturales, quæ ad Medicam facultatem ſpectant (vt ex Ariſt. 2. de gen. anim. refert Altimarus in cap. περὶ τῶν μὴ κυϊσκομένων) hæ ſunt. Sterilitas accidit, vel quando à* ca. 7. 1. Rè. 1. Gen. 17. Gen. 29. Iudic 13. Luc. 1 ca. 5.

Sciſſaq; ſi crura, aut ſi pes, ſi brachia, ſi frons
Aegrotant, ſanctis his releuantur aquis.
Hoc bene conteſtor, cùm quidam mingere vellet, Nota.
Euomuit lapides virga coacta duos.

SCHOLIA.

Eſt in vrbe veteri aliud balneum huius nominis, quod quidem vlcera deſiccat, & mirabiliter ferrum extrahit. ſicut legitur de quodam Milite Triuiano, anno Dominicæ incarnationis M.D.XXXIII. *à quo ferrum extractum eſt ſub genu. eſt & aliud apud Senas. Meminit huius balnei Sauan. 2. de baln. d. vulnera antiqua conſolidare. Meminit etiam Menghus, & Vgolinus d. articulis prodeſſe.* Caſus notab. rub. 16.

S. Georgij] *obiter in huius ſancti reuerentiam, hæc non intempeſtiuè annotare volui aduerſus illum cenſorem omnium: qui dum malè intellexit naturam apocrypharum legendarum ex Gelaſio Pont. in cap. ſancta Rom. Eccl. & Auguſt. 18. de ciuit. Dei, ſæpius in ſanctorum Dei catalogum temulentè debacchatus eſt, & quadam dicendi furibunda τῇ αὐτονομίᾳ, ἢ τῇ ἀποστασίᾳ multorum errorum ſeminarium fuit. Celebratur itaque, vt ad inſtitutum redeam, in Eccleſia catholica ſolemne martyrium B. Georgij* XXIII. *Apr. apud Perſidem ciuitatem Dioſpoleos. In cuius memorium D. Ambroſius Archiep. Mediolanenſis hanc. cecinit præfationem, Georgius fideliſſimus Chriſti miles, dum Chriſtianitatis profeſſio ſilentio tegeretur, ſolus Dei Filium confeſſus eſt; nec tormenta pænarum, quas paſſus eſt ſub Diocletiano, formidauit. hæc Ambr. Græci omnes (vt notat Io. Eckius in homiliis ſuis) feſtum huius ſancti mira deuotione cùm fratre eius Theodoro celebrant: vocãtq; illum τὸν ἅγιον ἔνδοξον, τροπαιοφόρον, καὶ ταυματίνεργον. Hæc dicta ſint in gloriam Regis martyrum Dei.* S. Geor. Hagiopar. Apocrypha diſtin. 15. ca. 38. Anton. Soler. de uen. ſan. & Bundertit. 23. tomo. 3 S. Theodorus.

Eſt aqua] *hi verſus etiam Alcadino adſcribuntur ſic,* Alcad.

Eſt aqua, quæ poterit de iure georgica dici,
Abdita telluris vena miniſtrat aquam.
Qua nullus poterit, flamma non indice, fungi,
Nam via, &c.

Coxendicem] *Gale. 10. de cõpo. κατὰ τόπους meminit balneorum, quæ coxendici conferunt.* cap. 2.

Plena] *iuxtà illud pelignenſis vatis, plena timoris amor.*

Quantùm] *ſic, Quantùm mens hominis.*

Mirificè] *ſic, Mirificam tantum læta reportat aquam.*

Sciſſaq;] *ſic meliùs, ſi iſchia, ſi crura.*

Sanctis] *ſic, ſumptis.*

De Baln. Pugilli. Cap. XXXIX.

EST etiam in Baiarum littore Pugilli balneum: cuius locus tam breuis eſt, quòd pugilli nomen traxit. Virtus eius mirifica eſt, ventrem enim ſolutum reſtringit, ani pondus tollit, hydropicos attenuat, caput, & ſplenem à doloribus liberat: præſto eſt febribus cum frigoribus, debiles confortat, & membra conſumpta reſtaurat. De eo Euſtaſius.

Euſtaſ.

Cùm Maris vnda tumet, tantùm vacat vnda Pugilli,
 Pro ſtatione loci tum breue nomen habet.
Eſt iter obliquum, paruam quod ducit ad vndam,
 Vix hominum ſeptem creditur eſſe capax.
Ani tollit onus, ventrem ceſſare ſolutum.
 Cogit, & hydropicos attenuare poteſt.
Si patitur cum ſplene caput, ſi frigore corpus
 Ferbuerit, certam ſentiet æger opem.
Quid de te referam nimis admirande Pugille?
 Quod proprio vidi lumine, teſtor ego.
Aridus vſus aqua hac, gerulis adductus amicis,
 Diſceſſit ſanus, non ope vectis egens.

Caſus not.

SCHOLIA.

Fab. Maramaldus

Conſumpta] *D. Fabritius Maram. eques Neapol. qui balneolum hoc anno Domini* M.D.XLVI. *muro quodam vallauit, ne Maris impetu aliquando aboleretur mirum in modum ſibi profuiſſe teſtatus eſt.*

Alcad.

Maris] *adſcribuntur etiam Alcadino hi verſus ſic, Cùm maris vnda tumet, pugillus tunc vacat vnda. Verùm hæc dictio Pugillus, in prima ſyllaba corripitur à Lactan. in carmine de reſurrectione.*

Pro ſtatione] *ſic, pro breuitate.*

Hydropicos] *nos ſic, & hydropas. quæ ſupra c.6.*

Ferbuerit] *ſic, febrierit.*

Aridus] *ſic, Aridus huius aquæ baculis aductus amicis,*
Diſceſſit baculi nulla ope ſanus egens.

De Baln. Olei Petroly. Cap. XL.

LAuacrum hoc ſic appellari meruit, quia liquorem olei exire cùm aqua, viſu, & olfactu percipitur. Situm eſt propè Eccleſiam B. MARIAE ſemper virginis ad Maris litus. hęc ſalutaris aqua omne genus ſerpiginis, morpheæ, & impetiginis tollit, faciei turpes notas abolet, lepram ſanat, bilim extinguit, phlegma ſalſum comprimit, cor exhilarat, membra attenuat, in eisq; imbibitum frigus pellit, artus omnes ſuo vigori, ſuiſque functionibus reddit.

SCHOLIA.

Meminit huius olei Frãciottus, & Vgolinus d. à ſtomacho phlegma auferre. De quodam fonte olei Petronici (nacta ſimilitudinis occaſione) meminit Blondus de Italia c. de aprutio. **Fõs olei Pet.**

Serpiginis. Morpheæ] *lege quæ ſupra c. 28. et Gabr. Humel in ſereni ca. 6.* **Serp. Morph.**

Alcadini de hoc baln. extant verſus. **Alcad.**

Culina procul haud locus eſt, qui fundit oliuum,
Hoc lauacrum multùm commoditatis habet.
Hoc vitium lepræ, genus hoc ſerpiginis omne
Tollit, & à ſtomacho phlegmata ſalſa fugat.
Extinguit bilim, groſſos ſubtiliat artus,
Exhilarat triſtes, cor bene reddit ouans.
Noxia de gelidis depellit frigora membris,
Omnia lætantur membra vigore ſuo.
Cuiuſcunque genas nigra ſi Morphea notabit.
Hæc aqua rugoſas delet ab ore notas.
Virtutem lauacri demonſtrat nomen oliuĩ,
Hoc olium præſtat quod petra ſudat aquis.

Culina] *aliter ſic, non procul à culma.*

Lauacrum] *quæ ſupra cap. 22.*

Hoc vitium] *hi verſus deſunt, Veſicam curat quoties vrina negatur, Nulla poteſt melior renibus eſſe ſalus. Si lapides vllos, ſeu ſi patiantur arenam, Quælibet à morbo membra grauata iuuat. Non opus eſt intrare ſemel, nam balnea quantò. Quis magis ingreditur, tum magis ipſa iuuant. Quinetiam lepras, genus hoc ſerpiginis omne: Tollit &c. quæ ſupra can. baln. num. 17. & infra c. 46.*

Extinguit] *ſic Extenuat craſſos, et triſtes red dit ouantes, Exhilarat mæſtos.*

De Baln. Culinę. Cap. XLI.

MOns qui prædictæ Eccleſiæ præeminet, ob altitudinem Culina vocatur: ad cuius pedes hæc aqua inuenitur, per obliquam cryptam fluens. Quæ acuit lumina, pedum affectionibus recentibus ſubuenit, phlegma craſſum à neruis remouet. Hæc Nota. aqua prodeſt ægrotis, ſanis verò obeſt: caueasque, ne diu in ea moreris.

SCHOLIA.

Culina. Culina] *Franciottus legit, Culma, ſic legitur apud Alcad. quem legi in Cod. manuſcripto, & ſupra c. 32. licet idem ſupra c. 40. legat Culinam.*

Meminit huius balnei Vgolinus, qui dicit ſudorem prouocare, neruis ſubuenire, cùm opprimuntur à catarrho deſcendente à capite.

Alcad. *Alcadini de eo extant verſus.*

Inter aquas alias mirabile Culma lauacrum,
Cuius ad acceſſum non via recta patet.
Imò per obliquum montis accedis ad vndas,
Monſtrat iter dubium praua flamma tibi.
Vnda latens intus, ſudorem prouocat intus,
Et facit ad neruos, quos graue rheuma grauat.
Luminibus lumen reddit, veſtigia claudis,
Paſſio ni fuerit inueterata diu.
Rem loquimur certam, non eſt incognita multis,
Culma nocet ſanis, morbida membra iuuat.
Hanc igitur caueat qui non eget arte medendi,
Quam qui fortè petit vitet in amne moram.

Imò per] *vſus eſt auctor figura hepthemimeri.*

Vnda] *ſic, ſi nequeat clauſis ſudare meatibus æger, Sudores intus prouocat vnda latens. Si neruos pituita grauat cùm fortè moleſta, Præſentem huc intrans ſentiet æger opem. Luminibus lumen, &c.*

Hanc igitur] *Hi verſus non leguntur apud Alcadin. qui impreſſus eſt Venetijs.*

Arte] *iuxtà illud Hippocr. 2. & 5. ſectione aphor. carnes ſanas habentibus difficilis eſt helleboriſmus.*

De Baln. Solis & Lunæ. Cap. XLII.

IN eodem Baiarum littore eſt aqua præ cæteris admiranda, ſic dicta, quia ſicut iſti Planetæ luminæ ſtellas præſtant, ſic iſtud balneum cunctas ſuperat aquas. Ad hanc aquam non eſt iter peruium, ſed per ruinas antiquorum ædificiorum deſcenditur ad balneum dirutum, & à mari deprehenſum: ibi defoſſa arena manat „ aqua pinguis, & diſcolor: quæ omne podagræ genus, ac omnem „ doloris ſpeciem tollit, vlcera, plagas, & fiſtulas non radicitus „ oſſibus infixas ſanat, venas fluentis ſanguinis ſiſtit, menſtrua ſiue „ plus, minusúe fluant ad mediocritatis normam redigit, ferrum in „ corpore latens extrahit, podagricis mirificè confert, ſi tamen lo „ ca fracta non fuerint. hoc (vt veteres ſcribunt) Imperatorum bal- „ Baln. neum erat. De quo ſic ſcripſit Euſtaſius. Imp. Euſtaſ.

Cæſaris eſt lauacrum, quod Sol & Luna vocatur,
Vt ſtellis Sol, ſic præualet iſtud aquis.
Aufert omne genus podagræ, cunctoſq; dolores,
Fiſtula ni violet viribus oſſa ſuis.
Subuenit antiquæ podagræ regale lauacrum,
Ni faciat fractos inueterata pedes.
Sed tamen ignorat ſit vbi tam nobilis vnda,
Obruit antiqua hunc fortè ruina locum.
Vos igitur quos longa dies faſtidit, & ætas, Nota.
Qui ſcitis longi temporis acta ſenes:
Demonſtrate locum, qui Sol & Luna vocatur,
Vtilis à multis ædificandus erit.

SCHOLIA.

Vulgò bagno de la Naue.

Meminit huius balnei Franciottus. Lege ſupra can.bal.num.9.

Baiarum] *quòd Baijs fuerint balnea, innuit Cicero orat. pro Cælio. lege Pontanum 2.parthen.3.quæ infra cap.52.*

Sol] *cuius in propatulo cognitum eſt Deum Opt.Max.rerum omnium opifi cem creaſſe duo luminaria in Clo, alterum, ſcilicet, quod præeſſet diei, alterum verò nocti. Sol ſiquidem (vt ait Cicero de nat.Deorum) luminum omnium princeps eſt: etenim vt oſtēdit diuinus Areopagita in lib.de diu.nom.omnia il- luminat* Sol Gen.1. Pſ.135. lib.2. p.1. ca.4.

Extant dè hoc balneo Alcadini verſus. Alcad.

Eſt aqua mirandi nimium noua dicta lauacri,
Gilbroſum proprio nomine nomen habet.
Pęnè per octo gradus patiens deſcendit ad vndam,
Circuit inter aquas per latus omne gradus.
Ilia componit, prohibetq; dolore matricem,
Sanguineos fluxus in muliere vetat.
A ſuperis exire cruor prohibetur, & idem
Ne fluat in ſolitis inferiora fugat.
Veſicam curat quoties vrina negatur,
Nulla patet melior renibus eſſe ſalus.
Si lapides, qui ſiue pilos patiantur, arenam,
Quolibet à morbo membra grauata iuuat.

Gilbroſum] *aliter ſic, Quæ de Gibboſi nomine nomen habet.*

Octo] *etſi vox græca ſcribatur διὰ τȣ̃ ὠ μεγάλȣ ὀκτὼ, corripitur tamen à Martiali lib. 9. & apophor. 87. à Iuuen. ſat. 6. & Auſonio epiſt. 24. quos fortè ſecutus eſt Alcadinus.* Octo. ep. 33.

Ilia] *de àquis naturalibus, cõferentibus dolori colico, lege Trallianũ lib. 10.* ca. 1.

Matricem] *hoc vocabulo vtitur Gaza in Ariſto. de nat. anim. lib. 5. & in Theophr. 1. de hiſt. ſtirpium c. 3. & Plinius 11. hiſt. nat. ſed cùm hæc vox à Matre deducatur, habeatq; primam ſyllabam productam, ideo meliùs legitur in Cod. manuſcripto ſic, Prohibet matrice dolorem.* Matrix. ca. 21. ca. 25.

Vetat] *poſt hunc verſiculum ſequuntur iſti.*

Dicitur & duros mirè mollire lacertos,
Et caput & ſcapulas ad ſua iura trahit.
Diſiicit & lapides, ſi quos veſica recepit,
Depoſitoq; æger pondere lætus abit.
Renibus illa pilos, illa & deducit arenas,
Atque iter vrinæ rectè aperire ſolet.

Dicitur] *hi duo verſiculi repetiti ſunt ſupra c. 22.*

Quolibet à morbo] *alludit ad verſiculum ſaphicum, quo S. Eccleſia vtitur in feſto Confeſſorum ad veſperas.*

De Baln. Fontis Epiſcopi. Cap. XLIIII.

Balneum hoc nobile apud Tripergulas ſic dictum eſt, quia (vt veteres perhibent) quidam Epiſcopus illud renouauit. aut " quia Prælati illo potiſsimùm vtantur; qui quandoque podagrizare " ſolent. Arthriticis mirificè confert, podagricis, iuncturarum " doloribus, & cuilibet podagræ præſto eſt. De eo ſic Euſtaſ. Euſtaſ.

Nomine fons tali fruitur, quod epiſcopat ægris,
Vel quia Prælatus tale refecit opus.
Arthriticis prodeſt, tollit genus omne podagræ,
Hoc habet expertum Pontificale decus.
Et quia Prælatis requies nocet, atque paratus,
Torquentur magno ſępe dolore pedum.
Cùm conſtipatus cibus intercluditur intus.
Inde dolent ventres, ilia tenſa crepant.
Si tales ergo tibi vis lenire dolores,
Pontificis fontem vade require celer.

SCHOLIA.

Meminit de eo Franciottus.

Podagra aph 28. tex. 18. ca. 17.

Podagrizant] *Galenus in commentarijs aphoriſm. ſect. 6. ſic habet: Hippocr. tempore pauci podagra laborabant, ob vitæ moderantiam: nunc verò propter eduliorum varietatem, & ob cruditates ciborum infinita eſt podagrarum multitudo. idem fermè dicit in 1. de rat. vict. acut. & libro de Inæq. Intemp. c. 8. necnon Oribaſius 1. ad Eunapium.*

Epiſcopus. Pſ. 126. ca. 19. Eze. 3. Tit. 1. 1. Tim. 3 Act. 20.

Epiſcopus] *vox græca eſt, qua vtitur Ariſto.* ἐν ὄρνισιν, *quæ latinè (vt interpretatur Auguſt. in pſal. & 19. de ciuit.) ſuperintendentem, ſeu ſpeculatorem iuxtà Ezechielis vaticinium ſignificat: & Apoſtolus in duabus epiſtolis ad Titum, & Timoth. (quæ ſunt canones militiæ clericalis) apertiſſimè teſtatur. vt taceam verba eiuſdem doctoris, quæ leguntur apud B. Lucam in ſacra Actorum apoſt. hiſtoria.*

Alcad.

Nomine] *hi verſus etiam Alcadino adſcribuntur.*

Epiſcopare. cap cùm ex illo. 3. de fin. in poët Nouæ voces c. ad aliqd. 21. ep. 88 1. Pe. 3. ſat. 5.

Epiſcopat] *vocem hanc nunquam me legiſſe recolo apud Claſicos auctores, nedum triuiales. vtitur tamen illa (ni fallor) Innoc. III. in tit. de traſl. epiſc. Et facilè crediderim, quòd hic auctor ob metri neceſſitatem vſus fuerit hoc nouo vocabulo: iuxtà illud Cicer. Licuit Zenoni, &c. Necnon Flacci, licuit, ſemperq́; licebit ſignatum præſente nota producere nomen. qui ibidem in arte nouū iuuenari vocabulum effinxit. quàm licentiam non tacuit Ariſtot. in ſuis categorijs. O quantùm (vt Martialis dixit poſt Valer. Max.) cogit egeſtas, duraq́; neceſſitas, ſed forſan hoc in loco meliùs legitur ſic, vt eſt in Cod. Venet. impreſſo, quòd competat ægris. Verùm in hac re (vt æcumenij verbis vtar) volo ſit lectorum iudicium. ſatis enim mihi compertum eſt vſq; ad hanc ætatem, non omnibus mortalibus eundem eſſe guſtum. nam velle ſuum (vt rectè excogitauit magnus ille Perſius) cuiq; eſt, nec voto viuitur vno. Mille hominum ſpecies, & rerum diſcolor vſus. ſed ſatis ſit hactenus digitum noſtrum ad fontem veluti è quodam diuerticulo digreſſi intendiſſe.*

Vel

Vel quia] *ſic, Vel quia Pontificis cura refecit opus.*
Cùm] *ſic, cùm conſtipantur, ventus concluditur intus.*
Si tales] *ſic, Pontifices fontem perquirite Pontificalem,*
Vtilis eſt vobis Pontificalis aqua hæc.

De Baln. Fati. Cap. XLV.

AScenditur ad hoc lauacrum per aliquot paſſus. ſic dictum, quia nouiter fato repertum eſt: aut ob operis pulchritudinem, quo eius teſtudo elaborata eſt. Hæc aqua perſpicua ſtomachum roborat, appetitum ciet, nauſeam abigit, podagricis confert, ferrum abſconſum præ omnibus extrahit, cunctaque membra exhilarat.

SCHOLIA.

Vulgò grotta de le fate.
Meminit huius balnei Franciottus.

Fato] *de eo lege Chryſippum apud Aul. Gelliũ lib. 6. Platonem apud Card.* Fatũ c. 2.
Beſſar. in lib. 2. calumn. & quæ nuper ſcripſit literarum parens ac vindex I. Cęſarius in doctiß. cõmentarijs, quos edidit in primum librum Flacci. Quod verò fatum quandoque apud ſcriptores naturam rei ſignificet, Cæl. Rhodig. lib. 11. ſuarum lect. annotauit: & meus familiaris Zimara ex Ariſtot. 5. τῶν φυσικῶν ἀκροάσεως, vbi lucidiß. Themiſtius, qui (vt moris ſui eſt) ſequitur opinionem Alex. Aphrod. in libello de Fato d. fato euenire dicitur, quod naturale eſt, & naturæ ſequitur ordinem. lege Portium lib. 2. de princip. Qualiter autem catholici de fato ſentire debeant aduerſus negantes noſtram libertatem, lege Aur. Auguſt. 5. de ciuit. D. Thom. 3. contra Gen. et opuſc. 28. necnon inter recentiores Io. Ant. Delphin. & Alphonſ. à Caſtro lib. 7. contra hæreſes.

ca. 9. ode. 18. ca. 38. tex. 57. ca. 7. ca. 9. ca. 72. ca. 1.

Huius balnei vires nos Tetraſticho hoc abſoluimus.

Confortat ſtomachum, viuacem reddit ὄρεξιν, Franc.
Dat podagræ auxilium, nauſea fit procul hinc.
Extrahit abſconſum, atque latens in corpore ferrum,
Exhilarat nimis hic omnia membra latex.

Ὄρεξιν] *vtitur hac voce Iuuen. ſat. 6. et 12. necnon Periſaulus 1. de triumpho ſtult. ne quis inaudita voce nos vti putet.* Orexis. ca. 1.

De Baln. Braccul ę. Cap. XLVI.

BRaccula dicta eſt ab humilitate, depreſsione, vel loci rotunditate. Hæc aqua faucium aſperitates tollit, raucedinem pro-

,, fugat, dolorem capitis,ſiue ſit anterius, poſteriusúe remouet, o-
,, culorum caliginem deſtruit, ſpleni, iecoriq; medetur, quarta-
,, nam, tertianam, ac febres intermittentes aufert.

SCHOLIA.

Meminit de eo Franciottus, & Vgolinus d.Sanare ephemeram, & quoti-
Bretola. *dianam: dummodo vſus ipſius ſit frequens.Vocat Bretolam fortaſſis ex vocis ſi-*
Simil. cauſa er roc. *militudine deceptus, ſicut Plinius in Polio, & Tripolio deceptus eſt, vt anno-*
tauit Tagautius in Meſ.& fortè ex Leoniceno de err.Plinij.
Alcad. *Alcadini de hoc balneo extant verſus.*

Faucibus antidotum bene confert Bracula craſſis,
Et vox ſi fuerit rauca, fit apta ſono.
Si patitur capitis puppis, vel prora dolorem,
Si dolet oppreſſum ſplene tumente iecur.
Siq; caligo diem noctis germana minorat,
Omnibus his vitijs Bracula præſtat opem.
Quartanam perimit, necnon necat amphimerinen.
Hic intermiſſæ febris origo perit.
Vox igitur quibus eſt odioſa planetica febris,
Huius, ſi ſapitis, quærite fontis aquam.
Non opus eſt intrare ſemel, nam balnea quantò
Quis magis ingreditur, tam magis ipſa iuuant.

Faucibus] *ante hunc verſiculum leguntur iſti duo.*

Bracula Bacunas inter celeberrima nymphas,
Euboicas medicis viribus ornat aquas.

Caligo lib 10. Syl.3. Siq; caligo] *cùm huius ſyllabæ quantitas producatur ab Ouidio in Meta-*
mor.Gratio de venatione, & Papinio 5.ſyluarum, ideo ſic commodius legen-
dum eſt, Si caligo.
Vecua. lib. 6. Quartanam] *ſic. Bracula quartanam, necnon vetat amphimerinam. de*
qua ſupra.
ca.12. Bacunas] *vox hæc mihi ignota eſt. ſcio tamen Vacunam eſſe deam apud*
cp 10. ca. 9. *Ouid.in Faſtis, & Plin.lib.3. ſimiliter nomen eſt cuiuſdam oppidi in vmbria,*
ca. 7. *cuius meminit Blondus de Ital.ex Flacco 1.epiſt.*
ca 40. Planetica] *.i.erratica ἀπὸ τοῦ πλανᾶσθαι, περὶ δὲ τῆς τῶν πυρετῶν ἐπιπλοκῆς,*
lege Galen.lib.2.de Criſi. & 2.de diff.feb.atq; alibi.

Non opus] *hi duo verſiculi non ſunt apud Alcadinum, ſed leguntur infra.*
quæſupra can.baln.num.17.

De Baln. Speluncæ. Cap. XLVII.

VLtimum locum ſpelunca obtinet, ex re nomen habẽs, quia in ſpelunca lauacrum eſt. Rheuma, tuſsimq; ſanat, hydro-

picis

picis ſuccurrit, fugat ſymptomata cuiuſcunque podagræ, ſtomachumq; confortat. Scripſit Galenus, quòd ſi quis quinque drachmas huius aquæ calentis diebus ſingulis biberit, ſentiet opem in membris, quæ ſus, & ſupra diaphragma ſunt. Nota.

SCHOLIA.

Meminit de hac ſpelunca Franciottus, & Vgolinus d.à ſtomacho pellere pituitam, lepram, herpetemq; curare.

Eſt huius nominis balneum apud Aenarias. Spelunca villa.

Eſt etiam huius nominis villa apud Cor. Tacitum lib. 4.

Galenus] *Vgolinus hunc locum citans, ſuppreſſo nomine Gal. dixit, fama eſt &c. Verùm ego, vt veritatis compos eſſem, interrogaui præceptores meos, Altimarum ſcilicet, qui Galeni ſcripta ad minutiſſimas Democriti atomos deuorauit, & Io. Ant. Piſanum, diſciplinæ Galenicæ, quin bonarum literarum profeſſorem; ſi vnquam dictum hoc in Galeni minumentis, vel ſpurijs, aliquando legerint. Qui nunquam legiſſe ὁμοθυμαδὸν faſſi ſunt: (Locus hic Galeni etiam inferiùs in teſtimonium producitur.) Nec mireris lector, ſi quando legeris ſimiles errores, nam commune eſt id cum multis alijs ſcriptoribus.* Galenus Altim. & Riſanus pc. cap. 54.

Nicol. ſiquidem μυρεψὸσ ſect. 1. & ſect. 17. citat Galenum: qui locus nunquam reperitur apud Galenū. idem accidit Meſue, cùm in cap. de ſarcocolla, & colocynthide citat Dioſcoridem; necnon cap. de agarico, ſcammonio, Manna, pſyllio, & alibi Galenum: quæ tamen loca inter cimmerias latebras deliteſcunt, niſi quis cum Iac. Syluio, & Manardo putet hæc reperiri in libris ſpurijs, obeliſciq; nota præfixis. num. 38. num. 8.

De hoc balneo Alcadini leguntur verſus. Alcad.

Vltima thermarum laudes ſpelunca meretur,
Cuius aqua poterit ſimplice nemo frui.
Ingenio faciente modum capit vnda calorem,
Sic intrabit aquas ingenioſus homo.
Cuiuſcunq; velis perimit ſymptomata guttę,
Hic fugit hydropiſis, tuſſis iniqua perit.
Vt Galenus ait, drachmas ſi quinque calentis
Quiſquam quottidie ſumere curet aquæ.
Et ſuper, & ſubtus quæ ſunt diaphragma medetur,
Rheumatos excludit quod nocet omne genus.
Non domus horroris, non eſt ſpelunca latronum,
Crypta ſalutarem continet intus aquam.

Hydropiſis] *2. corripitur hic vt ſupra. lege quæ ibi.*

Diaphragma] *vox iſta à diuino Platone cœpta eſt dici, vt notat Gale. 5. de loc. aff. antiqui ſiquidem vocabant φρένασ à mente. quomodo vtitur Hippoc. 1. de rat. vict. ac. 6. aphor. 18. 1. Progn. tex. 28. & alibi. Plinius lib. 11. vocat præcor-* Diaphr. ca 3 φρένες tex. 12. cap 37

Præcord. *præcordia, quaſi τὰ περικάρδια. & Celſus lib. 2. τὸ ὑποχόνδριον quod eſt apud*
c. 3. t. 27. *Hippocr. 1. progn. vertit præcordia, ſed Gaza in Ariſtot. 1. de Nat. anim. & 2.*
ca. 17. *c. 15. necnon lib. 3. de partibus vertit ſeptum tranſuerſum: lege Philotheum 6.*
ca. 10. *aphor. 42. & Chriſt. Vegam in 1. prognoſt.*

Et ſuper] *aliter ſic.*

Siue nocens vitium ſubter diaphragmate lędit,
Siue etiam ſupra eſt improba cauſa mali.
Fortior hinc ſurget tùm morbo liber ab omni,
Dijs grates tanto munere lætus aget.

Non domus] *hi verſus non leguntur apud Alcad.*

Mat. 21. Mar. 11. ca. 56. cap. 7. Templi reuer. Nota. Spelunca] *alludit auctor ad illud euangelicum, cùm ſcilicet D. N. eiecit ementes, et vendentes de Templo, productisq́; teſtimoniis Iſa. & Hierem. dixit, Domus mea, domus orationis vocabitur. qui legit, intelligat, & ſecum penſet quæ hortatur ſacroſancta Synodus Trident. in ſeſſ. 22. decr. de obſer. in celebr. Miſſarum, cùm inter cætera dicit hæc aurea verba:* IRREVERENTIA AB IMPIETATE VIX SEIVNCTA ESSE POTEST.

De Baln. Trituli. Cap. XLVIII.

SIc dictum eſt balneum hoc, quia propè eſt locus Trituli, vel quia tertianam ſanat, quæ à græcis πυρετὸς τριταῖος dicitur. Balneum præclarum, & admirabile eſt, ad radices rupes altiſſimè, in qua ampla domus cauata eſt, & in ea Imagines compoſitæ artificis ingenio, manus tenentes ad loca paſſionum: quæ vel ſunt vetuſtate conſumptæ: vel (vt ferunt alij) à Medicis Salernitanis deletæ ſunt, vt refugium, quod per ægros habebatur ad balnea pro eorum languoribus, ad ſolos medicos haberetur. modicum enim emolumētum ex Philoſophia trahebant. vel dictum eſt Tritulum à territorio, in quo ſitum eſt, vitibus feraci. de quo Iuuen. Te Tritulinus ager fæcundis vitibus implet. Aqua autem ſemel in die, & ſemel in nocte iuxtà Lunæ ortum, occaſumq́; calida, & fumigans ad balneum pergit: quo repleto, pars aquæ in æquor refunditur, pars verò reddit ad ſuum principium. Hoc rheuma fugat, caput, ſtomachumq́; confortat, podagram quamlibet curat, liberat hydropicos, febrés prohibet, pituitoſis prodeſt, omnemq́; balneorum energiam corroborat. Quamobrem vbicunque quis balneatus fuerit, tandem per vices aliquot hic ſe abluat. De eo Euſtaſ.

Medici Saler.

Nota. Euſtaſ.

Eſt locus antiqua teſtudine ductus in altum,
Rupe ſub ingenti celte cauata domus.

Quæ

Quæ plena eſt hominum formis ex arte paratis,
Ad quid aquæ valeant, quæq; figura notat.
Res miranda ſatis, ſatis eſt horrendaq; dictu,
Huc veniente die mittitur vnda ſemel.
Hæc eadem partim primùm petit æquora, partim
Extenuata fluens refluit vnde venit,
Siquis hæc quam olim Bethſaida venerat, anno
Quæ ſemel infirmis mota ferebat opem.
Hæc nam quotidie multis aqua ſubuenit ægris,
Rheuma fugat, ſtomachum roborat, atque caput.
Liberat hydropicos, hic omnis gutta fugatur,
Phlegmaticis prodeſt, febricitare vetat.

SCHOLIA.

Meminit de eo Vgolinus, vocatq; Fritoli, & lapſum in febrim prohibere re- Fritoli.
fert. Franciottus vocat de Tritoli, vel Fritoli, quia ibi homines ob ſudorem,
frictionem exercebant. ſic Blondus aſſerit vocari Frictolas antiquitus.

Manus] *quæ ſupra cap. 21.*

Vetuſtate] *Tempus enim vt dixit ille in ſua metamorphoſi, Edax rerum,* Tempus.
& inuidioſa vetuſtas omnia deſtruunt, ac peſſundant. lib. 15.

A Medicis] *Dion. Cartuſ. ex Gloſſa ordinaria (cuius auctor eſt Strabus ex*
Trittemio de ſcript. ecc. & Eckio in Agg.) ſuper Act. Apoſt. cap. 28. ſic in- ca. 169
quit. Virgilius fecit balnea medicinalia Puteolis, ſingula proprijs inſcripta ti- ca. 1.
tulis contra quam valerent ægritudinem. Salernitani medici inuidia ducti ſu- Virgil. Medici
peruenientes, in manu forti titulos deſtruxerunt (quid non liuor edax cogit? Salern.
necnon auri ſacra fames?) & ædificia plurima mutilauerunt. Hæc Gloſſa. Quã ca. 29.
ibidem ſequitur Nicol. Lyra. idem dicit Io. Villanus 1. cronic. Neapol. qui ta- rub. 19.
men addit, illos Medicos, vbi noctu deſtruxerunt characteres, dum reuerte- ca. 30.
rētur, (Deo malorum vindice irato) tempeſtate obrutos periſſe inter Capreas, ca. 4. Pſ. 1. 8.
& Mineruæ promontorium: Sauanarola 2. de baln. quem etiam ſequitur Bar- Heb. 4.
tol. Taurin. 3. de baln. meminit horum medicorum, qui deſtruxerunt literas Dan. 13.
in marmore ſcriptas, ſed exiſtimant rem eſſe fabuloſam. Ego verò vt Celſum
imiter lib. 4. nec omnino fabuloſum dicam, nec abſolute verum confitebor: niſi
quòd rei veritas apud ſcientem omnia Deum (cui omnia nuda ſunt, & qui no- Nota.
uit omne antequam fieret) clariſſimè dubio procul reſidet. Dicamq; propter ca. 2.
moroſos quoſdam, nè dicam ceruicoſos homines, mihi ſemper placuiſſe auream
illam, omniq; modeſtia plenam ſententiam Galeni aduerſus Eraſiſtratum lib. 5.
de loc. aff. ipſe enim dicit: longè præſtantius eſſe, quæ fiunt quærere quomodo c. 13.
fiant, quàm negare. ſimile dicit idem Auctor in lib. An. ang. in art. et 2. de diff.

feb.

c. 14. 15. rub. 21. *feb.ſtultè enim damnatur; (vt bene dicit Boccac.in geneal.lib.14.) quod non intelligitur: & de incognitis iudicare damnabile eſt.*

S. Calogerus. ca. 12. Eph. 5. aliter F. Thomas in decad. 6. c. 3. *Aduertendum eſt, quòd Sauanar. vbi ſupra refert in Sciacca oppido Siciliæ ad ſinum Montis gemmariarum habitaſſe S. Calogerum, vt expelleret dæmonas, ex illo monte: vbi erat balneum nomine Siccum, in quo ſæpius ſe abluebat. (imitatus fortè B. Ioannem, qui vſus eſt baln. calidis, vt legitur in hiſtoria triper.lib.3. licet B. Iacobus eis vti noluerit, vt refert Hegeſippus apud Euſebium) In cuius ſedilibus poſuit virtutes notis græcis ibi inſculptis: quas Medici ob Auaritiam (quæ eſt ἡ φιλαργυρία) aboleuerunt. hæc Sauanarola in lib.de baln. Et quoniam incidit mentio de Salernitanis, ſcribit Vgolinus ſe legiſſe opuſculum de baln. Puteol. auctor Matthæo Plantimone Salern. quorum virtutes ibi erant metricè deſcriptæ.*

Matth. Plant. Trifol. ca. 6. ca. 5. Vinũ triph. ca. 11. ca. 67. Iuuenal.] *locus eſt in ſat.9. quem locum Aldus, Merula, & Chalderinus legunt ſic, Trifolinus, ex Plinio lib.14. quod innuit Mart. in Xen.114.d. Non ſum de primo, fateor, Trifolina Lyæo. & Galenus (vt id obiter annotem) 5. ſalubrium, & 1. de antid. meminit vini triphilini apud Neapolim, & Ioan. Triphylij meminit Lactã. lib.1. contra Gen. et Trifilij epiſc. fit mentio apud Tritem. lib. ſcrip. eccl.*

Meminit huius balnei Boccac. in lib. de fontibus, cùm de Baijs loquitur.

Alcad. Locus] *Alcadino dantur iſti verſus.*

Celte. Celte] *quæ ſupra cap.3.*

Plena] *ſic, Plena figuratis morborum conſcia formis.*

Siquis] *ſic, Hæc plus quàm ſolymi templi eſt aqua, quæ ſemel anno Vni præſtabat mota ſalutis opem.*

Bethſ. Io. 5. Bethſaida] *innuit locum Piſcinæ probaticæ hebræorum, quæ, ſicut ſcriptum reliquit nobis dilectus diſcipulus, & magnus Theologus Ioannes, ſanabat ſemel in anno omnes infirmitates, hebraicè vocabatur Bethſaida, ſeu Betheſda, ſic enim græcè legitur, ἡ ἐπιλεγομένη (ἑβραϊστὶ) Βηθεσδά.*

Hæc nam] *ſic, Nanque hęc quottidie quàm multis mota videtur.*

Hydropicos] *quæ ſupra cap.6.*

Teutaris el. 11. ca. 21. *Aduerte lector propè hoc balneum olim fuiſſe Mercurij templum, quod Teutaris vocatur à Proper. lib.1. & Lucano 1. pharſ. necnon à magno Liuio 3. ab vrbe lib.6. & Lactan. firm. lib.1.*

De ſudatorio Trituli. Cap. XLIX.

RVpis hæc eadem in ſui cacumine per aſcenſum multorum graduum ſudatorium habet. Eſt Crypta quædam manu cauata, arcta nimis, ſed in longitudinem protenſa, odoris ſuauis: in qua, ſi erectus ingredieris, ſtatim ſudore præhenderis; ſi te inflexeris ſtatim frigus te capiet. vlterius autem progredienti tibi poſt paululum deſcenſum occurret aqua perſpicua,

cua, calidiſſima, quæ vix tangi poteſt quam multi putant in ſupra dictum balneum latenter effluere. Quòd ſi ad aquam pergere volueris, iter carpe ſiniſtrorſum. Vbi verò duos paſſus introiueris, viam dextrorſum cape, per quam procedens obuiũ habebis lapidem: qui de rupe ruit, & Caballus dicitur. Vlterius autem incedens per calidum puluerem, inuenies coronidem cryptæ, & celtis veſtigia: ſi modò reuerteris ad locum, vbi hanc cryptæ partem intraſti, inuenies profundam foueam, patentemque, atque propiùs aliam cryptam, quæ ad meridiem ſpectat: quam ne adeas, etenim ſi per illam meabis, abſque caloris, frigoriſque exceſſu, abſque vento, aeriſque motu, flamma ſurſum tendens ceram, lumenque liquefaciet, ac faces extinguet, facietque homines ex capitis vertigine veluti mortuos in terram cadere. Hoc ſudatorium euacuat humores, caput, ſtomachumque ſeruat, rheuma curat, Plegma excutit, alleuiat corpus, hydropicis, podagriciſq; plurimùm confert.

Caballus. Crypta peſtil. Nota.

SCHOLIA.

Meminit huius loci Victruuius lib. 2. & Franciottus. ca. 6.

Verùm idẽ Victruuius vbi ſupra meminit ſudatorij cumarum & baiarum. & nos ſupra meminimus ſudatorij S. Germani, & Bullæ ſudatoriæ: ſicut inferiùs mentionem faciemus de ſudatorio cocti apud Aenarias. c. 2. & 4.

Celte] *quæ ſupra cap. 3.* Celtæ.

Vertigine] *forſan innuit eam, quæ à græcis vocatur σκοτόδινος, ϗ σκότωμα de aqua Gale. 3. loc aff. 4. aphoriſ. 17. 4. de rat. vict. ac. & Altimarus in arte medica.* Scotodinus. ca. 3. tex. 42.

Hydropicis] *hoc etiam teſtatur Celſus lib. 3. vbi meminit huius ſudatorij, ſicut annotat idem Altimarus in cap. de hydrope.* Hydr. c. 21.

Huius balnei vires hoc tetraſticho explicauimus. Franc.

Euacuat ſuccos, ſtomacho, confertq; cerebro,
Rheuma grauans abigit, phlegma pigrumque liquat.
Alleuiat corpus leni ſudore, ſalutis
Hydropi, ac podagræ porrigit vſque manus.

De Baln. Feniculi. Cap. L.

SIc dictum eſt, quia inter Mare mortuum, & Miſenum montem inter multos fœniculos ſcaturit aqua hæc. nondùm fons

" iſte formam balnei accepit, nec ob loci diſtantiam ſatis eſt expertа. hoc tamen compertum habemus, quod lippos oculos abſterget, eorum vlcera ſanat, maculas delet, & ſuper alias aquas viſum acuit.

SCHOLIA.

Vulgò li finocchi.

Fœniculus c. 79. Miſenum] *de eo infra cap.* 55.

Scaturiat] *alia ratio aſſignari poteſt, quòd ſicut fœniculus, vt ait Dioſcorides lib.* 3.) *multùm confert oculis, ita & hoc balneum.*

Franc. *Huius balnei vires hoc diſticho complexi ſumus.*

Abſtergit lippos, deſiccat & vlcera eorum,
Detergit maculam, & lumina clara facit.

De alijs aquis calidis. Cap. LI.

Aquæ calidæ. SVrgunt præterea per totum ſinum, qui à Falerno, ſeu Poſtripo monte vſque ad Miſenum interiacet, multæ aquæ calentes. Quarum virtutes, & nomina propter penuriam, vel magis hominum incuriam obliuio poſsidet. (Nota.) Fuiſſe tamen eas magnæ efficaciæ antiquorum lauacrorum forma, ac ruina oſtendit. etenim ſuperſunt adhuc apud Baias mirificorum operum quædam præclaræ reliquiæ, quas vetuſtas abolere non potuit, ſicut eſt illud Maris mortui, (Mare mort.) vbi iuſſu Octauiani Aug. terra per magna ſpacia profundè effoſſa, & per inciſas radices Miſeni introductum mare ſtationem claſsibus tutam dedit.

SCHOLIA.

Poſtripus. Poſtripo monte] *de eo lege quæ infra cap.* 54.

Phalernũ. ca. 2. ep. 47. ca. 16. Falerno] *Huius loci frequens fit mentio apud Galenum, potiſſimùm* 2. *de ar. cur.* 4. *de. ſan. tuen. c.* 6. 5. *c.* 5. *& alibi ſæpiſſimè: quòd ſiquis ſciolus plura legere voluerit, legat Perſ. ſat.* 3. *Iuuenal. ſat.* 8. *Sylliũ lib.* 7. *Martial. Xen.* 120. *Tibul.* 2. *el.* 1. *Horat.* 2. *car.* 6. *Ouid.* 4. *pont. el.* 2. *Epigrã. græc. lib.* 2. *Liu.* 1. *ab vrbe lib.* 8. *Plin.* 14. *c.* 3. *Macrob.* 3. *Satur. Florum lib.* 1. *& Iabolenum l. legatum ita §. vini falerni ff. de annuis legatis. è recentioribus vero Iacob. perſ. & Io. Bapt. confalon. in libris de natura vini.*

Aquæ natur. Aquæ calentes] *de quibuſdam naturalibus aquis ſcripſit Ouid.* 15. *Metamor.*

mor. Lucr. lib. 6. Claudianus epi. 5. & 29. Victr. 8. c. 3. Pōtanus lib. τῶν μετεώ- cap. 9.
ρων *cap. 40. & ſeq. lege quæ Gale. 6. de ſan. tuen. et Farnelius 2. ſui methodi. ſed* lib. 5.
& magnus medicus Hippocr. in epidem. meminit Meliorum balneorum. & ma- Ep. 137.
gnus theologus Nazianzenus ad Olymp. ſcribens, meminit balneorum Xanxa- Lauacro-
ridis, quibus ipſe vtebatur. & Theodoritus celeberrimus epiſc. curam habuit rum.
lauacrorum communium ob publicam vtilitatem. ſic enim græcè ſcribit ad En- epiſ. 80.
tuechium, ἐπεμελήθην τῶν λουτρῶν κοινῶν, *&c. hęc publica balnea tempore An-* cap. 4.
tiochi medici in vſu erant, vt teſtatur Galenus 5. ſan. tuen. tamen aliquando
fuiſſe ſubmota ab Antonino Imp. ſcripſit Iul. Capitolinus. Atqui apud Turchas Turcarũ
mos eſt (vt inquit Georg. de cerim. turcharum) circunciſum ſeptem annorum mos.
puerum poſt tertium conuiuij diem duci ad balnea. quæ, ni fallor, arte paran- cap. 1.
tur. de quibus fuſiſſimè ſcripſit Galenus lib. 10. methodi Therap. aduerſus Phi- Aquæ ar-
lippi opinionem, qui illas in febribus hecticis damnabat. ſcripſit & è noſtrati- tif. ca. 10.
bus elegantiſſimum opus Io. Franciſcus Brancaleo, totius Italiæ, ne dicam or- Branca-
bis lampas ardentiſſima: literarum omnium αὐτόζωτον πανδοχεῖον, ἐν κύκλῳ leo.
τῆς παιδείας διδάσκαλος, καὶ τῶν ἰδεῶν ἐνδρυγέστατον πάνσπερμα. *Qui magis ſilen-* lib. de
tio (vt cum Arnol. & Dionyſ. dicam) quam ſermone prædicandus eſt: ſicut Virg.
etiam ſcriptum eſt ἑβραϊστὶ ἐν τῷ τῶν ψαλμῶν, *Tibi ſilentium laus.* Pſ. 64.

Maris mortui] *de eo infra cap. 55.*

Virtutes] *de Aquarum varijs facultatibus lege Plin. 2. c. 106. qui lib. 31.* Aquarũ
meminit fluuij ſalis apud Caſpias. Sabellicus verò in 3. Ennead. meminit fontis mirac.
ſabbatici. Menghus recenſet balneum Meldulæ, quod tantùm nocte S. Lauren- cap. 7.
tij manare videtur. Nicol. Leonicus tom. lib. 3. fontis althæni, Aonius palear. cap. 7.
fontis ammonis, Mela lib. 1. c. 4. Fontis ſolis, & Diodorus lib. antiq. aquæ ſolis libro de
meminerunt. ſed Epiphanius meminit calidarum aquarum in Gadara, & Stra- baln. c. 47
bo lacus gadarei. Qui lib. 11. meminit fontis olei; ſicut Herodotus græcanicæ de an. im
hiſtoriæ pater ſcriptum reliquit de quodam puteo proferente bitumen, oleum m. lib. 6.
& ſalem. Reliqua alia lege apud B. Auguſt. 21. de ciuit. Dei, Ariſtot. 3. de nat. hær. 30.
ani. Bartol. Taurin. 3. de baln. c. 3. & Rauiſium 2. offic. parte cum Gaudentio lib. 16.
Merula de mirabil. lib. 5. ca. 5. ca. 12. c. 148.

Baias] *Ioſephus 18. antiq. iud. auctor eſt, quòd Baijs fuerint lauacra cali-* Baiæ
da, aquis ex terra vltro manantibus. aptis ſaluti corporum. qui lib. 17. vltra Ior ca. 14.
danem circa Calliroën, ait, eſſe aquas potabiles. & lib. 18. refert iuxtà Gene- ca. 9.
ſat ſtagnum in vico Ammaus eſſe aquas calidas.

De Myrtetis. Cap. LII.

HAec olim balnea dicuntur ab ægris omnibus inuiſa, & de- Myrteta.
relicta, vt innuit Horat. lib. 1. epiſt. d. Me facit inuiſum geli- "
da cùm perluor vnda, Per medium frigus ſanè Myrteta reliqui, "
Dictaq; ceſſantem neruis elidere morbum, Sulphura contempti, "
vicus gemit inuidus ægris. "

Octaui. Notandum eſt, quòd Octau. Auguſtus Imper. apud Baiarum balnea ſæpe morari conſueuerat, quumque diu dolore arthritico laboraret, Amelium medicum elegit, & adſciuit ſibi, qui eum calidarum aquarum lotionibus tantùm lauari iubebat, & rimas cubiculi velleribus obſtrui. ſed cùm huiuſmodi curis magis morbus inualeſceret, & Auguſtus maxima macie detineretur, Muſam medicum in ſui curam ſuſcepit: à quo prohibitus eſt, ne amplius balneis vteretur, & vice calidarum potionum aquæ, aſſumeret gargariſmata frigida; qua induſtria benè conualuit, & Auguſtus beneficij memor, voluntate ſenatus, xl. ſextertia argenti illi aſſignauit. Propter hoc ægri cœperunt Baiarum balnea, Myrtetaq; relinquere, & ad frigida loca ſeſe conferre.

SCHOLIA.

Horat.] *locus eſt epiſt. 15.*

Myrteta Myrteta] *de his locis meminit Celſus 2.c.16.& lib.3. Myrtatum (vt id*
c.21. *obiter annotem) obſonij genus eſt apud Plin. lib. 15.*

ca.29. Amelius] *De hoc Medico nihil adhuc legi, quòd memoria teneam: nec ἀι-*
Ameli- *δρεθαύμαστον, καὶ πολυΐστωρ And. Tiraquellus lib. de nobil. c.31. (cùm Medico-*
us. *rum catalogum exactiſſimè, minutatimq; recenſet) huius viri vnquam memi-*
nu.305. *nit. Eſt tamen huius nominis philoſophus Platon. qui (auctore Suida) vixit*
ca.4. *tempore Origenis, de quo Plotinus apud Plutarc. Beſſar. in calumn. lib.2.*
ca.3. *& Volater. lib.13.*

Ant. mu-
ſa. c.59. Muſa] *de Ant. Muſa lege Plin. 31. c.3. 29. c.1. Sueton. lib.2. Flaccum 1. e-*
Braſauo- *piſt. 15. vt ſileam Galn. lib. de comp. med. κατὰ τόπους, & Aëtium, qui de eo*
lus. *ſæpius loquuntur. Eſt & huius nominis inſignis medicus Ferrar. dictus Bra-*
ſauolus. vir noſtra quidem tempeſtate de arte medica optimè meritus, bona-
rum literarum poſt Leonicenum & Manardum doctiſſ. profeſſor.

ca.6. Quadraginta] *lege Suet. vbi ſupra. Veruntamen legimus apud Mantua-*
ca. 9.
Thadæ. *num 1. de patientia, & Raph. Volat. lib.21. Thadæum medicum Florent.*
Altim. *(is enim erat præceptor Turiſani) in cura Honorij IIII. Pont. Max. 10000.*
Spinel- *aureos reportaſſe. Prætereo lubens noſtri ſeculi tam Altimari, quàm Spinelli,*
lus. *τῆς ἐξοχιατρῶν τὴν μυριαμισθοδοσίαν. De honore verò Hippocratis apud Arta-*
Hippoc.
Demo- *xerxem lege Suidam, deq; præcio Democedis apud Darium regem legas Hero-*
cedes. *dotum lib.3. & de his omnibus Tiraq. lib. de nobil. c.31. & quæ Amatus Luſit.*
nu. 380. *centur. 2. cap. 53.*

ca.8. Frigida] *hoc etiam in becticis præcipit Galenus lib. 10. Methodi.*

De Myrtetis balneis. Cap. LIII.

MYrteta vocantur, non quia myrtis abundent, ſed quod iuxtà Auernum os Inferni exiſtere dicatur, per quod animæ defunctorum Inferos petere dicebantur: inde myrteta, quaſi morteta dicta ſunt. Myrt. etymus.

SCHOLIA.

Myrtis] *Myrtus (vt obiter annotem) babet quandam ſympathiam cum Malo punico: ſic dicit Democritus apud Simeonem Sethum.* Myrtus. c.88.

Auerni] *de eo infra c. 67.*

Os] *vtitur ni fallor dicto Iſaiæ prophætæ, Dilatauit, inquit, infernus os ſuum. Græci infernum vocant ἄδην.i.ſine iocunditate, vt interpretatur Iulianus 2.de progn.fut.ſec.vel ſine viſu, ſecundùm Gazam. Quotupliciter autem ſumatur Infernus, apud Hebræos, (vocatur enim apud eos, ſcribat bebraicæ, Seol, lege doctiß. P. Galatinum 6. contra iud.* ca.5. Infer. Ἀδης. ca.5.

Morteta] *hunc etymum nunquam legi, & cum Varrone ignorantiam confiteri non erubeſco. Arbores tamen ferales, quæq; mortem (vltimam rerum lineam) portendunt, ſunt hæ. Taxus, cuius meminit Ouid.4. Metamor.& Cupreſſus, cuius mentio habetur apud Plin.lib.16.Claud.2.de rap.proſer.lege quę P.Bellonius 1.de medic.funere.* ca.7. lib.2. ca.1. Taxus. Cupr. ca.34. ca.17.

De Authoribus quibuſdam. Cap. LIIII.

GAlenus Medicus venit vt videret hæc balnea, & miratus eſt, ſed paucis verbis aquam ſpeluncæ differens, aliquarum aquarum virtutes in ſuis operibus expreſsit. Oribaſius eorum balneorum, quæ tunc in vſu erant, nomina, & efficacias in decimo libro inſeruit. Gale. Oribaſ.

Quem ſecutus Alcadinus poëta Siculus 31 balnea elegantibus verſibus ornauit, 12 verſibus cuilibet balneo diſtributis. Metra aquæ, de ſulphuraria non ſunt ipſius, cùm ſtylum Alcadini non ſapiant. Lauacra Orthodonici, de ſcropha, Sanctæ Luciæ, & S.Crucis poſt iſtos reperta, quidam verſibus malè compoſitis ſcripſit, de quibus omnibus, præter præſcriptos verſus Euſtaſij de matera, cùm non reperiſſemus alios, quàm vt ſupra, mentionem fa- Alcad. Euſtaſ.

cere non potui, nec eos in hoc opuſculo inſerui. In hac verò proſa quædam virtutes, quas experientia docuit, & quatuor balnea, necnon ſudatorium Trituli nouiter inuenta addita ſunt. Sed quia prædicta balnea in littore Baiarum, & à Falerno, ſeu Poſtripo monte vſque ad Miſenum ſita ſunt, in eiſdemq; locis plurima memoratu digna reperiuntur, de ſingulis nonnullam mentionem facere intendo: vt qui lauacra ex neceſsitate, vel animo iucunditatis videre voluerint, etiam de alijs in venerandæ antiquitatis memoriam, noſcere valeant.

SCHOLIA.

Gal. — Galenus] *quæ ſupra cap.47.*

Orib. — Oribaſ.] *decimus liber huius viri ad Iulianum Imp. de balneis diſſerit. Sed quod hic auctor ſcribit, non in codice latino, ex Raſarij interpretatione, reperi: nec in Codice manuſcr. quem legi in bibliotheca Reuer. & Illuſtr. Card. Hieronymi Seripandi, viri integerrimi, atque ſanctiſſimi. In dicto tamen libro ſic græcè habet,* τῶν λουτρῶν ἀυτοφυῶν πολὺ δύναμις ἐστὶν ἰσχυροτέρα, καὶ δραστικωτέρα ἐξ ἐπιτεχνήσεως, *&c. ſuperiùs in canone baln.*

Card. Serip. ca. 3.

Alcad. ætas. — Alcadinus] *floruit hic poëta anno Dominicæ incarnationis* M. C. LXXXIX. *tempore Henrici ſexti Imp. regni Neapol. & Federici huius filij, vt ipſemet innuit, in fine verſuum d.*

Suſcipe Sol mundi tibi quem tranſmitto libellum,
De tribus ad Dominum tertius iſte venit.
Primus habet partes ciuilis in arte triumphi,
Mira Federici geſta ſecundus habet.
Tam loca, quàm vires, quàm nomina penè ſepulta.
Tertius orbatas iſte reformat aquas.

Hæc Ioan. Elyſius in lib. de baln. Puteol. Hūc auctorem forſitan innuit Sauanar. lib. 2. de baln. & hic eſt ille Henricus Imp. (vt ait Benuenutus in auguſtali) qui obijt Siciliæ, & ſepultus eſt Panormi. lege quæ Egnatius 3. de cæſaribus.

Rub. 19. Henricus Imper.

Balneorū verſus. — Quidam verſibus] *hunc auctorem nunquam legi; nec noui alios, qui metricè ſcriberent de balneis, præterquam Alcadinum; cuius verſus de 17. baln. huic opuſculo inſeruius; & Euſtaſium, cuius etiā extant verſus de 19. baln. Et nos vtcunque potuimus, ne balnea carerent verſibus, tantùm ſex balnea Apollini, ac ſororibus eius conſecrauimus. adiectis etiam alijs tribus, ex ſuperabundanti, vt aiunt, & nacta occaſione Franciotti; qui in lib. de baln. lucentibus aſſerit, Terram laboris, ſeu Campaniam his potiſſimùm balneis gloriari. Aduertendum tamen eſt, quoſdam verſus Euſtaſij, eoſdemmet Alcadino aſcriptos eſſe in quibuſdam codicibus.*

Cāpan. gloria.

Primus habet] *aliter, Primus habet patrios ſublimi Marte triumphos.*

Orbatas]

Orbatas] *ſic, Euboicas.*

Aquas] *poſt hunc verſiculum, vt liquet ex Codic. Venet. ſequuntur ſex verſiculi.*

Cæſaris ad laudem tres ſcripſimus ecce libellos,
Firmius eſt verbum, quod ſtat in ore trium.
Si vacat annales veterum lege Cæſar auorum,
Pauper in Auguſto nemo poëta fuit.
Euboici vatis Cæſar reminiſcere veſtri,
Vt poſſit nati ſcribere facta tui.

Verbum] *iuxtà illud Deuteron. in ore duũm, vel trium ſtat omne verbum. quod etiam Dominus, & Apoſtolus docuit in nouo Teſtamento.* cap. 19. Io. 8. Heb. 10.

Euſtaſius] *de eo quæ ſupra cap. 8.* Euſtaſ.

Poſtripo] *in cod. Veneto legitur, Pauſilypo, ſicut ſuperiùs cap. 51. De hoc Poſtripo nihil hactenus legi, nec me legiſſe recolo.* Poſtripus.

De Miſeno. Cap. LV.

MIſenus promontorium eſt in extremitate Baiarum, quinto à Cumis ſtadio. qui, ſicut Blond. ſcribit, etſi naturà cauernoſus fuit, tamen tantis excauatus eſt operum laboribus marmoreis, vel lateritijs, & lapide quadrato compactis in ſublime ductis ſuſtentatur columnis, vt vbique penſilis videatur. Erant in eo (vt apparet) balnea, natatoria, ad cœnas, luxumq; triclinia. Dictus eſt à tubicine Aeneæ ibi ſepulto. Seruius. n. refert, quòd Aeneas volens illic mortuorum animas ab inferis euocare, cùm ſine hominis occiſione id fieri non potuiſſet, occiſo Miſeno ſacra iſta compleuit, ſicut Vlyxes occiſo Elpenore. Hic Mons ante aduentum Aeneæ vocabatur aëreus, vt innuit Virgil. d. Monte ſub aërio, qui nunc Miſenus ab illo, Dicitur, &c. Huic mõti qua ſpectat in cumas lacunæ adiacent, nunc Mare mortuum vocatæ, circa quas in continẽtis ſupercilio ruinæ, & fundamenta cernuntur eximia. Fuit nanque locus, in quo Sueton. ſcribit Octau. Auguſtum claſſem apud Miſenum ingentem inſtituiſſe, quæ verſas in mare Tyrrhenum Imperij Rom. prouincias, hinc Galliam, & vtranque Hiſpaniam, inde Mauritaniam, Aphricam, & interiectas inſulas tutaretur. eratq; eius claſſis præfectus Plinius Veronen. quando apud Veſeuum montem incendio abſumptus eſt. Hæc Blondus.

Miſenus. Aeneas. Mare mort. Plinius.

SCHOLIA.

Miſenus ca.1. *Miſeni meminit Strabo lib.5.d. μισηνὸν ἀκρωτήριον πλησίον τῆς κύμης, &c. Cicero 2.Philip. Antoninus in itiner. Ptolem.lib.3. Sueton. 2.c.49. Plin.3.c.5. Solin.c.7. Mela 2.c.4. Florus 1.c.16. Tacitus lib.19. Syll.in 8. Proper.3.el.18. Stat.3. Sylu.1. è recentioribus Põtanus 6.de bel. Neap. Boccac.13. geneal.23.*

Miſenus epiſc. S.Soſius Moſiaſt. S. Seue. *Eſt huius nominis Epiſcopus, cuius fit mentio in Concilio ſub Symacho Papa. In hoc loco S. Soſius (λιγκτὴ γὰρ ἀπὸ τοῦ σώζω) leuiticum miniſterium exercuit. Qui cùm eſſet annorum 30. martyrium cum S. Ianuario Epiſc. capitis detrũcatione ſuſcepit IX. kal. Octob. ann. CC.LXXXIX. Huius ſancti corpus venerabiliter cuſtoditur Neapol. in religioſiß. Monaſt. S. Seuerini. vbi Monachi Caſinates quotidie horas canonicas mira deuotione Deo humiliter perſoluunt, & ſingulari cum reuerentiam Miſſarum τὴν ἱερουργίαν celebrant.*

Marius. *Marius prope Miſenum (vt auctor eſt Plutar.) multa palatia ædificauit.*

Seruius] *locus eſt ſuper 3. & 6. Aeneidos.*

Virgilius] *locus eſt in 6. Aeneid.*

Mare mort. Huic] *hæc lege apud Blondum.*

Ariſtot. li.2. Meteo c.20 Sodom. Sal. Geo 19. Sap. 10. Aut. 1.c. quis lux. con. nat. L. cùm vir C. ad l. Iul. de adul c. adulte- rij 32.q. 7. ca.36. ca.18. Luc. 8. Mat. 24. ca.97. c.1. ca 2. c.30. ca.49. Mare mortuum] *lege Blondum. Eſt & huius nominis lacus, ſeu ſtagnum bituminoſum in Palæſtina (vt refert Gale.4. Simpl. med. fac. cuius aqua ſalſa eſt, & amara: in ea planta non gignitur, neque animal, nec piſcis: vocatur ſal illud ſodomæum. Hinc obiter annotes huius turpitudinis flagitioſiſſimam, deteſtabiliſſimamq; abominationem, (vt ſacræ literæ docent) quam pœna apertiſſimè indicat. Ignis enim cum ſulphure (quod fœtoris ſimbolum eſt, & duplicati incendij) de cęlo deſcendit ſuper peſſimos viros ad vlciſcendam tanti ſceleris iniuriam; combuſſitq; Pentapolim, in teſtimonium tam peruerſæ fœditatis, & ſpurcitiæ; quæ nedum calamo ſcribi, aut lingua proferri poteſt, ſed nec animo concipi. tanta eſt Naturæ præuaricatio, & corruptela, vt ſacræ Cæſarum leges, ſacriq; Patrum canones arma, ignesq; omnes in tantum crimen, tantãq; ignominiam eueſtigiò ſurgere iudicauerint. Atqui ſcribit Iul. Solinus, & è noſtratibus Hegeſippus de excid. bell. Hieroſ. necnõ Iſid.14. etymolog.c.3. illic Pomum quoddam naſci, quod vel leniter preſſum fatiſcit in puluerem, fauillaceosq; emittit fumos. Qui habet aures audiendi, audiat; & qui legit, intelligat. Prætereo ea, quæ Scripſit magnus ille Sueſſanus lib.2. de pulchro in tanti criminis execrationem, ſimiliter quæ Beſſar. Card. in calum. lib.4. Bern. Scardeonius lib.2. de Caſtitate, Io. Bap. Pius in annotat. c.53. Cæl. Rhodig. lib.8. & alij, qui tranſcendunt numerum ſtellarum cæli, & arenæ maris. Hęc parerga ſufficiant.*

Sueton.] *locus eſt lib.2. ſupra cap.51. & Tacitus lib.4.*

De Crypta Trachonaria. Cap. LVI.

IN huius Miſeni radice Inarimen verſus Crypta eſt, & in topho montis exciſa, ex albario opere tunicata; quæ vulgò crypta

Trachonaria vocatur. In eam pluuiæ promontorij, ad vſum potus habitantium defluebant. Dicta eſt à trachonibus.i.aquarum meatibus ſubterraneis.

SCHOLIA.

Traconibus] *τρακῶν meatus aquarum ſignificat, ſicut annotat Titelm.in pſal.licet aliter legat Eutimius. In Cod.tamen Venet.legitur ſic, ob varios reflexus ſuos dicitur Draconaria, quæ ſtillantes deſuper aquas iugiter recipit, & conſeruat. De hac crypta fit mentio infra cap.58.& Trachonitidis regionis meminit B.Lucas, cùm tempus prædicationis Dominici præcurſoris deſcribit.* Tracon. Pſ. 148. Luc. 3.

De Turri Pharo. Cap. LVII.

In hoc promontorio fuit olim turris Pharos, quæ lumine ſuo portum, de more, nauigantibus oſtendebat. Turris pharos.

SCHOLIA.

Huius turris meminit Petrar.in itiner. De Pharo aliorum locorum lege Homerum ἐν ὀδυσ. Strab.lib.17.Plin.lib.36.Solinũ (qui eſt Plinij ſimia) cap. 34. Egeſip.4.c.27. Lucan.lib.2. Iuuen.ſat.13. Stat.3. Sylu.5. & Ouid.9. Metamor. quæ infra cap. 58. pharos. ca.12.

De Iulij Portu. Cap. LVIII.

Iuxtà hunc montem fuit olim portus Iulij, nunc vulgò dicitur Portus maris mortui. hunc portum Iul.Cæſ. effodi iuſsit, terramq; in mare conuertit, vt innuit Flaccus d.ſiue receptus, Terra, "Neptunus, claſſes aquilonibus arcet, Regis opus, ſterilisq; diu palus, aptaq; remis. Vicinas vrbes alit. Hic portus (vt ait Iuuen.) vix aliquem parem habet, quoniam hinc inde duobus brachijs eſt naturalis tophi concluſus: quorum vnum reſpicit Puteolos, & Neſida, alterum verò Surrentum, & Capreas. Hæc duo brachia vndique mari abluuntur, vnum mari Baiarum, aliud mari Prochytes, vel Pithecuſarum. In huius portus faucibus Iul. Cęſ.ad repellendos maris impulſus molem fieri mandauit, ne ad procellarum impetus in nauium nocumentum nimis licenter introiret. Quòd Iulij por.

„ iſte portus Iulij diceretur, confirmat Sueton.d.viginti ſeruorum
" milibus manumiſsis, & ad remum datis, portum Iulij apud Baias
Nota." immiſſo in Lucrinum & Auernum lacum mari effecit. Quòd turris Pharos fuerit in promontorio Miſeni, quodq́; portus duo brachia habuerit, eiusq́; in faucibus moles dicta fuerit, teſtatur Satyrographus Iuuen. Tandem intrat poſitas incluſa per æquora mo-
" les, Tyrrhenamq́; Pharon, porrectaq́; brachia rurſus, Quæ pela-
" go occurrunt medio, longeq́; relinquunt Italiam, non ſic igitur
" mirabere portus, Quos Natura dedit.

SCHOLIA.

Meminit huius portus Virgilius 2.Georg. Iulia qua ponto, &c. Vbi ſeruius ille, alteloqui retegit qui arcana Maronis.& lib.9.Aeneidos, Saxea pila, &c. lege Blondum.

Flaccus] *locus eſt in poëticis, quem locum Acron intelligit de Iul.Cæſ. Bonfinis de Auguſto, at Io. Parraſius de labyrintho, quem Porſena rex Hetruriæ, ſepulchri causâ, fieri curauit. inſinuante hoc Plinio lib.36.* Labyr. ca.13.

Iuuen.] *locus eſt ſat. 12.*

Sueton.] *locus eſt in lib.2.c.16.*

Tandem] *locus eſt ſat.12.*

De Vacculo oppido. Cap. LIX.

Vaccu-lum. VAcculum locus fuit Herculis olim à Baijs non longè diſtás, dictum à vaccis, ſeu bobus: eò quod Hercules deuicto Gerione, Maioricarum rege, rediens ex Hiſpania, perque Baias tran ſitum faciens, ibi conſtituit hoc oppidum. Seruius Baculeos vo-
Nero Agrippina. „ cat. De quo Tacitus meminit. In hac villa Nero Cęſ. olim exiſtens, Agripinam matrem literis Baias euocauit ad ſolēnia. Quin-
" quatrium ſimul celebranda: datoq́; negocio Tetrarchis, qui li-
" burnicam nauiculam, qua aduecta erat, velut fortuito concurſu
" confringeret, pertraxit conuiuium, ſed quum nando euaſiſſet,
" eam iugulari iuſsit. Hæc Tacitus.

SCHOLIA.

Vulgò dicitur Vacculo.

Bauli. Herculis] *de Baulis dictis quaſi boalibus, lege Strabonem lib.5.ſic, ὁ φr-*
σἰ

σιν ἡρακλία διαχῶσαι τὴν ἐλαύνοντα τὰς γηρυόνου i. illū ab Hercule traducendarum Geryone boum causâ aggeratum fuiſſę perhibent. lege Plin.lib.9.Solin. ca. 55.
c.25.Iuſtinum lib.44.Suet.6.c.34.Syll.lib.12. Proper.3. Martial.4.epig.62. el.18.
Varr.3.ruſtic.c.17.è rēectioribus Blond.Volater.lib.6.Pontan.in lepid.pom- ca.6.
pa 5.Sannazar.2.el.7.Gyral.Ferrar.(is enim catholicus eſt) in Herculis vita.
quin circunfertur verſiculus Symachi de baulis, corrupta bo alia Baulos nuncu Boariū
pat hac ætas. De foro boario lege Liuium 3.ab vrbe.lib.2.Tacit.lib.12.Solin. forum.
c.2.& Proper.4.el.11.qui lib.1.ſicut Cicero Orat.contra Vul.meminere Viæ el.11.
herculanæ. via her.

Seruius] *locus eſt 6.Aen.*

Tacitus] *locus eſt lib.14.d.obuius in littora excipit manu,& complexu,ducitq; Baulos: id villæ nomen eſt, quę Miſenum inter & baianum lacum flexo mari alluitur.*

Agrippinam] *huius lacrymabilis, miſerandæq; mulieris meminit Seneca tragicus in Octauia d.Parens tanta Neronis? Non funeſta violata manu Remigis ante mox & ferro Lacerata diu ſæui iacuit victima nati?* Agripina. Quinquat.

Quinquatrijs] *huius feſti meminit lepidiſs.Politianus in miſcellaneis.* ca.21.

De Piſcina Neronis. Cap. LX.

NEronis piſcinæ non procul à Baijs olim fuerunt; quæ vulgò dicitur, piſcina mirabilis, nō multùm à Vacculo diſtat xlviij. pilis innixa. Has Nero incipiens proſecutus eſt ab eo loco, quo cæptæ fuerunt vſq; ad Auernum, vt innuit Sueton.d. Inchoabat piſcinam à Miſeno ad Auernum lacum cōtectam, porticibus conclusam. Quò quicquid totis Baijs calidarum aquarum eſſet, committeretur. Quòd hæ piſcinæ fuerint Neronis, innuit Tacit.de Agripp.loquens, Nero piſcinas Baiarum ſuarum excolebat, cùm " meis conſilijs adoptio, proconſulare ius, & deſignatio conſulatus, & etiam adipiſcendo imperio præpararentur. Piſcina mirab.

SCHOLIA.

Sueton.] *locus eſt lib.6.c.31.* ep.30.

Cornel.Tacit.] *locus eſt lib.13.* Baln.

Huius piſcinæ meminit Mart.4. Petrar.in itin.& Blond. De balneis Neronianis. Martialis meminit lib.2.ep.47.ſunt & Romæ Baln. Domitiana, nunc dicta Traiana, (vt notat Bartol.Carrauza in ſumma conciliorum) in quibus celebratum fuit primum concil. Romanum ſub Syluestro Pont.Max.cum Epiſc. CCLXXV.*Thermarum Zeuxippi, vt obiter annotem meminit hiſt.tripar.lib.4.* Neron. Domit. Synodus Roman. ca.18.

De Piſcina mirabili. Cap. LXI.

Piſcina mir. NOn longè à Miſeno in prædictum Miſenatium claſsis locum fundamenta viſuntur his, qui incredibilia non viderint: vbi Piſcinam mirabilem vulgò dicunt. Nam cùm ea (vt pulcherrimè cõſtat) ædis deſuper deſtructæ fundamenta fuerint, pars hæc ſubterranea exiſtens, ſublimibus fulta lateritijs columnis 250, longitudine 160, latitudine paſſus patet, & ita eſt integra, vt noua videatur. Quam L. Luculli domum, quæ illi in Baiano erat, fuiſſe tenemus. Et quia in loco omnium Italiæ calido ſita eſt, videtur Lucull. eſſe illa, de qua ſcribit Plutar. Lucullum perbellè cum Cn. Pomp. ac M. Catone, & pleriſq; illius ſeculi principibus iocatum fuiſſe; cùm ipſis Romanis in Lucullano (nunc Fraſcato dicitur) apud Lucullum æſtate cœnantibus, Pompeio ædificandi imperitiam in illo damnanti, quòd domum pulcherrimam nimis multis porticibus, & feneſtris apertam, æſtati idoneam quidem, hyemi verò inhabitabilem feciſſet. Illi reſpondit, Pompeium ſuo ingenio detrahere, qui Grues ſe prudentiores exiſtimet, æſtiua loca, hyemaliaq; alternis vicibus inhabitantes; ſeſe enim dicit, qui hanc in Lucullano æſtati idoneam fecit, alteram in ſemper vernanti Baiano hyemalem ædificaſſe.

SCHOLIA.

Non longè] *hæc lege apud Blond. vſque ad finem capituli.*

Tiberi. lib. 5. ca. 54. Piſcinam] *apud hanc ſe ferri iuſſit Tiberius Imp. (vt notat Tacitus) cùm morti eſſet propinquus.*

ca. 6. c. 14. Plutar.] *locus eſt in vita Luculli, lege Plin. lib. 9. & 18. Corn. nepotem, Tacitum vbi ſupra, & M. Varronem lib. 1. rei ruſtic.*

ep. 87. lib. 15.

De villa Scipionis meminit Seneca.
De villa Piſonis meminit Tacitus.
De villa Horatij, lege Blondum de Ital. cap. de latina
De villa Seruilij, lege infra cap. 63.

Fraſcato li. 11. Fraſcato] *ſic vocatur alia villa Luculli in Tuſculo. Blond. de Ital. c. de latina. ſedet Tacitus meminit lucullianorum hortorum.*

Grues. Grues] *lege Galenum contra Eraſiſtr. de ſang. miß. & Ariſtot. 9. de nat. anim.*

a nim. qui ſimile ſcribit de Piſcibus, in lib. 8. eiuſdem tractationis. quod tamen ca. 10.
de omnibus animantibus pro conſtanti aſſeueraui Galenus 10. methodi. ca. 11.
ca 10.

De Baijs. Cap. LXII.

BAiæ littus eſt recuruum in Campania, 5000 vndique paſſum, & portus pulcherrimus, meridionalem Zonam reſpiciens, Baiæ.
poſt Cumas, quod littus hemicycli formam habens inſtar Theatri, infra eius ambitum mare recipit, quod Mare Baiarum dicitur. Dictæ ſunt à baiulandis mercibus vel (ſecundùm Seruium) à Baio Vlyxis ſocio illic ſepulto. Harum ſinum commendat Horat. d. Nullus in orbe ſinus Baijs prælucet amœnis. In hoc terrarum digito, (nam tota terra à Miſeno digiti ſpeciem præ ſe fert) tam multa cernuntur partim integra in ſubterraneis, partim ſuperiùs ſemiruta, partim in ruinas collapſa veterum operum monumenta: vt, præter vrbis Romæ mœnia, nihil illi toto orbe terrarum ædificiorum magnitudine, ac pulchritudine par fuiſſe credam. Hæc Blond. De hoc littore deq́; ſuis tepentibus fontibus d. Florus, & tepentes fontibus Baię.

SCHOLIA.

Strabo dicit, Βαΐαι ἔχει ὕδατα, τὰ πρὸς τρυφὴν, καὶ θεραπείαις νόσων ἐπιτήδεια,
Baiæ habēt aquas ad delitias, & ſanandos morbos accommodas. Ioſephus verò lib. 5.
lib. 18. antiq. d. Baiæ parua ciuitas campaniæ, quinque ſtadiorum interuallo di-
ſtans à Dicęarchia. Dictæ ſunt à Baio Vlyxis ſocio, vt innuit Syll. lib 8. & 12. ca 14. Baius.
Quin obiter notandum eſt, Baion eſſe genus compoſitionis medicam. apud Tra- ca 7.
lia. lib. 7. & Aeginetam lib. 7. c. 18. & Bai apud ægyptios animam ſignificare, ca. 6.
vt notat Orus apollo lib. 1. τῶν ἱερογλυφικῶν.

De Baijs nonnulla lege apud Macrob. 3. Satur. c. 15. Spartianum in Adr. Pto- Baiæ. ca. 1.
læm. lib. 3. Appian. lib. 5. Melam 2. c. 2. Anton. in itinere. Senecam epiſt. 58. ep. 7.
Dioſcor. lib. 5. c. 93. Cicer. 14. ad atticum. Var. 3. de ruſt. c. 17. & ne poëtarum
lectionem negligamus, non graue erit nobis illorum teſtimonia producere, ni-
mirum Martial. lib. 1. Virgil. 9. Aen. Horat. 2. car. 18. Stat. 5. Syl. 3. Ouid. 1. ep. 89.
de arte. Proper. 3. el. 18. Iuuen. ſat. 3. vt alios pro tempore ſilentio inuoluam. ſed Felix.
& Felicis epiſc. Baianenſis in Africa fit mentio in conc. Carthagin. primo, quod ep. c. 10.
temporibus Sylueſtri primi celebratum eſt. Atqui non prætereundum eſt ſilen-
tio quod dicit Ant. Campanus in tract. de ingratitud. cùm dicit, Baiarum cæli lib. 2.
temperies, & fontes ſaluberrimi. lege quæ Petrar. in itiner. & 5. Epiſt. famil.
Seruius] *locus eſt ſuper 3. & 6. Aeneid.* ep. 71.

Ho-

ep. 1. ca. 16. Horat.] *locus eſt 1.epiſt.*
Florus] *locus eſt lib.1. Hanc Gloſſam Flori nunquam legi.*

De Villis Seruilij & Vaciæ. Cap. LXIII.

Serul. villa. SEruilij villa non longè eſt à Cumis,vt innuit Seneca. Vaciæ verò villa inter Cumas, villam Seruilij ſita eſt,à poſſeſſore ſic dicta. Hinc dicit Seneca, Inter Cumas, & Seruilij villam littus curuatur, & hinc mari, & illinc lacu Villa velut anguſta ita clauditur. Hic eſt ille vacia, prætorius vir diues, nulla alia re notus, quàm eius Villæ ocio, in quo conſenuit; vt occupati aliquando clamauerint, ò vacia ſolus ſcis viuere. De ſeipſo refert Seneca ſolitum iocando dicere, quando illac, tranſiret, HIC SITVS EST VACIA.

Vacia.

SCHOLIA.

Seneca] *locus eſt epiſt. 55. Huius villæ meminit Blond.de alijs lege ſuperiùs ca.61.*

De ſpeluncis duabus. Cap. LXIIII.

Cryptæ duæ. SPeluncæ ſunt duæ magni operis, laxo atrio, paries manu factus: quarum altera ſolem non recipit, altera verò vſque in occidentem tenet. prata bona, medius riuus, & ab Acheruſio lacu receptus Euripi modo diuidit: alendis piſcibus (etiam ſi aſsiduè exhauriatur) ſufficiens. Sed illi cùm Mare patet, parcitur: quum tempeſtas piſcatoribus dedit ferias, manus ad parata porrigitur. Hoc tamen commodiſſimum eſt in Villa, quòd Baias trans parietem habet, incommodis illarum caret, voluptatibus fruitur. Has laudes eius ipſe noui, nunc eſſe illas totius anni credo. Occurrit enim Fauonio, & illum adeò excipit, vt Baias neget.

SCHOLIA.

Speluncæ] *hæc leguntur apud Senec. vbi ſupra.*
Paries] *aliter ſic, pares manufactæ.*

De Villis Mariј, Pomp. & Cęſ. Cap. LXV.

Villæ iſtę olim fuerunt apud Baias in loco eminenti, vt teſtatur Seneca d. Coſſ. C. Marius, Cn.Pomp.& Cæſ.extruxerunt villas apud Baias, & impoſuerunt ſummis iugis montium: videbatur enim hoc magis militare ex edito latè, longeq; ſubiecta. Villa. Marij Pomp. Cæſ.

SCHOLIA.

Seneca] *locus eſt epiſt.* 52.

De Villa Piſonis. Cap. LXVI.

Villa hæc in Baijs erat, locus quippe amœnus, balnea habens multa: qua amœnitate, balneorumq; cõmoditate allectus Nero (vt innuit Tacitus) illuc frequentiſſimè accedebat, excubijs, & fortunę ſuę mole omiſſis. Villa. Piſon.

SCHOLIA.

Tacitus] *locus eſt lib.* 15.

De Auerno lacu. Cap. LXVII.

Avernus lacus eſt in Tripergulis, qui vulgò lacus Tripergulæ dicitur. Hic (vt refert Seruius) olim ſic Syluarum denſitate erat circundatus, vt exhalans per aquæ ſulphurariæ anguſtias odor grauiſſimus volatilia cæli necaret. hinc dictus eſt Auernus.i. ἄορνος ſine auibus. quod innuit Lucret.& Virgil.d.Vnde locum graij dixerunt nomine Auernum. Naſcitur hic lacus, ,, vt inquit Seruius, de æſtuarijs. Acherontis. nec mirum, quoniam Αχέρων τὸ ἄνευ τῆς χαρᾶς.i.ſine gaudio ſignificat. Auer.

SCHOLIA.

De hoc lacu lege Vib.ſequeſt. Nonium marcel. Ariſtot.de admirab.mundi, Val.Flac.lib.2.Senecam in troade.9.Curt.lib.8.Diod.5.antiq. Pontan.2.hendeca-

Concil. Auer. Arnos. petra. ca. 5. Acher. Palus acher. ca. 10. ca. 5. lib. 8.

decaſyl.19. Eſt & Auerna ciuitas, in qua olim celebratum fuit Concilium tempore Vigilij Papæ, cuius decreta leguntur apud Iuonem.

Seruius] *locus eſt in 3.& 6.Aen.quem citat Blond.*

Auernus] *quæ ſupra ca.3.De petra Aorno Diodorus 8.de geſt. Alex.nec-non Philoſtr. (quem Gabr. Puterbius nugatorem vocat) lib.2.de Apoll. Be-roal.annot.96.*

Lucr.& Virgil.] *loca ſunt in lib.6.*

Ἀχέρων] *dicitur quaſi ἄχη ῥέων, vt ait Suidas, quaſi fluens dolores. de eo Ariſtoph.in ranis, Syll.lib.13. Ficinus 18. Theol. Plat. & Boccac.3. geneal. c.5.Paludis acheruſiæ meminit Plin.3.Strab.lib.1.Syll.lib.8.Boccac.lib.de paludibus. vocatur vulgò Culuccia, quaſi acherutia, vt credit Falcus, quod mihi non ſatis arridet. ſed poſſibili (vt inquit Philoſophus ἐν τοῖς φυσικοῖς) poſito in eſſe nullum ſequitur ἄτοπον.*

De lacu Lucrino. Cap. LXVIII.

Lucrinus.

AVerni, & huius lacus fauces Octau.aperiri iuſſit, vt per eas aqua Maris lacus ingrediens, piſces redderet meliores. Quod Maris aqua in dictos lacus immiſſa fuerit, teſtatur Sueton. & L.Florus. Lacum hunc Maro vocat nigrum.i.profundum. vel quia vicinus eſt inferioribus partibus.propè enim lacum hunc fuit olim vorago habens hiatum magnum, quod oſtendit Euſtaſ.d.
" Eſt locus auſtralis,&c.hãc voraginem Virgil.ſic deſcribit, Spelun
" ca alta fuit, vaſtoq; immanis hiatu, Scrupea luta lacu nigro,&c.

SCHOLIA.

lib. 14. Ep 89. ep. 9.

Vulgò laco de Licola.

Huius lacus meminit Tacit. Plin.lib.9.c.54. Mela.2.c.2. Macrob.3.Satur. 15.Syll.12. Horat.2.carm.15. Mart.1. Virgil.2. Georg.& 3.Aen.Vbi ſeruius.Boccac.lib.de lacu. Altitudo huius lacus (ſicut expertus eſt. F. Leander) eſt paſſuum 90. Lucrinenſium meminit Cic.4.ad Atticum.

Sueton.] *locus eſt 2.c.16.*

Florus] *locus eſt 1.c.16.*

Profundum] *ſic putat Vib.ſequeſter.*

Virgil.] *locus eſt 6.Aeneidos.*

De lacu manufacto. Cap. LXIX.

Lacus manu. Nero.

AB hoc lacu Auerni(vt ait Sueton.)Nero foſſam vſque ad Hoſtiam Tyberinam, vt nauibus, nec tamen Mari iretur, CLX milia-

miliaria longitudinis, latitudinis verò qua duæ quinquiremes con trariæ poſſent commeare, inchoauit. Quorum operũ perficiendorum gratià, quòd vbiq; eſſet cuſtodiæ, in Italiã deportari, etiam ſcelere conuictos, non niſi ad opus damnari præceperat. Ad hũc impẽdiorum furorem ſuper fiduciam Imperij, etiam ſpe quadam repentina immenſarum, & reconditarum opum impulſus eſt; indicio Equitis Rom. pro comperto pollicentis, theſauros antiquiſſimæ Gazæ, quos Dido regina fugiens Tyro ſecum extuliſſet, eſſe in Africa vaſtiſsimis ſpecubus abditos, ac poſſe erui paruula molientium opera. Verùm vt ſpes fefellit, deſtitutus, atque ita exhauſtus, & egens, vt ſtipendia quoque militum, & commoda veteranorum protrahi, ac differri neceſſe eſſet, calumnijs, rapiniſq; intendit animum. Huius foſſæ meminit etiam Tacitus.

Reuera omnia circa Auernum iuga cauis anfractibus ſunt ocyſſimè effoſſa, vt credibile ſit ibi fore Labyrintum. nec mirum cùm Iſidorus dicat, vnum labyrin. eſſe in Italia, quod facilè credi poteſt. Dædalus nanque fugiens Minois iram, Cumas peruenit, vbi Labyrin. conſtruere potuit, ſicut in Creta.

SCHOLIA.

Vulgò lo fuſaro de lo lino.

Huius foſſæ meminit Petrar. in itinerario.

Propè hanc foſſam erat olim villa Germanici Aug. quæ (vt inquit Falcus) vulgò vocatur bel germano. Villa Germ.

Sueton.] *locus eſt. lib. 6. lege quæ Plin. 6. c. 14. et Tacit. lib. 16. de hac foſſa.* ca 31.

Verùm] *locus eſt Sueton. vbi ſupra cap. 32.*

Quinquiremes] *de hoc nauigij genere lege Liu. 3. dec. lib. 10. apud Laz. bayff. de re nauali.* Quinq.

Tacitus] *locus, eſt lib. 15. d. Nero vſus eſt patriæ ruinis, extruxitque domum, in qua haud perinde gemmæ, & aurum miraculo eſſent, ſolita pridem, & luxu vulgata, quam arua & ſtagna, & in modum ſolitudinum hinc Syluæ, inde aperta ſpatia, & proſpectus: magiſtris, & machinatoribus ſeuero & celere; quibus ingenium, & audacia erat, etiam quæ Natura denegauiſſet, per artem tentare, & viribus Principis illudere. Namque à lacu Auerno nauigabilem foſſam vſque ad Hoſtia tyberina depreſſuros promiſſerant, ſqualenti littore, aut per montes aduerſos. Neque enim aliud humidum gignendis aquis occurrit, quam Pontinæ paludes: cætera abrupta, aut arentia, ac ſi perrumpi poſſent, intolerandus labor, nec ſatis cauſæ. Nero tamen, vt erat incredibi-* Nota.

*M lium

Simile infra cap.7. Labyr. ca.5. ca.3.

lium cupitor, effodere proxima Auerno iuga connixus eſt: manentq; veſtigia ſpei irritæ. Hæc Tacitus.

Iſidorus] *locus eſt lib.5.c.2.*

De Labyrin.lege Plin.36.c.13. Catul.ep.59. Ouid.8. Metamor.& in epiſt. & Petrar.in itiner.quæ ſupra cap.15. De Labyr.regis Pſammetichi lege Melam lib.1.ſed.& Gale.1.de vſu par.Labyr.non tacuit.

Dædalus] *Virgilius in 6.ſuæ diuinæ Aeneidos. Quam longè ſequere, (vt Papinij carmine vtar) & veſtigia ſemper adora.*

De Monte Gauro, ſeu Gualdo. Cap. LXX.

Gaurus.

Mons eſt ab Auerno non procul, qui Gaurus vocatur. huius radices ad agrum Cumanum, Auerni labra, & Baiarum latus ſe porrigunt. Hic vites ita feraciſſimas gignit, quòd bis annis ſingulis racemorum prouentus impēdant. quod innuit Florus „ d.bis amictus vitibus Gaurus. vbi Gloſſa, Bis in anno Gauri ami- „ ciuntur propagines vuarum racemulis. Hic Mons quaſi ſuffoſſus „ extitit. vnde Iuuenal. Te trifolinus ager fœcundis vitibus implet, „ Suſpectumq; iugum Cumis, & Gaurus inanis. Cuius littus habet „ magna oſtrea, eodem dicēte, Cœnet licet oſtrea centū Gaurana. „

SCHOLIA.

Vulgò Monte barbaro.

Caſus quidā. *Lege Falcū narrantem hiſtoriam quorundam, qui auſi ſunt Montis huius latebras, theſauri inani ſpe allecti: & riſum, ſi potes, contineas. ſimile ſupra cap.69.*

Glaſtus. Gualdo. num.10 ca.8. ca.1. Gualdo] *Glaſtus color apud Cæſar.5.cōmentar.de bel.gall.vocatur à Gallis, vulgò il Gualdo, vt notat Tiraquel.leg.connub.3.& ante ipſum Vincentinorum gloria Leonicenus lib.4.de error.Plinij. legè quid Alciatus dicat lib.2. τῶν παρέργων.*

Gaurus. ep.3. Gauri-des. Gaulus. *Gauri meminit Auſon.idyl.8. Plin.14.c.6. Stat.3. Syl.5. Syl.lib.8. Lucan. lib.2.& Pontanus in 2.Partheniæ, qui 2.hendecaſ.epig.26.meminit Gauridarum nympharum. Obiter annotandum eſt γαυλὸν ſignificare nauem onerariā, vt ex Herodoto & Plutar. notat Bayffius de re nauali. & γαυρὸν ſuperbum apud græcos ſignificat.*

Florus] *locus eſt lib.1.c.16.d.hic amicti vitibus montes Gaurus, Falernus, Maſſicus, & Veſuuius.*

Vinum gaur. Iuuenal.] *locus eſt ſat.9. De vino Gauriaco, ſeu Gauriano, quod eſt propè*

pè Neapolim, meminit Galen. 12. Methodi, de cib.Bo. & Mal.ſuc.cap.12. & 1.de Antidot. cá. 4.

Cœnet] *locus eſt in ſat.8.*

De Vico Crambe. Cap. LXXI.

AD huius Montis radicem ab occidente in orientem acceſſus olim fuit vicus, dictus Crambe, meridiem reſpiciens, nunc vetuſtate conſumptus. Dictus eſt à cameris, nam erat locus, vbi multæ cameræ, ſeu apothecæ erant: in quibus nauium Puteol. Miſeni, Baiarumq; portuum onus ſuum deportandum per alias regiones Italiæ deponebatur. Hic vicus nunc corruptè Campana vocatur. eò quòd Campani, ſeu Capuani à Cumanis ibidem dicuntur eſſe cõflictu ſuperati. ob cuius rei memoriam compoſita eſt hiſtoria, Crambe dicta: quæ à Magiſtris in ſcholis frequentiſſimè legebatur. hinc Iuuenalis, Occidit miſeros Crambe repetita magiſtros.

Margin: Crãbe. — Nota.

SCHOLIA.

Vulgò dicitur Campana, à Campania nimirum, vt putat Falcus. Crãbe.

Crambe] *ſpecies braſſicæ eſt apud Dioſcoridem lib.2.& Plinium lib.20.* c.133. *c.9.inde paræmia orta eſt apud Polit.in miſcell. δὶς κράμβη θάνατος. vbi commentitiam Chalderini opinionem refellit. Crambe eſt etiam loci nomen apud* ca.33. *Hippoc.6.epidem.comm.2.& Cynocrambe herbæ genus eſt apud Galen.lib.6.* tex. 36. *τῶν ἁπλῶν φαρμάκων δυνάμεων.* Cynocram. c.55.

Cãmeræ] *Etymum hunc apud neminem, quod ſciam, legi.*

De Cumis. Cap. LXXII.

QVoniam Cyme ciuitas antiquiſſima vicina eſt Auerno, & ſub radicibus Gauri ſita eſt, de ea mentionem facere dignũm eſt. Condita eſt ab Euboicis tempore Solonis philoſophi Athen.prout teſtatur Liuius. Ciuitati huic ab augurio mulieris grauidæ, & dormientis inuentæ nomen inditum eſt, κοιμᾶν enim latinè ſignificat dormire. Eſt in ea collis excelſus, in cuius apice fuit Apollinis templum, de quo Andinus Vates, Arces, quibus altus Apollo præminet. Et nunc in ea vrbe deſerta, præter rupes

Margin: Cumæ. — Templ. Apoll.

ſaxorum viuorum pinnæ cernuntur parietum excelſæ: & vbi fuit Apollinis arx, ſacellum eſt Chriſtianorum vetuſtate conſumptum: cuius nil integrum ſupereſt, niſi cauerna frontiſpicio decorata manufacto, quę dicitur fuiſſe ſibyllæ antrum.

Homerus. Verum ne ſicco (vt aiunt) veſtigio pertranſeam, aliqua de Homero referam, quæ leguntur in Homeri vita apud Plutar. Perigrino allio interprete. Homerus, qui & antea Meleſigenes dicebatur, cùm eſſet cæcus, ex Colophone Smyrnam redijt, ibiq; Poëticę arti nauauit operam: verùm procedente tempore, præ inopia vitæ, Cumam ſe conferre ſtatuit. Profectus itaque per Hermi campeſtria Nouum murum peruenit, Cumæorum coloniam. Quum fortè ad officinam coriarij acceſſiſſet (erat illi nomen Tichio) hos primùm verſus pronunciauit. Nota.

" Obſeruate virum victuque domoq; carentem,
" Qui colitis celſæ florentia mœnia Cumæ,
" Cumæ ſardenes poſitæ in radicibus altæ,
" Quiq; ſacros latices diuini ſumitis Hermi,
" Verticibus rapidi, peperit quem Iuppiter amnem.

Popul' arbor. Dicunt etiam populum arborem, quæ ibi poſtea creuit eo tempore, quo Meleſigenes ad eos peruenit, pullulaſſe.

Illic autem tædio paupertatis affectus Cumam petere decreuit, ſi fortè tolerabiliori conditione poſſet traducere vitam, ſed antequam recederet, hoc diſticho iter ſuum auſpicatus eſt.

" Ite citi, patrumq; pedes me ducite ad vrbem,
" Prompti animo qui ſunt, conſilioque boni.

Profecto è Nouo muro per Lariſſam ciuitatem breui, & expedito itinere Cumam peruenit; vbi flagitante ſocero, (& vt Cumæi dicunt) Midæ phrygiæ Regi Gordio filio hoc epigramma compoſuit, quod in columna monumenti Gordij etiam nunc inſcriptum eſt. Midas.

" Aenea virgo Midæ phrygij ſuperata ſepulchro,
" Dumq; fluant vndæ, proceraq; germinet arbor,
" Solq; oriens niteat, niteatq; argentea Phæbe,
" Stans ſuper hoc multum lacrymabile nuncia buſtum,
" Hic oſtendo Midam venientibus eſſe ſepultum.
" Hinc Meleſigenes dici cœptus eſt Homerus à cæcitate.

Homeri nomen. Cumani enim homeros vocant cæcos. Decreuit igitur eius ordinis

ordinis Prætor ne Homerus nutriretur, idq; vniuerſo conſilio placuit. Qui egreſſus curia Homero dictum conſilium expoſuit. Homerus verò cùm hæc audiſſet, magna triſtitia affectus, his verſibus vicem ſuam deplorauit. Homeri calam.

Qua nam ſorte dedit fatis me Iuppiter eſſe.
Ludibrium? puero tribuens alimenta parentis
In gremio æolidos Smyrnæ, quàm turribus altis
Conſilijs ſtruxere Iouis populi ante Phriconis,
Flumina bellorum victricia, doctaq; turba.
Inſiliiſſe in equos, pugnamque ciere ſub armis;
Quam penes vndiſoni ſurgentem littora ponti
Ipſe Miles mediam liquidis interfluit vndis,
Vnde Iouis natæ veniebant ſemine Muſæ;
Has laudare plagas, vrbemq; extollere ad aſtra
Inclyta, ni ſacræ ſpreuiſſent carmina vocis.
Atque aliquis pœnas dabit, & poſt noſcet iniquas,
Stultitiam peperiſſe malum mihi, dedecus vrbi;
Aſt ego quam nato tribuerunt numina ſortem,
(Nec cum Dijs luctor) totam patienter, & æqua
Mente feram: ſed non hac amplius immorer vrbe,
Spes aliò properat, populumque inuiſcère geſtit,
Fertque animus tenuem, quamuis non multa petentem.

SCHOLIA.

Cyme] *vtitur hac voce Stat.4.& 5.Sylu.3.*

Liuius] *locus eſt 1.ab vrbe con.lib.8.qui & lib.3.tertiæ dec.meminit huius ciuitatis, ſicut Agathius 1.de bel.goth.Dionyſ.Halicar.lib.8.Seneca epiſt. 56. Macrob.1.Satur.Antonin.in itiner.Syll.lib.8.Colum.lib.10.* Cyme. Cumæ. ca 11. ca.4.

Pindarus in pythiis, Politianus in nutricia, Sannazarius noſter in piſcatorijs. vt taceam Laërt.lib.1.& Velleium paterculum in hiſtor.Roman. aliosquè ſcriptores.

Sed in Martyrologio eccleſiaſtico fit mentio S. Fidelis apud Cumas die XXVIII.*Octob.ſicut die* XVI.*Febr.S.Iulianæ virginis. Miſcni verò Epiſcopi cumani in Concilio ſub Symmacho, & Adeodati in concilio ſub Hilario Pontificibus memoria celebratur. & in lib. Decretal.cap.cùm ad ſedem de reſtit. ſpoliat. Innocent.III. Cuman. Epiſc.meminit, ſicut Honorius III.cap. Cumana eccl.de elect.& elect.poteſt.meminit Cumanæ eccleſiæ. ſed & Cicero in lib.Lælij, ſiue de amicitia cumani Bloſii mentionem facit, & in epiſt.ad patum de* S. Fidelis. S. Iuliana. Miſenus Adeodatus.

Sylua gallin. *Sylua gallinaria apud Cumas. de Cumano verò ſuo diximus ſupra cap.21. &*
Cumaeum. *de Cumaeo lege quæ Pius in annotat.c.61. De loco apud Cumas, quod dicitur,*
Blacia, lege Etymologicon græcum.

Mulieris] *lege Seruium in 3.& 6. Aeneidos Maronianæ.*

Templ. apol. Andinus] *locus eſt in ſexto. Huius templi fit mentio apud Liuium lib.4.*
Arx. *Dionyſ. lib.5.& Blondum.*

Sibyl. Arx] *quid ſit Arx, lege Pedianum in 1. actione contra Verrem.*

Antrum Antrum] *domus hæc (vt ait Petrarcha in itiner.) nunc volucrum nidus*
ep.71. *eſt. In quo flexu ſunt calidi fontes, & tepentes. idem 5. Epiſt. famil.*

Nouus murus. Nouum murum] *meminit cuiuſdam noui muri. Hippocr. 3.* ἐπιδημιῶν *comm. 1.*
tex.5.

Obſeruate] *græcè ſic, vt citat Herod. Halis. in vita Homeri,* Αἰδεῖσθε ξενίαν κεχρημένον ἠδὲ δόμοιο οἳ πόλιν, *&c.*

Ite citi] *græcè ſic.* Αἶψα πόδες με φέροιεν ἐς αἰδοίων πόλιν ἀνδρῶν, τῶν γὰρ καὶ θυμὸς πρόφρων, καὶ μῆτις ἀρίστη, *&c.*

Midæ. epitaph. Aenea] *ſic græcè,* χαλκῆ παρθένος εἰμὶ, Μίδα δ' ἐπὶ σήματι κεῖμαι, *&c.*

Stans ſuper] *ante hunc verſiculum alius legitur, quem nos è græco ſic vertimus.*

Dum Mare inundabit, labentur flumina donec.

Aduerte tamen lector hoc ἐπιτάφειον *Homero adſcribi, ex ſententia Philoponi in primo commentar.* περὶ ὑστέρας ἀναλύσεως, *citato Herodoti teſtimonio. verum Laërtius 1. de vitis* τῶν φιλοσόφων *id Cleobulo lindio adſcribit.*
tex. 36. ca 6. *Mihi verò ex ſtyli Homerici teſſera opinio Ioan. Grammatici ſatis conſentanea videtur.*

Pauperes. Nutriretur] *iuxtà illud Naſonis non minus lepidum, quam verum.*

Ipſe licet veniat Muſis comitatus Homerus,
Si nihil attuleris, ibis Homere foras.

Et idem in lib. de Triſtibus de parente ſuo ſic loquitur.

Sæpe pater dixit, ſtudium quid inutile tentas,
Mæonides nullas ipſe reliquit opes?

Et Iuuenalis huic dicto ſeſe obuiam offert, cùm dixit,

Probitas laudatur, & alget. Quod Diogenes Cynicus ab incunabulis expertus eſt cum Iro, & Codri vrceolis, pannuciaque Bauci. dum illi ſemper in ore eſt Flacco Petronius, dicens,

Et genus, & formam regina pecunia donat
Omnibus, & clauſum poſſidet arca Iouem.

Smyrna Homer pat.c.11 Smyrnæ] *De contentione ſeptem vrbium ob Homeri natale ſolum, lege verſus Antipatri apud Plutarchum Cheronæum, et M. Varr. apud A. Gell. lib.3. noct. att. Antipatri verſus græcanicos legito apud lepidiſſ. Politianum præfat. in Homerum. lege eundem in Manto, & Sannazarium lib.2. epig. & Ciceronem lib.5. Tuſculanarum, vbi meminit temporis, in quo viguit hic magnus,* καὶ ἀντονομαστικῶς *Poëta. Quòd verò ante ipſum de bello Troiano ſcripſerit Corinnus*
ep.6. Corinnus.

rinnus

vinus poëta, ſicut poſt eandem Q. Calaber ἐν τοῖς παραλειπομένοις, lege Nicol. Leon. tomæum 3. de varia hiſtoria. cap. 23.

Certè vtcunque ſit Heſiodus poëta Aſcræus fuit ipſo poſterior; quin & magnus Hippocrates, vt colligitur ex libro de fracturis, & notatur à Galeno lib. 6. de Decretis Hipp. & Platonis. qui cum Socrate, & Ariſtotele diſſident ab Homero annorum 500. & amplius interuallo. Heſiod. Hippoc. ca. 17.

Quanam] *græcè ſic, οἴη μὲ ἄσση δῶκε πατὴρ ξεῖνος κύημα γενέσθαι, &c.*

De Sibylla Cumana. Cap. LXXIII.

SIbylla dicitur, cuius pectus numen recipit, & illius mentem interpretatur, quaſi Dei ſententia. Aeoles enim deos σιὸς Συλὴν verò conſilium vocant. itaque Sibylla dicitur, quaſi θεοβούλη. Hoc declarat D. Aug. Sibyllæ à veteribus dictæ ſunt (vt ait Varro) omnes fœminæ vaticinio præditæ. hoc dicit etiam Iſidorus. Inde eſt illud Virgil. Horrendeq; procul reſponſa ſibyllæ, Antrum immane petit, magnam, cui mentem, animumq; Delius inſpirat vates, aperitq; futura. Sibylla.

SCHOLIA.

Aeoles] *hoc dicit Lactan. lib. 1. De eis lege Clem. Alex. Origenis præceptorem lib. 5. τῶν στρωμάτων, Feneſtel. de ſacerd. Tacit. lib. 15. Macrob. 1. Saturn. 20. Gell. 1. c. 19. Plin. lib. 34. Tibul. 2. eleg. 6. Crinitum 20. de hon. diſc. cap. 1. Polit. in nutric. Cœl. Rhod. 11. c. 70. Seru. in 3. & 6. Aeneid. Franc. Syluium in Auſonij gryphum, ſeu ternarium, & Beſſar. 3. calumn.* ca. 6. Sibyllæ. ca. 13. ca. 5. ca. 9.

Auguſt.] *locus eſt 11. de ciuit. c. 23.*

Varro] *locus eſt lib. rerum diu. ad Cæſ. vt teſtatur Lact.*

Iſidorus] *locus eſt lib. 8. etymol. c. 8.*

Virgilij] *locus eſt lib. 6.*

De hoc antro, quod habitarunt Cimmerij, lege Agath. lib. 1. Ariſt. de mirabil. Strab. lib. 5. Syll. lib. 12. & Ouid. 14. τῶν μεταμορφώσεων. Sibyllæ antrū.

Sibyll. numerus, & vaticinia. Cap. LXXIIII.

DEcem Sibyllas fuiſſe ſcribunt quamplurimi, quarum Sibyl. num.

Prima fuit	Perſica.
Secunda	Lybiſſa.
Tertia	Delphica.

Quar-

Quarta	Cumæa.
Quinta	Erythræa.
Sexta	Samia.
Septima	Cumana, nomine Amalthæa.
Octaua	Heleſpontica, in agro Troiano nata.
Nona	Phrygia, quæ vaticinata eſt Ancyræ.
Decima	Tyburtina.

Sibyl. Cumana. SIbylla Cumana fuit filia Glauci: cuius ſacellum (vt teſtatur Solinus) propè Auernum ſitum eſt. Quæ nouem libros attulit ad Tarquinium Priſcum, & pro eis 300. Philippæos poſtulauit. Nota. Rex verò aſpernatus pretij magnitudinem, deriſit mulieris inſaniam. quæ in conſpectu Regis tres libros combuſſit, & pro reliquis ſex idem pretium poſtulauit. Tarquinius multò magis mulierem inſaniſſe putauit. Quæ cùm denuo, alijs tribus exuſtis, in eodem pretio perſeueraret, motus eſt, & reſiduos 300 aureis emit: quorum poſtea numerus auctus eſt, Capitolio refecto. Huius librum ad Corn. vſque ſullum Pontifices noſtri conſulebant. Sibyl. Sepul. in buc. Tunc enim vnà cum Capitolio igne abſumptus eſt. Cuius ſepulchrum in Sicilia adhuc manet. Hæc ſibylla (vt inquit Seruius) ſecula per metalla diuiſit, diffiniuitque quis quo ſeculo imperaret; & Solem vltimum, ideſt decimum eſſe voluit. Dixit præterea, finitis omnibus ſæculis rurſus eadem renouari. Nota. Quam rem Philoſophi hac diſputatione colligunt d. completo Anno magno, Sydera omnia in ortus ſuos redire, & referri rurſus, eodem motu: quòd ſi eſt idem ſyderum motus, neceſſe eſt, omnia quę fuerunt, habeant iterationem. Hæc fuit etiam opinio Platonis, quam ſequitur Virg. in bucol. d. "Vltima Cumæi venit iam carminis ętas, "Magnus ab integro ſeclorum naſcitur ordo. Eadem Sybilla (vt voluit Auguſt.) de Chriſto ſic prophetauit, Chriſtus "Iam noua progenies cœlo dimittitur alto, Tu modo naſcenti, &c. quos verſus Mantuanus Poëta in ſuis bucolicis complexus eſt. Hæc Sibylla in folijs Sibyl. reſpon. palmarum ſcribere ſolita eſt centum reſponſa, vt innuit Virgilius,

Vnde ruunt totidem voces reſponſa Sibyllæ.

SCHOLIA.

Sibyl. Delphica. 7. Decem] *id fuſiùs legitur apud Lactan. & Iſidor. vbi ſupra lege Solin. de Sibyl. delphica; cuius verſus (vt ait Boethius) Homerus operi ſuo inſeruit. Librorum*

brorum Sibyllinorum meminit Plutarc.in probl.83.quæ Scoppa in ſuis colle- Libri Sibyl.
ctaneis aſſerit lege.

Cumana] *hac leguntur apud Lactan.lege Plin.lib.13.& Solin.vbi ſupra.* ca.9. ca.13.

Librum] *hæc Solini verba ſunt.*

Seruius] *locus eſt ſuper egloga 4.*

Philoſophi] *hanc tractationem diſertiſſimè explicauit præceptor meus Io. Bernardinus Lõgus Medicus, Phil.et Theologus doctiſſ.cùm ſuperioribus annis publico gymnaſio ſub ipſius diſciplina lib.Ariſt.de cælo,et de generat.audiebã.*

Annus magnus] *de eo ſic Tacitus in Germania. Cicero ſcribit in Hortenſio, is eſt magnus, & verus annus, quo eadem poſitio cæli, Syderumq́; quæ* Annus magnus *cùm maximè eſt rurſum exiſtet: isq́; annus horum, quos vocamus annorũ* XII. *854.complectitur. Hæc Tacitus. At ſecundùm magnum Ptolem. (vt refert Alb.in tr.4.primi de Cælo) eſt annorum 36000.lege de hoc anno Ciceronem in ſomnio Scip.ibiq́; Macrob.lib.2.Apul.de dogm. Platon.Iſid.5.c.36.Bedam de* cap. 1. *tempor.& Volaterranum lib.31.c.4.vt taceam Cenſorinum de die nat.Lucam* cap. 11. cap.9. *Gauricum in kalend.eccl.& P.Hagnelonum in trilin.calendario.* ca.15.

Auguſt.] *locus eſt 18.de ciuit.ſic d.de Sibylla Erythr.tempore quo Roma condita eſt (anno ſcilicet 752) vaticinata eſt Sibylla Erythræa quædam de* ca.23. *Chriſto manifeſta, quę nos prius in latina lingua verſibus malè latinis, & non* Sybyl. eryt. *ſtantibus legimus, per neſcio cuius interpretis imperitiã; ſicut poſt cognouimus.Nã vir clariſſ.Flaccianus,qui etiã proconſul fuit,cùm de Chriſto colloqueremur, græcũ nobis codicem protulit,carmina dicens eſſe Sibyllæ Erytreæ. Vbi* Chriſt. *oſtendit quodã loco, in capitibus verſuum ordinem literarum ſic ſe habentem.*

ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΘΕΟΥ ΥΙΟΣ ΣΩΤΗΡ. ΣΤΑΥΡΟΣ.

IESVS CHRISTVS DEI FILIVS SERVATOR. CRVX.

Sic enim inchoant illa carmina græcè.

ἰδρώσει δὲ χθὼν κρίσεως σημεῖον ὅτ' ἔσται, Lege noſtrã interpretat.

Ἥξει δ' οὐρανόθεν βασιλεύς, *&c. Quæ ſic latinè à quodã viro(vt ait Auguſt.) tranſlata ſunt.*

Iudicij ſignum, tellus ſudore madeſcet,

E cælo rex adueniet, &c. Aliam interpretationem τούτων ἀκροστίχων *lege apud Gyraldum Ferrar.lib.de poëtis in appendice lib.8.Sibyll.orac.* Acroſtichis. lib.2. *Huius Acroſtichidis meminit Cicero de diuin.& Euſeb.Cæſar.in libro de vita Conſtantini. lege quæ Bernard.Mandella lib.de futuro iudicio.*

Virgil.] *locus eſt in 4.Egl.innuit hoc Euſeb.vbi ſupra.Auguſt.10.de ciuit.* Virgil. *Hieron.in prologo galeato bibliorũ, Lact.lib.7.c.24. Proba Falcone in ſuo ad-* ca.27. *mirabili centone, ex Maronianis verſibus deſumpto, et noſtræ Partenopes de-* ca.6. *litiæ, Iacob.Sãnazarius in cæleſti,diuinoq́; opere* περὶ τῆς θεοτοκίας, καὶ ἀειπαρθενίας*: qui verſibus his Maronianis vtitur,cùm de Chriſti dei noſtri inenarrabili* lib.3. Sannaz. liber. *generatione loquitur. Qua de re lege, quæ eruditiſſimè ſcripſit R. Presbyter* Iſ.53. *Nolanus D. Antonius Berardeſca, ſacerdos pius, & doctus.*

Virgil.] *locus eſt 6.Aeneid.meminit etiam horum foliorum Iuuena' ſat.8.* Sibyllæ folia. *d. folium recitare Sibyllæ.*

De Sibyllę parente. Cap. LXXV.

Sibyl. pater. Glaucus

HAec Sibylla fuit Glauci filia, Phębi & Dianæ ſacerdotis, vt teſtatur Virgil. Atque vnà Phœbi, triuiæq; ſacerdos Deiphobe Glauci. Hæc, vt ibi fingit Maro, Aeneæ petenti reſpondit, vt deſcenderet ad inferna, dummodo excerperet aureum pomum, ſeu ramum de Sylua Iunonis. Hæc in vocem conuerſa eſt, (vt Naſo fabulatur) & à Phœbo longæuitatem accepit, ſic dicēs,

" Si mea virginitas Phœbo patuiſſet amanti,
" Dum tamen hanc ſperat, &c.

SCHOLIA.

Glaucus ca 28.

Virgil.] *locus eſt in 6. Aeneid.*

De hoc Glauco, Sibyllę patre, lege Ouid. 14. Metam. & infra cap. ſeq. De alio Minois filio, Boccac. 11. geneal. De alio Siſyphi filio, lib. 13. c. 57. de filio Hippolochi, 13. cap. 62.

Naſo] *locus eſt 14. Metamor.*

Sibyl. ætas.

Vitę] *de longæuitate eius orta eſt παροιμία. innuit hoc Ouid. 4. Faſtorum, Proper. 2. eleg. 25. Stat. 5. Sylu. 3. & ideo hæc viuax appellati à Politiano in Manto.*

De Glauco. Cap. LXXVI.

Glaucus

HIc Glaucus, Sibyllæ pater, fuit cuiuſdam Antedonis filius, cumanus. Qui cùm in villa non procul à Baiano lacu contra inhibitionem Principis piſcaretur, quia edictum contempſerat, piſces ipſius adhuc palpitantes in mare iterum reiecti ſunt, & ipſe iratus in mare ſe demerſit. Quod innuit Martial. d. Baiano
" procul à lacu recede Piſcator, fuge, ne nocens recedas.

SCHOLIA.

Scholiaſtæ excuſ. lib. 1 ca. 15.

Martial.] *locus eſt lib. 4. epig. 30. Multa, & alia in hoc opuſculo amice lector dimiſimus, cùm ob ſcholiorum, ac deſignate συνόψεως conditionem, tum quia, vt ait Tralianus, non omnia oportet ſcribere; &, vt ingenuè fatear cum Plinio, quia nemo omnibus horis ſapit. Quòd ſi qua in re, vt humanum eſt,*

eſt, parum prudens deceptus fuerim, chriſtiana charitate corripi deſydero; & paratus ſum cum Hippocrate, & Steſichoro παλινῳδεῖν. Vt autem habeas: velut in ſpeculo totius operis Epitomen lector chariſſime, ſtatui Elegiam Antoneti Capimatij nobilis Puteol. ob oculos ponere. ex qua facillimè coniectabis huius iuuenis doctrinam, & eruditionem nunquam ſatis laudatam. Galen. 2. comp. loc. 1. Celſ. 8. c. 4. Anton. Capim.

ANTONETI CAPIMATII PVTEOL.

Elegia ad Don Aluarum Hiſp.

ALuare non Nemees flagrat frondentis alumnus,
Nec ſitiens calido latrat in orbe Canis.
Non furit Orion, nec Aquarius euomit imbres,
Turbida nec gelidis ſæuit Hyas pluuijs.
Cornua Sol niuei Tauri complectitur, æqua
Temperie, cælum ſplendet, & vnda ſilet.
Frondeſcunt lentis ſociatæ vitibus Vlmi,
Pingitur & varijs Dædala terra roſis.
Biſtonis vmbroſa ſuſpirat in arbore pellex,
Flat Zephirus, Zephiro quælibet herba viret.
Tempus adeſt gratum, quo priſcam viſere terram
Conuenit, Italiæ quæ caput vna fuit.
Tempore quo Graios fugientes mobile vulgus
Duxerunt celeres in freta noſtra rates.
Si venies, prior occurret tibi cærula Neſis.
Cæruleo ſemper Neſis amica Deo.
Iactatis Euplœa viris, & puppibus omen,
Aſpera remigio non erit illa tuo.
Balnea ſunt etiam paſſim, lætoſq; per agros.
Terra ſalutiferis ſemper abundat aquis.
Hæc ſtomachum iuuat, hęc febres extinguit anhelas,
Hæc nimis ignauos excitat vnda pedes.
Sulphureos latices quæ non mirabitur ætas,
Infirmis aures reſtituiſſe viris?
Hic etiam (ſic fama refert) domuiſſe Gigantes
Aethereo vindex creditur igne Deus.
Eſt locus antiquæ propè mœnia priſca Dicarchi,
Facundi nomen qui Ciceronis habet.

Ex quo naſcentes ſuccurrunt viſibus vndæ,
Hic qui luce caret, lumen habere poteſt.
Quod populo placuit pretioſa veſte Theatrum,
Nunc ibi ſemirutis molibus herba viret,
Intus arant fortes valida ceruice Iuuenci,
Atria paſcentes aggrediuntur oues.
Hei mihi iucundo ſpectanda Tripergula campo,
Viſibus eripitur, nam tumulata iacet.
Mons nouus apparet, qui ſcabro pumice ſolùm
Albet, & antiqua fertilitate caret.
Cæſaris occurret clauſtrum propè ſtagna Lucrini,
Qua Venus extenſa littora calce premit.
Baianos complexa ſinus, quæ ſaxa videbis,
Immitis quondam tecta Neronis erant.
Obſcuro cernes Hypocauſta calentia fumo,
Ruraq; purpureis delitioſa roſis.
Culmina Miſeni nitidum tangentia cælum
Videris, & phrygio nobilitata viro.
Puluere conſtructum Caij ſuper æquore pontem,
Protinus in medijs qui lapis extat aquis.
Ingenti ſtructos calcabis ab Hercule Baulos,
Cùm pecus heſperio victor ab orbe tulit.
Theſproti campos, & ſtagna videbis Auerni,
Sylua quòd vmbroſis cinxit opaca comis.
Hic olim nullus volucrum foret Aluare cantus,
Hanc ſi ſolus aquam deſtituiſſet olor.
Hic ſurgit Tritolinus ager, Gaurusq; vireſcit,
Cuius in aprico naſcitur vua iugo.
Poſt tu conſcendes Cumas, & nobile Templum,
Sunt vbi Dædalea ſigna notata manu.
Hic Minos auro plorat, volat Icarus auro,
Hic via multiplici tramite nulla patet.
Deiphobes cernes, quamuis cinis occupet, Antrum,
Inuida cùm patrias flamma cremauit opes.
Hinc Glauci proles venturi præſcia, quondam
Imperium Romæ vaticinata fuit.

Mer

Mercurij templum poteris, templumq́ue Mineruæ
Cernere, cernenti talia templa placent.
Cætera quid dicam? taceat Polyhymnia, nunquam
Vndantes fluuios amphora parua capit.
Quæ tamen illa tacet, viſu ſubiecta patebunt,
Tu modò de patrio littore ſolue ratem.

De Iſcle ciuitate. Cap. LXXVII.

Licet in hoc libello de ciuitate Puteol.& locis conuicinis ſcribere propoſitum fuerit, tamen quia inſula Iſcle vicina eſt, aliquid de ea dicendũ eſt & potiſſimùm de eius abolitione. Olim quippe anno Domini 1301 regnãte Carolo II.in dicta Inſula exijt è terræ venis Ignis ſulphureus, qui magnam ipſius partem combuſſit. Ex quo igne multi homines, & quàm plurima perierunt animalia, duobus enim menſibus ferè durauit incendium. Multi ex illis, derelicta inſula, ad Prochyten, Capreas, Baias, Puteolos, & Neapolim confugerunt. Huius ignis veſtigia vſque in hodiernum diem remanent: nec in eodem loco herba, vel quidpiã virens naſcitur, per duo ferè miliaria in longitudine, & per medium in latitudine, vulgò dicuntur, le Cremate. Quod autem hæc Inſula habeat venas ſulfureas, adhuc videri poteſt ex baln.ſulphureis, & aluminoſis, quorum inferiùs fiet mentio.

Iſcle conflagratio.

Simile ſupra ca. 23.

Balnea.

SCHOLIA.

Abolitione] *Pontanus 6.de bel. Neap.meminit huius incendij d.annis circiter 163 ruptis repente terræ viſceribus, exanhelato incendio, non modica ſui parte Aenaria conflagrauerat. Quæ eruptio, & viculum igne abſumptum poſt voragine abſorpſit, & quà Cumanum proſpectat littus, prouolutis ingentis magnitudinis in ſublime ſaxis, fumo, flammis, puluereq́; immiſtis, poſtq́ue per agros ſparſim impetu ſuo iactatis maximè vberẽ, atque amœnam inſulæ regionem vaſtauit. Qua tempeſtate quædam etiam ſaxa ſcopulorum inſtar, in littus prouoluta cùm eſſent, ea Bartol.Perdix genuẽſ.fornacibusq; poſt excocta in alumen diſſoluit, foditq́;, reuocata ea arte, è Roccho Syriæ ab ſe allata, vbi ipſe plures annos negociatus eſſet, quæ multis antea ſæculis in Italia iacuerat. Hæc Pont. Meminit huius incendij quoque Bartol. Marantus in epiſt. de aqua ferrea.* Nota.

Quin

Inari- *Quin aduertendum eſt ijs, qui humanioribus literis operam nauant, ciuita-*
me. *tem Iſclem à Poëtis ſæpe vocari Inarimen, legat, qui volet, Virgil.9. Aen.*
Ouid.15.Metam. Lucanum lib.5.& alios. quod vocabulum deſumptum, eſt ex
Homero ἐν τῷ Ἰλιάδοσ β *cùm dixit,* Ειν ἀρίμοισ, *&c. quem locum Stephanus ci-*
cap. 5. Pithecu *tat in lib.* περὶ πόλεων. *Sed lege quæ doctiß. Aldus ſenior in lib.ſerm.Horatij,*
ſa. *& Hermol.in Plin.lib.3.annotauit. Vocatur etiam pithecuſa à ſimijs, vel à*
cap.6. *dolijs; ſecundùm Plin.lib.3.cap.5. (quæ* πίθοσ *Græci vocant) vocatur etiam*
Fabius *Aenaria, à ſtatione nauium Aeneæ, vt ait Plinius vbi ſupra, Appianus lib.*
pulucr. *5.& qui patauinitatem olet magnus, Liuius 1.ab vrb.lib.8. Verùm enimue-*
Epiſc. Iſclanus *rò priuſquàm ſoluentibus oram Baln. Puteolanorum, ea, quæ ſunt apud Aena-*
1. Pe 2. *rias agrediamur; dignum duximus ſalutare Reuer. Fabium Puluerinum, hu-*
Pſ. 142. *ius ciuitatis digniß. Antiſtitem, & de ſacris canonibus optimè meritum. Cui*
1. Re 5. *princeps paſtorum, & Epiſcopus animarum Deus det ſpiritum bonum; vt ſa-*
1. Ti 4. *ctus forma gregis ex animo, verbo, & exemplo paſcat ſibi commiſſas oues*
Ioã. 21. *æterni, ac magni paſtoris* D.N. IESV *Chriſti, qui eſt Deus benedictus in ſecu-*
Heb.13. *la, & vltra. Amen.*
Rom. 9.
Exo.15.

Finis Balneorum Puteol.

AENARIARVM BALNEA EX IOANNE ELYSIO Medico Neapolitano.

De Balneo Furnelli. Cap. Primum.

BALNEVM hoc eſt propè S. Petrum Pantanellum. Quod traxit nomen à loco, qui eſt ad inſtar furni. Lauacrum hoc confert quartanæ exquiſitę, ac nothæ quotidianæ, ſpleni, hydropi, & cephalalgiæ: calculum frangit, arenulasq́; educit; veſicam aperit, podagris prodeſt, ſtomachique ſedat faſtidia. prius tamen æger vtatur Diacydonite.

SCHOLIA.

Ne Balnea Inarimes inuiderent Puteolanis, facerentq́; monſtrificam τὴν θερμομαχίαν, conatus ſum Balnea hæc etiam Theſpiadum muſçis conſecrare. Nec turberis lector, ſi à carminum dyſpnœa coacti, græculas voces aliquando inſeruimus; nam claſſicos, atque anteſignanos duces ſecuti ſumus. nimirum Lucrecium, Naſonem, Martial. Iuuenal. Perſium, & Auſon. gallum. Aſt ego Naſonis munitus carmine dicam, Quod decuit tantos, cur mihi turpe putem? Lege itaque alacri animo. Voces græc.

Quartanæ confert, ſpleni, capitisq́ue dolori
Subuenit, hydropi, phlegmaticęque febri.
Veſicam reſerat, lapidem perfringit, harenas
Educit, prodeſt mirificè podagris
Omnia languentis ſtomachi faſtidia ſedat;
Furnelli à furni ſchemate nomen habet.

Diacydonite] *de eo Galenus 6. de ſan.tuend. Oribaſ. Aëtius, Alexand. Actuar. & quotquot de medic.compoſ. ſcripſerunt.* ca.15.

De Baln. Fontis. Cap. II.

DIſtat à prædicto balneo iactus lapidis interuallo. Sanat verò plagas, ferrum extrahit, iecori, & pulmoni confert, pſoram emundat, capillos pulchros, prolixosq́; reddit, conſumptos reſumit, & oſſium fragmina extrahit.

SCHO-

SCHOLIA.

Succurrit plagis, ferrum extrahit impete magno,
Pulmoni confert, hepatis atque malo.
Conſumptos reparat citò, prolongatque capillos,
Emundat ſcabiem, fragmina ab oſſe trahit.

cap. 20. Fontis] *eſt baln. huius nominis apud Puteol. de quo ſupra.*

cap. 19. Fragmina] *idem Puteol. operatur baln. Cantarelli. de quo ſupra,*

De Baln. Caſtilionis. Cap. III.

SIc dictum eſt, quia iuxtà ipſum fuit olim quoddam caſtrum, cuius adhuc mœnia ſuperſunt. Stomachi debilitatem tollit, & vim in eo concoctricem auget, morphæam delet, lepræ prodeſt, cor confortat, viſum acuit, plagas ſanat, appetitum ciet, ventremq; ſoluit, ſiquis ea in potu vtatur.

SCHOLIA.

Languentem reficit ſtomachum, vt bene concoquat, vrget,
Morphæam humano vultu, abigitque, lepram.
Viſum acuit, cor confortat, plagisq; medetur.
Ventriculum ſoluit, prouocat vſque famem.

Concoctricem] *D. Io. Paulus Staibanus Medicus hoc ſæpius ſe fuiſſe expertum teſtatus eſt, cùm Aenarijs publico ſtipendio medicam artem exercebat.*

cap. 26. Morphæam] *quę ſuperiùs in balu. Puteol.*

cap. 6. Potu] *de baln. potabilibus lege ſupra ibidem, & infra cap. 4.*

De Baln. Scrophę, ſeu Speluncę. Cap. IIII.

AQua hæc clara eſt, & dulcis, iuxtà maris littus, propè Caſam comam. Quæ adeo feruens eſt, vt opus ſit eam in labro ponere ſiquis ea frigida vti voluerit. Confert podagris, arthritide affectis, nephriticis, iſchiadicis, chiragricisq;, tuſſi opitulatur, potuq; aluum ſoluere poteſt.

SCHO-

SCHOLIA.

Aluum ſubducit, tuſſim; ac nephritida pellit,
Arthritin, chiragran, iſchiada, ac podagram.

Scrophæ, vel Spel.] *ſunt & baln. horum nominum apud Puteol. de quibus ſupra.* cap. 30. & 47.

Potu] *quæ ſupra cap. 3.*

De Baln. Gurgitelli. Cap. V.

LAuacrum hoc precioſiſſimum eſt. nam ſterilitatem fugat, ,, conſumptos reparat, ſtomachum confortat, calculum frangit, ,, hepati prodeſt, pſoram purgat, appetitum incitat, ferrum ,, extrahit, vt eſt experimento comprobatum in quodam Iuuene, casus. qui vulnus in pectore per annum acceperat. Aduertendum tamen eſt, quòd ſi aulæ huius baln. primam ianuam egredieris ad Occidentem, reperies calidiſſ. fontem: cuius aqua confortat ſtomachum. Si verò alteram ad Orientem, occurret tibi fons, cuius aqua confert dentium dolori. Oritur quoq; occidentem verſus fons quidam calidiſſ. cuius aqua Matronæ cum cinere vtuntur, vt abſque ignis opitulatione pannos abſtergant. hęc aqua capiti, oculiſq; prodeſt. Naſcitur pariter occidentem verſus aqua, ,, quę vulgò ſinigalla vocatur; hæc quidem dolori iuncturarum, chiragræ, podagræ, iſchiadique: ſalutarem præſtat opem. aqua hæc clara eſt, ſaporiſque dulciſſimi. Gurgit. appendix. ,, ,, ,,

SCHOLIA.

Hepaticis prodeſt, à pſora purgat, ὄρεξιν
Proritat, ferrum mirificeq; trahit.

De alijs aquis ex appendice.

Eſt & ad occiduam partem, quæ vertitur vnda,
Languentem ſtomachum quæ reparare valet.
Quique orientales ſpectat calidiſſimus oras
Fons, dentem haud vlla parte dolere ſinit.
Fons quoque ad occiduam plagam conuerſus, ocellis,
Prodeſt, & capiti mite leuamen adeſt.

Quam vulgò ſinigalla vocant, podagræ, atque dolori
cap. 37. *Iuncturæ, iſchiadi præſtat opem, & chiragræ.*
cap. 45. Sterilitatem] *idem operatur Baln. Syluianæ apud Puteol de quo ſupra.*
ὀρέξιν] *quæ ſupra annotata ſunt legas.*

De Sudatorio Cocti. Cap. VI.

Caſus. SVdatorium hoc eſt in domo Nizzola. quod inuentum eſt à quadam anu in rure ſuo, quæ à fractione tibiarum liberata eſt, confert hoc ſudatorium laborantibus arthritide lienis, ac ventriculi affectionibus.

SCHOLIA.

Confert affectis arthritide, pondera ſplenis
Aufert, inflatum ventriculumq; premit.

lib. 4. cap. 49. Sudator.] *auctor de nat. effoſ. meminit huius ſudatorij. eſt & aliud apud Tritulos baiarum, de quo ſuperiùs diximus.*

De baln. Dimidię vię. Cap. VII.

LAuacrum hoc neruos molles reddit, ſcabiem detergit, grauidis prodeſt, cephalalgicis, & dolorem ſtomachi patientibus, lacrymas ſtringit, viſum confortat, vomitui auxiliatur, phlegma eliquat, rigoremq; abigit.

SCHOLIA.

Deterget ſcabiem, neruos molleſcere cogit,
Fit procul hinc capitis, fit ſtomachique dolor,
Conſtringit lacrymas, vomitum, pellitque rigorem,
Phlegma liquat, grauidis eſt medicina potens.

cap. 18. Lacrymas] *hoc idem operatur aqua ſulphur. apud Puteol. de qua ſupra. & ferè omnes huiuſmodi virtutes ſunt cum illa communes.*

De Baln. Cytharę. Cap. VIII.

LAuacrum hoc parum diſtat à prædicto. confert ſpaſmo, phrenitidi, tineſmo, ſterilibus, cephalalgiæ, & quartanæ: ſemen viris auget, mulieribus verò lac.

SCHOLIA.

Tineſmum, ſterilem, curatq; phrenitida, ſpaſmo
Succurrit, capitis hinc dolor omnis abeſt.
Quartanam delet, mammis lac, teſtibus auget
Sperma virûm. (Iuuenes quod faciunt hodie.)

Spaſmo] *quia, vt inquit Hippocr.2. aphoriſmorum ſectione, necnon 4. febrem ſuperuenire ſpaſmo bonum eſt. quia febris, vt explicat Galenus, & Alex. Aphr.2.problem. calefacit humiditatem, extenuat, diſſoluit, & digerit. lege eundem Gale.6. aphor.40. 5.aph.70. & alibi.* Spaſm. aph. 26. aph. 27. pb. 107.

De Baln. Vlmitellæ, vel Doyani. Cap. IX.

AQua hæc calida eſt, dulcis, & perſpicua: confert arthritidi, dilatat guttur, prodeſt rugitui ſtomachi, tineſmo, calculo, & dolori iliûm, pituitam educit, ophthalmiæ, anhelitui, cordis palpitationi, quartanæ, leproſis, pulmoni, & lienoſis vtilis eſt.

SCHOLIA.

Arthritin pellit, lepram, ſtomachiq; rugitum,
Tineſmo prodeſt, iliacoſq; iuuat.
Spiritui, lippis, quartanæ ſubuenit, arctum
Dilatat guttur, diminuit lapidem.
Liene affectis, πνλμῶ κραδίης καὶ ἰᾶται,
Præſto eſt pulmoni, è corpore phlegma fugat. Palpitatio.

Leproſis] *ſcilicet in principio morbi.* c. 5. pſ. 114.

Palpitationi] *veteres Medici huic affectioni inuenerunt remedia, quæ extenuare, & calefacere valent: aquaſq; commendant nitroſas, ſulfureas, & bituminoſas, vt dicit Gale. lib. de trem. rig. & palp. lege eundem 2. de ſymp. cau. c.2. Quod ſcribit hic Auctor, bis ſe expertum fuiſſe mihi retulit præceptor meus Leo Roganus Caiet. Philoſ. & Medicus inſignis, qui ſuperioribus annis miſerabili caſu periјt. cui dominus det portionem in terra viuentium κατὰ τὴν αὐτοῦ εὐδοκίαν ὡς ἐλπίζω τῶν θεῶν Θεὸν ἐν Σιών.* 140. 83.

De Baln. Succellarij. Cap. X.

BAlneum hoc confert veſicæ, tineſmo, tertianæ intermittenti, & quotidianę, reſoluit frigida, ſcabiem purgat, capillos elongat, vultusque mulierum deterget.

SCHOLIA.

Tineſmo, intermittenti confertq́; τριταίῳ,
Veſicæ prodeſt, phlegmaticæq́; febri.
Prolongat crines, & frigida membra reſoluit,
Deterget vultum, & liberat à ſcabie.

cap. 34. Succell.] *eſt baln. huius nominis apud Puteol. de quo ſupra.*

De Baln. Plagę Romanę. Cap. XI.

BAlneum hoc eſt propè ciuitatem, cuius aqua eſt ferruginei coloris. confert pituitæ ſalſæ, aufert oculorum pruritum, lacrymas ſtringit, oculos confortat, bilim purgat, cordis imbecillitati prodeſt, dilatat pectus, guttur, & pulmonem, ſedat tuſsim, capillos firmat, ne cadant, tibiarum fracturas ſanat, pruritumq́;.

SCHOLIA.

Pituitæ confert, ſalſus quam procreat humor,
Pruritum ex oculis tollere fama refert.
Lacrymulas cohibet, teneros confortat ocellos,
Expurgat bilem; pectora læta facit.
Cordi imbecillo robur mirabile præſtat,
Gutturis amplificat, πνεύμονα atque ſinus.
Tuſſim ſedat; neúe cadant firmatq́; capillos,
Pruritum, ac crurum fragmina ſanat aqua hæc.

cap. 35. Ferruginei] *de baln. ferri apud Puteol. lege ſupra.*

De baln. Nitroſi. Cap. XII.

LAuacrum hoc eſt in eadem plaga. confert ſcabiei, prurituiq́; ex pituita, & atra bile genito, nephriticis, & hyſtericis, ventrē ſoluit, conſumptos reficit, rheuma, tuſsimque tollit.

SCHO-

SCHOLIA.

Phlegmate pruritum fugat, aut ex bile μελαίνῃ,
Nephritis, tuſſis, ſit procul hinc ſcabies.
Ventriculum ſoluit, conſumptos recreat artus,
Subuenit hyſtericis, rheumaticisq; malis.

Pruritui] *lege de eo Gal. 3. aphor. 21. 31. Auic. 7. 4. tr. 7. c. 6.* Prurit⁹.
Hyſtericis] *lege quæ copioſiſſimè de eis ſcripſit Gal. 6. loc. aff. c. vlt.* Hyſter.

De Baln. Saxorum. Cap. XIII.

DVo ſunt, alterum intus ſaxa, quod confert podagræ frigidæ: alterum propè littus, quod prodeſt podagræ calidæ.

SCHOLIA.

Duo] *in Antandria ſunt duo fluuij: quorum alter gignit oues cum colore albo, alter verò cum nigro. velut ex Ariſto. 3. de nat. ani. notat Hieron. Gambucinus de lumbr. c. 12. Et Plinius lib. 31. refert in Macedonia non procul ab Euripidis ſepul. duos riuos confluere: quorum alter eſt ſaluberrimi potus, alter verò mortiferi.* Ἡμεῖσ δὲ τοῦτον μέγισ᾽ ἐπταμυνιαῖον τόκον ἐλληνορωμαϊκῷ τῷ διστίχῳ εἰσ τὸ τούτων γλωττῶν φιλότητοσ σύμβολον ἐκλείζομεν. ca. 12. cap. 2.

Sunt duo: quorum vnum gelidæ eſt medicina Podagræ;
ἄλλο δὲ τῆσ θερμῆσ φάρμακον ἐλλόγιμον.

Finis Dei Opt. Max. gratia

DOCTISSIMO VIRO ILLVSTR. SVMMI PONT. AD SEN. VEN. LEG. Medico Ornatiſs. Cęſari Nuptio Argentino.

Ioannes Franciſcus Lombardus. S. D.

TANTVS eſt animi tui candor, tantaq; morum tuorum venuſtas, atque elegantia (ſapientiſſime Cęſar) vt qui vel eam Homerico carmine, aut Demoſtenis oratione complecti tentauerit, fruſtrà tàm arduum opus (mea quidem ſententia) agredi videatur. Nec ego ex illorum cenſu eſſe volo, qui dum alios palàm corripiunt, ſeipſos tacitè damnent. Quapropter dignum duxi te magis ſecuro ſilentio, quàm periculoſo ſermone prædicare. Verùm enimuerò ne beneuolentiæ tuæ erga me, meæq; in te obſeruantiæ ſtudium iacturam in hoc diſcrimine patiatur; non iniucundum forè exiſtimaui, te tribus Xeniolis in Saturnalium Chriſtianorum ſolēni celebritate ſalutare. Hippocratis ſanè religioſo Iuſiurando. Galeni aureo opuſculo. quod eſt totius artis curatiuæ quædam epitome: ſcholæq; Salernitanæ non inconcinno poëmate, quo vniuerſum ſanitatis tuendæ negotium commodè, & quadam animi delectatione abſoluitur. vt nedum prudenter corpora ægra medicamentis purgantibus ſanitati reſtituere: ſed in ſalubria corpora, & quæ Neutra vocant Herophili ſectatores, à morborum iniuria religiosè præſeruare valeas. His enim veluti duobus limitibus vniuerſum facultatis Medicæ negotium contineri, claudiùe non te latet. Itaque qualecunque illud ſit, libenter, placideq; vt accipias cupio, atque efflagito. noſti ſiquidem ex Ariſtotelis doctrina, cùm de moribus agebat, non rem, ſed animum ſpectandum eſſe in qualibet re. Bene vale diu, meq; Illuſtriß. ac Reuer. ad Venet. Leg. Communi patrono, non vulgaribus officijs commendare ne graueris.

Ex Vergilij patria kal. Decemb. M. D. LXV.

CL. GALENI LIBELLVS, CVI TITVLVS EST, QVOS, *Quibus & quando purgare oportet*.

Interprete Io. Franciſco Lombardo Neapolitano.

Galeni libellus de qualitate purgationis.

PVrgari caueat, fruitur qui corpore ſano;
Pharmaca nam temere quum talia corpora ſumunt,
Sæpe dolor taleis, vertigo, ac tormina vexant,
Soluitur hiſque animus. proprium ſibi Pharmacon haud cùm
Repperiat ſuccum carnem eliquat, atque cruorem,
Fortiùs ex illis ad ſe vt trahat impete magno.
At ſanos, quos eſt timor ægrotare; niſi ante
Sanguine detracto, Humorum ſit copia ſiqua;
Purganti aut potu releues, Cacochymia ſi adſit;
Veris in initio potes hos vacuare libenter.
Quocirca Arthritin, Podagræ ſæuoſq; dolores,
Et procul à tophis, erat humor queis malè fixus,
Per multos properè purganti auertimus annos
Pharmaco, & hæc celeri fugêre pathemata paſſu.
Herculeum morbum, Attonitum, & quod nomen ab atra
Bile trahit, longis Affectus atque diebus
Extenſos, longè à multis cito fecimus omneis.
Phlegmaticus ſentit deiecto phlegmate magnum
Auxilium; flaua expurgatus bile leuamen
Picrocholus; nigra vrgebat quem bilis, & ille
Multa ſeri fuerat, ſucci cui copia aquoſi.
Oſtendamus vt hęc exemplis dogmata. Quidam
Ni purgabatur maturo tempore, ab atra
Bile tenebatur diſtricto caſſe quotannis;
Hunc ego in Autumno purgaui, & tempore Verno.
Eſt Mulier, cuius præhenderat vbera Cancer;
Hanc quoque curaui vere incipiente quotannis,

Inco-

Incolumis morbo & confeſtim euaſit ab illo:
Quod ſi intermiſſum Medicamen fortè fuiſſet,
Partibus internis languebat mœſta dolore.
Sanguine detracto eſt Elephas curatus, & aluo
Subducta à nobis, ſemel egimus idq; quotannis;
Negligat at ſiquis facere hæc, mala dicta redibunt,
Nam morbi hic nigra deiecta Bile fugantur.
Morbus & Alcidæ, Attonitus, mox Aſthma aboletur
Phlegmate depoſito. Arthritis cum caumate lædens,
Bili expurgata; ſin ipſa tumoribus alget,
Pituitam articulis opus eſt incidere lentam.
Cumq; laboraſſet quidam vir febre Tritæa
Tempore in æſtiuo, flauam purgauimus huius,
Cùm ver deſierat, Bilim; & ſine febre per annos
Vixit, Apollinea cùm morbo occurrimus arte.
Quiq; Melancholico affectu cruciatur, & Artus
Cui tumet, Attonitus morbus, quem Epilepſia cæpit,
Vere ineunte poteſt purgari commodè & aptè.
Detergit lentos primùm, extenuarier æquè
Humores craſſos, reſerarier atque meatus
Expedit obſtructos ante omnia Pharmaca; tum vel
Siquis veratro cupiat purgarier acri.
Pharmacon infarctos ſuccos nam pellit ab imis
Partibus, & facilè diuturna pathemata curat,
Regula ſeruetur ſi nuper dicta decenter;
At verò canonas ſiquis neglexerit iſtos,
Inteſtinorum cruciatus ſentiet acreis,
Cum defectu animi vertigo, & Nauſea præſens
Huic erit, & faciet prauos Arteria motus.
Elleborum ſumpturus homo prius experiatur
Ad vomitum pronus ſit, necne? eſt ſemita talis
Nam melior, vomitus quum vi, vel ſponte cietur.
Si vomitum non fert, ipſum irritare procures;
Id fiet, vomitum repetens ſi adſueuerit ante
Se ad vomitum egregiè, vel ſi humida corpora fiant;
Hæc cibus efficient, hæc ocia, amica quieſque.
Quòd noſtrum humectet Requies placidiſſima corpus,

Noſci-

Noſcitur, exiccent cùm corpora noſtra labores;
E contra reddit Cibus humida corpora, amaro,
Qui caret aut ſalſo, immaturo, acriúe ſapore.
Sic nos Elleborum dedimus quandoque paratum
Raphano; & Ellebori cùm ramum infiximus albi,
Veratri tunc fiebat purgatio lenis.
Eſt quibus adſtrictus Thorax, & Pulmo coäctus,
Hos non Elleborus purgat, vomitus nec fortis;
Ne rumpantur, erit magnus timor organa flatus,
Flaua petat ſurſum cùm Bilis, ducier extra
Per loca met debet; duci quoque Phlegma deorſum,
Quòd ſi in ventriculo recubet pituita, latebris
Inteſtinorum aut multus ſit Bilis aceruus,
Cogimur oppoſito dicta hæc educere tractu.
Nigra at Bilis erit ſemper ducenda per aluum.
Antiquus, doctusq; Senex Oracula ſcribens.
Tempora purgandi pręſcripſit; caumate ſurſum
Purgari, & iubet hibernis inferna diebus.
Aſſuetudo, Aetas eadem præſcribit, & Aër,
Tum Regio, affectus varios nam talia condunt.
Aſſuetus ſiquidem vomitu purgabitur aptè,
Inſuetus verò Ellebori ſi pocula ſumat,
Haud facilè poterit vomitum ſufferre ruentem.
Deſpicias Genus haud Morbi, ſed ſemper ad illud
Aſpice, pro voto vt ſuccedant omnia fauſtè;
Pituitam purga ducente Anaſarca deorſum
Pharmaco in initijs, loca dehinc perquire ſuperna,
Tandem Apophlegmaticis morbo huic ſuccurre medelis.
Nanque vniuerſo cùm ſucci corpore abundant,
Plurima mollimur penes hos medicamina promptè.
Diſtentus ſed hydrops, nomen qui ſumpſit ab vtre,
Exoptat latices auidè quæ pharmaca ducant.
Et ſuper & ſubter curatur Regius aptè
Morbus, & vrina, nunc naribus, atque palato.
Atque Melancholian cum Elephante, & Carcinon atra
Mitiùs educta ſanabunt pharmaca Bili.
Herculeus morbus ducentia phlegma requiret.

Purgandum liquet haud morbi Natura figuret
Quod ſuccum, at manibus ſignet loca debita vtriſque;
Hepatis obſedit nam ſi Inflammatio partes,
Atque cauæ recubet morbus regione parenti,
Putiduli anfractus coctus trudetur ad ani;
Pharmaca purgabunt at gibbam vretica ſedem.
Sic partem affectam in reliquis affectibus, æqua &
Sedulitate potes corruptos noſcere ſuccos,
E' quibus emergit tam ſæua potentia morbi.
Quando purgandum, Quid, Quaúe in parte notabunt
Talia, ſi comitem ſe Occaſio præbeat illis.
Principiò purgare ſeri referentia formam
Excrementa opus eſt, craſſos educere ſuccos:
Non niſi quàm fuerint concocti, vt phlegma, nigramq;
Bilim debemus. Purgandi Acceſſio præſtat
Apta modum, ſurſum poteris quando inchoat, aluo &
Purgare, inclinat cùm ſeſe Acceſſio ſenſim.
Quæ ſponte eueniunt morbis hæc omnia pandunt;
Nam vomitus plures quando eſt Acceſſio præſens
Infeſtat, fluit & ſanguis de naribus, aluus
Soluitur, & multis fundit veſica liquorem;
Maximè ſi eſt fluxus, Criſeos de nomine dictus.
Cùm tunc Naturæ motu tollantur in altum,
Humores nequeunt vacuari rite per aluum.
In Morbis, quos longa dies menſurat abundè,
Expectanda tibi eſt ſuccorum coctio ſemper.
Si celer eſt morbus, geſtetq; pericula ſecum,
Extremos habeatq; breui donare labores;
Turgeus, initiò affectum hunc purgare licebit,
Nec tamen id temerè, ne te Metanœa præhendat.
Pharmaca ſint calida cùm prædita dote, febriſque
Frigida, quà febris eſt, expoſcat, dentur earum
Pharmaca pro cauſis, nam commoda maxima præbent
Corporibus, putris cùm ducitur humor ab illis,
Quàm quòd eis noxam tribuant ratione caloris,
Spectandu m eſt æger num ſit purgarier aptus?
Na m quos infeſtant crudi, humoreſq; tenaces;
Diffi-

Difficiles coctu comedunt qui iugiter eſcas,
Effugiant celeri purgantia pocula paſſu;
Sunt etiam diſtenta quibus præcordia flatu,
Phlegmone & haud modicè circùm diſtricta minaci.
Eſt opus humores fluidos effingere raptim,
Obſtructas reſerare vias, ne Pharmaca lædant;
Nuper at hoc dictum in morbis tunc fallit acutis,
Cùm ſucci turgent, quos prima, aut luce ſecunda
Purgamus, ſucci cùm ſit non hora parandi.
Ni cui contingat præſtaſſe Melicraton ante,
Decocto Hyſſopi, Origani, Pullegij, & æqua
Parte Tragoricani, cumque attenuantibus herbis.
Sed cùm rarenter ſucci turgentia fiat,
Morborum initijs purgantibus vtere rarò,
Si neque ab initio turgens afflixerit humor;
Nec ſit eo præſente æger purgarier aptus,
Sit minimè nobis occaſio prompta parandi.
(At qui tunc aliquis turgeſcere dicitur humor,
Mobilitate vigens cùm hac, illac percitus œſtro
Stare loco ignorat, requiem nec repperit vllam,
Qui ſinit haud miſeros ægros requieſcere ſuccus,
Efficit at vitam, quæ mors, vel proxima morti eſt.)
Firmantes ſuccos, & certa parte cubantes,
Non niſi concoctos opus eſt purgando mouere;
Dædala purganti nam tunc Natura fauebit,
Mille modis certans cum morbo, vt concoquat ipſum,
Quem poſt ſecernit, ſecretum & trudit ad ima.
(Hanc dixere Criſim proles Aſclepia pugnam)
Si aſſequitur Natura ſuum in certamine votum,
Quod ſatis eſt, caueas tunc ferre Catharticon illi;
At ſi propoſito fruſtratur languida fine,
Suppetias afferre potes Medicaminis arte,
Quum definito recubent ſub tegmine ſucci
Corporis, & metuant Naturæ vincier arte,
Non ab re rarò turgeſcere dicimus ipſos.
Cùm validam febrim affectus ſociabit Acutus,
(Tum ſi temperiem haud languentis noueris ægri)

Pharmaca in hoc caſu præbere Cathartica noli;
Nam quidam leuiora ferunt Medicamina, tantùm,
Purgari gaudent valido Medicamine plures.
Si febris at non fortis erit, bene cognita & ægri
Sit natura tibi, poſita formidine, nigro
Vtere Veratro, ſiue ex Colocynthide facta
Hierapicra. Antidoto: appoſitè à multis quæ SACRA vocatur.
Quæ Antidotus varia formatur imagine; ſed cum
Elleboro effingas ſi forte, tyrannide pulſa
Scammonij, poteris purgare fideliter aluum.
Pharmaco at aſſumpto Ptiſanæ ſorbere cremorem
Coge ægrum, Hippocratis placito, vt virtute cremoris
Ventriculi ima petat, quæ non pertingeret ex ſe;
Pharmaci & abſterget citò ſiquid adhæreat ori
Ventriculi, (ſtomachum Medici dixere priores)
Immutare poteſt nam vim Medicaminis illi,
Et dare temperiem, detergere, ducere ad ima
Hippocratem ratio hæc nam ſic dixiſſe coëgit.
Pharmacon incipiat quòd ſi purgare, cremore
Abſtineas Ptiſanæ, ne ſit purgatio vana,
Munere nec proprio ceſſent Medicamina fungi.
Sæpius ex multis rationibus accidit Aluum
Non ſolui, aſſumpſit purgans cùm pharmacon æger;
Vel quia temperiem prima huic Elementa dederunt
Aſtrictam; exiguum aut purgans quia pharmacon extat;
Scybala quæ balano molliri, aut clyſmate debent
Ante, & duritie chalybem ſuperantia Iberum,
Podicis hæc ſolitos fortè obſtruxere meatus;
Aut per veſicam expurgat Natura; alimenti
Pharmacon in ſpeciem pertranſijt; inq; veneni
Denique naturam mutatur, pernitiemque.
Pharmaca ventriculum cùm lædant quælibet, atque os
Ipſius, (tribuit cui multum prouida ſenſus.
Natura egregij) miſcemus Aromata, odora &
Semina, ne ſtomachum penetret ſyncera facultas
Ipſorum, emendent nec Deleteria, verùm
Ipſis eximiè conferre iuuamina poſſint;

Scili-

Scilicet incidant craſſos, lentoſq; potenter
Detergant ſuccos, clauſos reſerentq; meatus.
Quòd ſi fortè velis miſcere Cathartica, vt eſt par,
Harmoniam compone habilem, numerumque decentem
Conſtituas, ne diſcordent prædicta viciſſim.
Cur componantur modò dicta Cathartica? cauſa eſt
Non quòd hoc educat Bilim, non Phlegma quod illud;
(Eſt tamen educit quod idem cum phlegmate Bilim)
Illa citò, at tardè hæc quod poſt aſſumpta operantur.
Sic fit Naturæ diſpar purgatio, quæ non
Aequa eſt, ſint quamuis ſimul hæc confecta, viciſſim
Alterum vt incipiat, poſtquam ceſſauerit vnum.

HIPPOCRATIS COI IVSIVRANDVM.

APollinem iuro, & per eius Filium;
Artis medendi principes.
Per magnum Hygiæ, & per Panaceæ numen;
Neptes ſacras Apollinis.
Idem Deos, Deaſq; teſtor: ſpondeo, &
Quod iuro nunc velle exequi;
Quantùm facultas me ſinit promittere,
Mea & poteſt diſcretio.
Rebor Magiſtrum Patrem vt alterum, qui Artis
Doctor fidelis extitit.
Vitaque, diuitijſq; nunquam deëro illi,
Inops erit ſi forſitan.
Ipſius Affineſque, fratres maſculos
Vt alteros, addiſcere
Artem hanc eandem ſi velint, mercede eos
Docebo, & abſque ſyngrapha.
Natos meos docebo, natos ſic mei
Sorte haud Magiſtri diſpare;
Pręcepta, mox Auditiones cæteris
Cum diſciplinis omnibus;

Si legibus iurent medendi, & conſcribant:
Hos præter vllum haud ſpondeo.
Vtar Diæta pro ſalute Infirmorum, vt
Mea exigit diſcretio.
A noxijs meq; abſtinebo, æquè iniuſtis,
Mea vt facultas ſuppetit.
Letalia haud vlli dabo vnquam Pharmaca
Nunquam mali tam peſſimi
Conſultor, aut ero auctor; & ſi quis cogat
Me vi, vel auri pondere.
Peſſum dabo nec Fœminis, qui procuret
Illis aborſum nequiter.
Vitam meam, ac artem meam ego ſeruabo
Cum caſtitate ſanctiùs.
Non calculo affectos ſecabo, at quàm citò
Artis perito ipſe obſequar.
Ingreſſus & domos ſaluti ero ſemper
Intentus ægrotantium.
Cypri abſque, fraude, iniuria, aborſu: eſt Mas, vel
Fœmella, ſeruus, ſiue herus.
Mortalium quòd ſiquid in vita haud curans,
Curando vel perſpexerim.
Arcana quæ ſit non opus loqui, abdita
Cuſtodiam ſilentio.
Hoc ritè complere ergo ſi IVSIVRANDVM haud
Confundar, arte perfrui,
Vitaque fas erit mihi mortalibus
Coram perenni tempore
Cum gloria. At ſi peierauero, tunc his
Volo accidant contraria.

FINIS.

SCHOLA SALERNITANA, DE REGIMINE SANITATIS

per Ioan. Franciſ. caſtigata.

ANglorum Regi ſcribit ſchola tota Salerni;
Si cupis incolumem, & ſanam traducere vitam,
Curas tolle graueis, motus feruentis & iræ,
Parce mero, ſit cœna breuis tibi, ſurge parumper
Poſt epulas, mediæ ſomnumq; propelle diei:
Comprime veſicæ, pariter nec pondera ventris.
Hæc ſi ſeruabis, per ſecula plurima viues.
Si deſint Medici, hos canones ſeruare memento,
Pręſtantis medici poterunt qui munere fungi,
Meus ſit læta, quies, mediocris regula victus.
E'lecto ſurgens, abſtergas lumina lymphis,
Huc, illucq; mees, (cunctis moderamine rebus
Seruato) extendasque parum tua membra, capillos
Pectito, mox dentes munda: nanque iſta cerebrum,
Membraque confortant. poſt Balnea ſumpta calore
Membra foue, haud ſtudeas poſt prandia: frigidus & ſi
Forte eris, haud ſubitò, paulatim at ſume calorem.
Inque die media ſomni fuge limina, ni fors
Sit breuis, vt febri careas, capitisque dolore,
Legnitie, & noxa, quæ græcè eſt dicta κατάῤῥον,
Cùm fluit ad pectus, βράγχον cùm faucibus obſit,
Ad nares verò Graij dixere κόρυζαν.
Si ventris crepitum inuito ſuppreſſeris ano,
Vertigo, ſpaſmus, cωli cruciatus, & hydrops
Te lædent. lauta ex cœna faſtidia fient
Plurima ventriculis: in nocte quieſcere quòd ſi
Rite velis, fac cœna breuis tibi ſæpe paretur.
Haud comedas, ni tu prius expurgaueris aluum
Fęcibus, atque cibi noſcas digeſta prioris
Inditia: hæc certò ſtomachi præbebit ὄρεξιν,
Signum æquè inſigne eſt, ſubtilis in ore ſaliua.

Per-

Perſica, Poma, Pyrus cum lacte & caſeus atra
Obſeſſis bili ſunt multùm infenſa, ſalita
Sic caro, mox cerui, ac hædi, leporisque, bouisque,
Pinguia iura, merum rubrum, oua recentia, præſtant
Humanę vitæ celeri munimine vireis,
His ſimilam (græcè quæ eſt dicta σεμίδαλιο) addas.
Frumentum, atque recens impinguat caſeus, & lac,
Teſticuli cum carne ſuis, cerebella, medullæ,
Dulcia vina, cibus guſtu iucundus, & ouum
Sorbile, maturæ ficus, vuæque recentes.
Vina odor, & ſapor, atque nitor probat vſque coloris,
Qui bona vina cupis, hæc quinque requirito. Vinum
Sit tactu frigens, pulchrum, leue, forte, fragransque.
Dulce, albumq; magis nutrit quàm cætera vina,
At vini rubei nimio vſu adſtringitur aluus,
Et vox rauceſcit. Nux, allia, ruta, pyrusque,
Theriace, & raphanus pellunt genus omne veneni.
Aër ſit purus, lucens, habitabilis, omni
Peſte carens, oleat non excrementa cloacæ.
Pocula ſi forſan noceant noctu hauſta Lyæi,
Mane ſemel, rurſumque bibas vice pharmaci, abundè
Humores generare probos bona vina valebunt;
Nigra ſed antiquo reddent pigra membra veterno.
Sit bene lymphatum vinum, clarumque, vetusque,
Maturum, ſaliens, tenue, & moderamine ſumptum.
Sit bene cocta, acido careat Ceruiſia guſtu,
Sitq; recens, grauisque probis confectu bibatur,
Sit tamen, vt ſtomachus non pondera ſentiat vnquam.
Prandia ſint modicæ frugis per tempora Veris,
Sirius expoſcit mediocria fercula adurens,
Fructibus autumni abſtineas letalibus horis,
Carpito de menſa brumali tempore quoduis.
Pocula corrigito cum Ruta, & ſaluia, amorem
Nam minuunt: his atque Roſæ potes addere florem.
Cum mero aquam, turbet ne nauſea, ſume marinam,
Sicque ſali tutus poteris remeare per vndas.
Saluia, Vina, Piper, Scorodon, Petræq; ſelinon

Cum

Cum ſale præſtabunt πεϱχέν laudabile valde.
Ablue ſæpe manus, vt ſano corpore viuas,
Munera poſt menſam duo fert ablutio ſecum,
Nam tergit palmas, & lumina reddit acuta.
Non vetus, aut calidus Panis ſit, ſed bene coctus.
Frugibus ex mundis, habeatque foramina, laxus;
Cruſtum ne comedas, bilim quia gignit aduſtam.
Eſt caro praua ſuis ſine Vino, & peior ouilla,
Cum vino cibus eſt, ſimulac medicina potensque,
Inteſtina ſuùm proba ſunt, ſed cætera lædunt.
Vrinam cohibent, aluum noua Vina cientque,
Εμφϱαξιν Iecoris, ſplenis, generatque lapillum
Potus Aquæ, ſtomacho lædit, quia frigidus ipſa
Efficitur, fiuntque cibaria cruda. Caro omnis
Nos vituli plenè nutrit; ſtarnæ, atque columbæ
Eſt laudanda caro, gallinæ, a phaſide dicti
Alitis, ac merulæ, perdicis, & ortygometræ,
Frigellæ; tremulæ, capi, & ὠτίδος, ac amarelli,
Atque coturnicis; nec Turturis excipe carnem.
Si fuerint molles, prægrandibus vtere ſemper
Piſcibus, at paruis, fuerint ſi cortice duro.
Gobio cum Perca probus eſt, & Carpio, Truttæ,
Lucius, & Tincæ, celebrant quas carmina Galli.
» Plagicia at quid ſit, ſaxatilis Albica, Gornus,
» Neſcio. noſce poteſt quis ſingula nomina rerum,
» Cuiuſuis itidemque idiomata propria gentis?
Voci Anguilla nocet, Phyſici id nouere priores,
Præcipuè comes in patinis ſi caſeus adſit,
Hæc mala larga abolent ſed puri pocula vini.
Sæpe, parumque bibas inter tua prandia molle,
Sitque recens ouum. damno nunc Piſa, quia inflant
Cortice non poſito, aſt eadem ſine cortice laudo.
Hectica ſubſidium caprillo, & lacte cameli
Febris habet, vaccæ, ac aſinæ plus nutrit, ouisque.
Si febris, diro premeris capitisúe dolore,
Lac fuge; priſca docent nam ſic oracula Coi
Butyron humectat, lenit quoque, ſoluit, & aluum
Expurgat; mundatque ſerum ſcabioſa potenter

Corpora, & obſeſſos ſeruat putredine ſuccos.
Caſeus obdurat ventrem, ſua frigida nanque eſt,
Craſſaque temperies, ſi eſt nuper ab vbere preſſus.
Eſt cum pane cibus ſanis laudandus, & ægris.
Nequaquam ignorant Medici cur caſeus obſit?
Languenti ſtomacho robur dat caſeus, iſtud
Non latuit Phyſicos, poſt ſumpta cibaria, cogit
Hæc citò ventriculi latebras deſcendere ad imas,
Cimmerios penetrare ſinus, & regna Pylori
Sæpius, atque parum prandens bile fercula, poteſt
Non inter, poſſis morbi vt vitare ſagittas,
Id fiet, cœnam incipias ſi carpere potu.
Poſt ſingla oua bibas: poſt carnes Caſeus & ſit,
Poſt piſces Nux vna iuuat, nocet altera, mors eſt
Tertia. diuinet qui vult ænigma Poëtæ.
Trade Pyro vinum, nux eſt medicina veneni,
Sit benedicta Pyrus, lædit pyrus abſque Lyæo,
Cocta nimis proſunt, ſed ſunt pyra cruda venenum,
Cruda grauant ſtomachum, releuant ſed cocta ſupinum,
Poſt pyra da potum, ſcybalon poſt poma fugato.
Si Ceraſum comedas, tibi maxima commoda tradet.
Ventriculum expurgat, lapidem quin nucleus aufert,
Gignitur ipſius ſanguis de carne benignus.
Pruna aluum laxant, frigentia membraque reddunt.
Perſica cum muſto ſumas ſociata racemis,
Cum nuce paſſa nocet, ſpleniq; minaciter vua.
Vtilis eſt nephricis, quibus eſt ſatis anxia tuſſis.
χοιράδας, atque adenes ficus cataplaſma tumores
Tollit, & oſſa trahit confracta Papauere miſto,
Phthiriaſin generat, (Pherecidis fata tragœdi
„ Quis neſcit?) Venerisque ciet torpentis amorem.
Ventriculum obſtipant, ὀῤῥήματα Meſpila adaugent,
Corticis exiſtunt quæ duri, ſed meliora
Mollia ſunt. inflat Muſtum, ventremque relaxat,
Vrinamq; ciet; nutrit Ceruiſia, plenos
Humores auget, carnem generatq; cruorem
Sanguinis, emollit ventrem, de frigore præſtat,
Largitur vires, vrinam adſciſcit, & inflat;

Plus tamen exiccat, plus frigida reddit Acetum
Corpora, & extenüat, bili quæ deſtinat atræ,
Officit & neruis, minuit de ſpermate robur.
Rapa nocet denti, ſtomacho præbetq́ue iuuamen,
Vrinam ciet, & flatum perducere nouit,
Cùm bene non coquitur, generat tunc tormina ventris.
Cor tardè coquitur, tarda eſt digeſtio cordis;
Sic ſtomachi; lingua enutrit dulcedine: Pulmo
Digeritur facilè, citò labitur: omnia vincit
Gallinæ cerebrum bonitate cerebra ſaporis.
Diſcutiunt flatus citò ſomina odora Marathri.
Dulce Aniſum ſtomacho vires fert, lumina terget.
Sanguinis effluxum ſpodium cohibere valebit.
In menſis ante omnia fercula pone ſalinum.
Sal virus fugat, inſipidum conditq; ſaporem:
Nullus enim ſapor eſt, ſalis vſus vbi non extat.
Salſa nocent oculis, ſcabiem gignuntq́ue malignam,
Pruritum exacuunt, minuunt è ſemine vires.
Eſt calidus ſalſus ſapor, acris amarus, & alget
Stypticus, auſterus cum acido, pingues mediocrem
Inſipidi, & craſſi retinent dulceſq; ſapores.
Miſcetur panis cum vino, viſus acutus
Redditur, atque nitent dentes albedine, crudum
Concoquitur, mediumq́ue ſtatum ſortitur abundans.
Seruanda eſt victus ratio aſſueta, (δίαιταν
„ Terra pelaſga vocat) ſit opus mutare niſi illam,
Nam mala multa parit talis mutatio victus.
Hoc docet Hippocrates, docet hoc rerumq́ue magiſtra.
Pars artis Medicæ eſt potior ſtata regula victus,
Qua non ſeruata, nequicquam pharmaca languens
Accipit ægrotus, nullum capit atque iuuamen,
Quale, quid, & quando, quoties, quantumq; requirat,
Si canones rectè volet is ſeruare diætæ.
Braſſica non ſoluit, ſoluunt tamen ipſius aluum
Iura, vtrumque ſimul ſumptum, ſed corpora laxat.
Dixerunt Maluam veteres, quia molliat aluum.
(Η μαλάχη λέγεται γὰρ χαίρειν ὅτι μαλάττει.)
Extrahit ipſius radix è podice faces,

Proritat rapido muliebria menſtrua fluxu,
Mentitur Menthæ opprobria, & conuicia dicens,
Ventriculi nam lumbricos occidit, & aufert.
Dic homo cur moritur, cui ſaluia creſcit in horto?
Nulla hortus contra letum medicamina præſtat.
Saluia, confortat neruos, manuumque tremorem
Tollit, ope ipſius fugit illicò febris acuta,
Saluia, Caſtoriumque, lauendula, Primula veris,
Cardamon, Arthemidos quæ dicta eſt nomine diuæ,
Vulgò Athanaſię, miro inſignita decore
Hæc ſanant πάρεσιν, reſolutaque membra decenter,
Saluia cùm ſaluet, romanum eſt nomen adepta.
Ruta acuit viſum, ad venerem ſtimulatque puellas,
Retrahit at mares, aſtum ingeniiſque miniſtrat,
Effugat & pulices raptim decoctio Rutæ,
Scatophagi certant de Cepis nocte, dieque,
Picrocholis nocet, & confert (referente Galeno)
Phlegmaticis, ſtomacho proſunt, pulchrumq; colorem
Efficiunt, contrita valent generare capillos,
Quàm facilè & citiùs capitis reparare dolorem.
Eſt minimum granum, ſiccum, calidumque Sinapi,
Cit lacrymas, caput expurgat, tollitque venenum.
Cræpula diſcutitur Violis, dolor atque cerebri,
Purpuream referunt violam curare caduco
Deprehenſos morbo, qui eſt græcè ἐπιληψία dictus.
Allicit ægrotis perblandum Vrtica ſaporem,
Deſtruit antiquam tuſſim, colique medetur
Tormentis, vomitum cohibet, ventrisque tumorem,
Pulmonis frigus, duramq; arthritida curat.
Pituitam Hyſſopus regione è pectoris arcet,
Pulmoni prodeſt coctus cùm melle, venuſtum &
Vultibus eximium fertur præſtare colorem.
Gingidium cancrum curat cum melle, dolorem
Cum vino epotum, vomitum aufert, ſiſtit & aluum.
Hellenium ſanat præcordia, & enterocelen
Cum rutæ ſucco curatque ſalubriter omnem.
Pullegium (βλήχωνα vocat quod Græcia) bilim
Vino atram pellit, veteremque curatque podagram.

Carda-

Cardama conſtringunt fluxos, arctantque capillos,
Illita cum ſucco dentis curantque dolorem,
Atque cutis ſquamas abigunt cum melle peruncta.
Prompta Chelidonio natis ſuccurrit Hirundo,
(Plinius vt ſcribit) deperdita lumina reddens.
Si Salicis ſuccus vermes interficit auris,
Verrucas cortex in aceto cocta reſoluit.
Pomorum ſuccus partum enecat illitus, & flos,
Lætitiam Crocus apportat, cordiſque medelam,
Confortat iecur, & reparat languentia membra.
Fœcundas Porrum, cùm manditur, vſque puellas
Reddit, & effluxum retinet de nare cruoris.
Diſſoluit concreta Piper, pigra phlegmata nigrum
Purgat, ventriculique fouet ſine fine calorem.
At prodeſt album ſtomacho, tuſſi, atque dolori,
Ante paroxyſmum febris obuiat atque rigori.
Ebrietas, ſomnus, poſt ſumpta cibaria motus,
Iſta tria auditus opplent, clauduntque meatus.
Longa fames, vomitus, timor, & percuſſio caſus,
Frigus, & ebrietas tinnitum gignit in aure.
Balnea, Vina, Venus, Ventus, Sol, Fletus, & Ignis,
Ictus cum fumo puluis, labor, vſus acuti
Vſque cibi, feruenſque piper, lacrymoſaque cœpe,
Allia cum porris, faba, lens, atque acre ſinapi hęc
Cuncta nocent oculis, magis at vigilare nocebit.
Ruta, Chelidonium, Marathron, Roſa, ſacraque prodeſt
Herba oculo, ex iſtis pellucida lympha paratur.
Quæ facit vt ſuperes in acumine Lyncea viſus.
Succus Hyoſcyami vratur cum ſemine porri,
Nanque erit hic fumus dentis medicina dolori.
Nux, anguilla, oleum, potus, friguſque cerebri, &
Immatura viros faciunt rauceſcere poma.
Rheuma dapes calidæ, labor, & ieiunia pellunt
Aëris attractus calidi, & compreſsio flatus,
Ducere peruigiles noctes, & pocula parca.
Arſenicon cum calce ſinus & ſulfure curat,
Smegmata ſi addideris, ſimul omnia quatuor adſint.
Corporis humani ſunt biſcentum oſſa, decemque,

Atque nouem: dentes duo ſunt, trigintaque: venæ
Tercentum, quis ſex deciès, atque addito quinque.
Quattuor ex ſuccis conflantur corpora, vtraque
Bili, pituitæ ſucco cum ſanguine: quique
Naturam referunt Terræ, Aëris, Ignis, Aquai.
Sanguine qui pollet; non eſt pinguedinis expers,
„ Ευσαρκὸν Graij. appellant, verbisque iocatur,
Rumores audire cupit, Veneremque, Lyæum
Diligit, & riſus loquitur dulciſsima verba,
Eſt hilaris, ſtudijs habilis, iraſcitur idem
Haud facilè, hic inopique manus exporrigit amplas
Eſt audax, eſt & mitis, rubeique coloris.
Pallida quem cruciat bilis, ferit impete ſæuo,
Confeſtim diſcit, cupit et præcellere cunctos.
Polyphagas, creſcit citiùs, verſutus, & audax,
Magnanimus, largusque petit faſtigia cœli,
Prodigus, hirſutus, facilè deſcendit ad iram.
Eſt fallax, gracilis, ſiccus, croceique coloris
Efficitur pinguis, quem pituita præhendit,
(Sanguine pinguedo mediocris gignitur omni)
Fit breuis, & latus, motu fit tardus, hebesq;
Senſibus, & multùm dormit, ſpuit atque frequenter,
Ocia amat, languens, piger eſt, niueiq; coloris.
Bilis nigra viros triſteis facit, atque malignos,
Pauca loqui, ſtudijs vigiles, mentesque alienas
A ſomno, timidos, mox propoſitique tenaces,
Inuidulos, vafrosque nimis, fuſcique coloris.
Ex quouis humore color fit proprius, album
Phlegma dat, atra nigrum bilis, ruffumque colorem
Pallida, ſed rubeum ſanguis, quo viuimus omnes;
Qui faciem, atque oculos rubeos dum corpore abondat,
Corrumpi propior, corpus graue reddit, & inflat
Sæpe genas, pulſum plenum, mollem, atque frequentem
Efficit, adſtringit ventrem, tollitque dolorem,
Exiccat linguam, dulci repletque ſaliuo,
Molitur noctu & rubearum ſemina rerum.
Septimo, & in decimo vix commoda ſectio in anno
Sit venæ, exiliat ne copia πνύματος ingens,

Quam

Quam vini potus reparat, ſuccusq́ue ciborum.
Confortat cerebrum, detergit lumina venæ
Sectio, mirificè calidas redditq́ue medullas,
Emundat ſenſus, ventrem arctat, viſcera purgat,
Conciliat ſomnum, tollit faſtidia, voci
Confert, auditum iuuat, aufert robur, & auget
Sunt Lunæ menſes Maius, September, Aprilis:
Prima dies Maij vitanda eſt, vltima Aprilis
Necnon Septembris, tunc eſt incommoda venæ
Sectio, & obſtreperi carnis malus Anſeris vſus.
Plurima ſi in iuuene, & ſene copia ſanguinis adſit,
Menſe poteſt ſanguis mitti omni, & vena ſecari,
Aprilis, Maij, & Septembris menſe ſecato
Venam, ſi cupias per ſecula viuere longa.
Mittitur haud ſanguis multis rationibus, eſt cùm
Frigida temperies, regio, & poſt balnea cypris,
Et puer, atque ſenex, potus, plethora, cibiq́ue,
Et dolor, & ſtomachi ſenſus, chronicumq́ue pathema
Adde premunt homines multos faſtidia venam
Qui incidi nequeunt causâ ſufferre timoris,
Auxilio tamen hoc poſſunt curarier abſque,
Quod Galenus ait, rerum teſtatur & vſus,
Hos canones ſerua incidatur vena priuſquàm,
Faſcia ſit propè te, motu, potuq́ue, lauacro
Vtere, & vnguentis, mulcent quæ ſæpe dolorem.
Exhilarat triſteis homines proba ſectio venæ,
Liberat amentes, feruorem & mitigat iræ.
Plaga ſit ampla, cruor quò largè profluat, atque
Exeat vberius, detracto peruigil eſto
Sanguine ſex horis, ſomni ne fortè vapores
Alta petant capitis, ledantq́ue habitacla cerebri;
Vitales auidus carpas non protinus eſcas,
Plaga aut ima petat, fiat ne læſio neruis.
Sectio poſt venæ quàm facta eſt frigida potu,
Lac fugias, adſit tibi lux, ſed nubibus aër
Sit procul, exultat nimium quia ſpiritus aura,
Apta tibi eſt requies, motu aduerſante potenter.
Vtilis eſt venæ in peracutis ſectio morbis,

Quæ

Quæ conſiſtenti ætati ſit multa, ſenili
Pauca, ſed & pueris: dupla fiat tempore verno,
Fiat & autumni, ac brumæ, æſtus ſimpla diebus.
Tempore in ęſtiuo, & vernali dextra ſecetur,
Vena ſiniſtra hyeme, ac autumno. cor caput, hepar,
Pes vacuetur item per tempora ſingula veris,
Cor, pes autumno, bruma caput, & iecur, æſtu
„ Saluatella, (Arabum ſic vulgus nuncupat illam)
Lienem expurgat, pectus, præcordia, vocem,
Et iecur eximiè, tollit de corde dolorem.
Si ex potu fiat κεφαλαλγία, lympha bibatur,
Nanque πολυποσίῃ generatur febris acuta,
Si frons, aut vertex capitis cruciabitur ęſtu,
Tempora decocto, frontemque fricato Solani.
Temporis æſtiui ieiunia corpora ſiccant,
Quouis menſe iuuat valdè vomitus, quia purgat
Humores ſtomachi prauos, ducitque per ora,
Ver, Autumnus, Hyems, Aeſtas ſunt quattuor anni
Tempora, quę vitæ menſurant ſecula noſtræ:
Aër temperie pollet per tempora Veris.
„ (Coniugij ratione licet quandoque vocetur
„ Humectum, ac calidum, docto referente Galeno)
Tempore quo vtiliter confert incidere venam
Et Veneris coitu mediocriter attamen vti:
Balnea cum motu, ſudorque, ſolutio ventris,
Pharmaco at æſtiuo ſub caumate ſirius ardet
Quum rapidus, ſqualletque ſolum feruore caloris,
Copia tunc bilis ruffæ eſt in corpore noſtro,
Frigida ſic opus eſt, atque humida fercula dentur,
Balnea pellantur, nullus ſit Cypridos vſus,
„ Munere ſed proprio ceſſent genitalia fungi
Membra: incidatur rarenter vena, quieſque
Vtilis eſt, parcus potus moderamine fiat.

HAEC ſunt quæ ſcripſit Regi ſchola docta Salerni,
Dogmata quę totum luſtrant per ſecula Mundum,
Teſtentur ſtudia antiqui vt per magna Salerni.

FINIS.

BALNEORVM PVTEOL.

ΠΙΝΑΞ.

BAln. S. Anaſtaſiæ	fol. 28
Baln. Arcus	46
Baln. Arculi	51
Baln. Aſtruni	19
Baln. Balneoli	22
Baln. Braculæ	67
Bal. Calaturæ	45
Baln. Cantarelli	36
Baln. S. Crucis	52.77
Baln. Culinæ	62
Baln. Fati	67
Baln. Ferri	54
Baln. Feniculi	73
Baln. Fontanæ	38
Baln. Fontis Epiſcopi	65
Baln. Foris criptæ	20.23
Baln. S. Georgij	58
Baln. Gibboroſi	64
Baln. Iuncariæ	21
Baln. S. Luciæ	49.77
Baln. S. Mariæ	51
Baln. S. Nicolai	48
Baln. Olei petrolij	61
Baln. Ortodonici	27.77
Baln. Palumbarij	59
Baln. Petræ	24
Baln. Prati	39
Baln. Pugilli	60
Baln. Ranerij	47.48
Baln. Scrophæ	48.77
Baln. Siluianæ	56
Baln. Solis & Lunæ	63
Baln. Speluncæ	68.77
Baln. Subueni homini	25
Baln. Sulphur. aquæ	35.77
Baln. Subcellarij	53
Sudatorium Bullæ	18
Sudatorium S. Germani	5
Sudatorium Trituli	72.78
Baln. Tripergulæ, ſeu Veteris	43
Baln. Trituli	70

BALNEORVM PITHECVSARVM

ΠΙΝΑΚΙΔΙΟΝ.

BAln. Caſtilionis	fol. 104
Baln. Cytharæ	106
Baln. Dimidiæ viæ	106
Baln. Doyani	107
Baln. Fontis	103
Baln. Furnelli	103
Baln. Gurgitelli	105
Baln. Nitroſi	108
Baln. Plagæ Rom.	108
Baln. Scrophæ, ſeu ſpeluncæ	104
Baln. Saxorum	109
Baln. Succellarij	108
Sudatorium Cocti	106
Baln. Vlmitellæ	107

ELENCHVS MORBORVM, ET AFFECTVVM, QVIBVS BALN. PVTEOLORVM SIMVL & Aenariarum proſunt, aut obſunt.

A

AEgroti. fol. 25.62
Anhelitus. 107
Animi triſtitia. 25
Appetitus. 19. 20.25 45. 53. 67. 104. 105
Arenulæ. 24. 38. 53. 64. 103.
Artus 20.28.61
Artritis 25.28.37.48.55.58.65. 105. 106.107
Auditus 24. 49. 54
Aurium tinnitus. 24. 49.54.55

B

Bilis 61. 108
Brancus 19
Brachia 39.58

C

CApur 18. 22. 24. 35.39.49.51. 54.55. 60.68.70. 73.105.
Capilli 38.53. 103.108
Cardiaca 55
Catharrus 23. 62
Cæcitas 49
Cerebrum 19. 54
Cephalalgia 103.106
Chiragra 105
Concoctio 104
Conſumpti 22.27. 46.48. 60.103.104. 105
Conceptus 57
Cor. 24.43.45.55.61.104.107.108
Coryza 19
Corpo ris gratia, ſeu alleuiatio 6.23. 39.43.46.73
Corporis impinguatio 21
Corporis exhilaratio 53
Corpus aquaticum, ſeu phlegmaticum 19
Coxendix 58
Crapula 45
Cutis 6.20.21.22.37.47

D

DEntes 19. 53. 105
Debiles 22. 25. 44. 48. 52. 60. 104. 108
Diaphragma 69
Dolor 22.24.25.35.43.49.54.56.58. 60.63.64.65.68.106.107
Dura 38

F

FAcies 45. 53. 61. 108
Fauces 19.67
Ferri extractio 37.63.67.105.
Febris 20.22.27.35.37.60.70
Febris continua 22
Febris ephemera 27.68
Febris erratica, & Hectica 21.27.68
Febris intermittens 22.68.108
Febris quartana 22.53.68.103. 106.107
Febris quotidiana vel amphimerina 22.24.53.68.103.108.
Febris tertiana 24.68.70.108.
Febris tepida, ſeu typica 53
Fiſtula 37.63
Fractio 37.63.103.106.108
Frigida 108
Frigus 26.35.37.51.60.61.
Frons 58

Gau-

G

Gaudium 21.53
Gingiuæ 19.53
Gonorrhæa 23
Guttur 108

H

Hamicrania 55
Hepar, ſeu Iecur. 18.20.21.25. 46.51.52.53.68.103.105
Herpes 69
Humiditas 35
Humores 6.35.39.64.73
Hydrops 46.52.60.69.70.73.103
Hypochondria 52
Hyſtericæ 108

I

Ignitum corpus 28
Ilia 6.64.107
Impetigo 47.48.61
Inguen 18
Interiora 24.46
Infantum ſopor 38
Iſchiadici 104
Iuncturæ 49.52.65.104.105

L

Languidi 6.28
Labrum 53
Lac 38.106
Lacerti 39
Lacryma 35.47.106.108
Latus 37.52
Lapis, ſeu calculus. 24.58.64.103. 105.107
Lepra 47.48.61.69.104.107
Lentigo 53
Lien, ſeu ſplen. 18.25.46.53.60.68. 103.106.107

M

Manus 52.58
Membra 35.46.60.61
Membrorum pigrities 19
Membrorum onus 43.64
Membrorum conf. 22.25
Membrorum deſiccatio à feb. 20
Membrorum exhilaratio 67
Mens 21.43.45
Menſtrua 57.63
Morphæa 45.61.104
Muliebria 56.64
Muſculi 39

N

Nauſea 27.38.67
Nephritis 104.108
Nerui 35.52.62.106

O

Oculi 18.19.21.22.24.25.39.49. 51.54.55.62.68.74.105.108
Ophthalmia 39.51.74.107
Oſſa 37.63.103

P

Palpitatio 107
Pectus 19.20.21.22.26.108
Pes 43.52.58.62
Phlegma 19.35.47.48.52.61. 62.69.70.73.106.107.108
Phrenitis 106
Phthiſis 27.45
Pilſ vrinæ 64
Plagæ 37.63.104
Podagra 6.25.37.48.52.58.63.65. 67.69.70.73.103.104.109
Podex, ſiue anus 60
Pruritus 109
Pulmo 19.20.25.45.53.103.107.108
Puſtulæ 47
Putredo corporis 47

R

Raucedo 67

Renes 21.23.24.38.55.64
Rheuma 19.35.37.40.51.68.70. 73.108
Rigor 35.106

S

SAni 62
Sanguin.fluxus 37.63.64
Scapulæ 39
Scabies 6.25.35.47.48.53.103.104. 106.108
Scrophæ 48
Serpigo 47.61
Somnus 38.51
Spatulæ 39
Spaſmus 106
Sperma 106
Sterilitas 35.57.105.106
Stomachus 19.20.21.22.25.27.35. 43.45.46.48.51.55.61.67.69.70.73. 103.104.105.106.107
Suffuſio 23.25.31
Supercilium 54
Sudor 6.62
Suſpiria 21
Symptomata 28.43.69

T

TIneſmus 107.108
Tibiæ 106.108
Tortura 39
Tormina 39
Tumor 46.52
Tuſsis 19.20.45.53.69.104.108

V

VEnerea 22
Venter ſeu ventriculus. 20.25. 46.48.52.60.106
Ventris lubricitas 38.104.108
Veſica 25.38.53.64. 103.108
Vigilia 51
Virium auctio 28.48
Viſcera 39
Viſus 35.37.62.74.104.106
Vlcera 6.37.39.63.74
Vomitus 35.106
Vox 19.25
Vrina 24.53.55.58.64
Vterus 18.56.64
Vtero gerentes 37.106
Vulnus 38.59
Vuula 19

INDEX MISCELLAN.

A

ACademia. fol. 39
Acheron 46.87
Accurſius 26.49
Acroſtichis 97
Actis 77
Adeodatus 93
Aeneas 79.98.102
Aeoles 95
Aeoli inſula 43
Aër Puteolanus 31
Africa 75.89
Aggrippina 82
Alcadinus 7.78.& alibi
Alphonſus Rex. 4
Altimarus 56.69.76
Althenus fons 75
Alumen 101
Ammäus 75
Ambróſius Puteol. 31
Amelius 76
Ammonis fons 79
Amphimerina feb. 24
Anatome 55
Ancyra 96
Andronicus 31
Anna mater B. Virg. 57
Anna mater Samuelis 57
Annus magnus 97
Antedon 98
Antididagma nouatorum 50
Antandria 109

Anti-

Antiochus Med. 75
Antilibanus 27
Anton.Berardeſca 97
Anton.Muſa 76
Antonius Imperat. 75
Antonetus Capimatius Puteol. 99
Aornos Petra 88
Apocrypha 59
Aponus 41
Aquæ naturali in Canon.bal. 74.75. miracula 75. Artific. 75
Aquæ Puteol. 31
Aqua ferrea in Luculliano inuenta car. 55
Archigenes. 54
Ariſtoteles 95
Artaxerxes 76
Arx 94
Aſtrologi 42
Aſtrpni 19
Athletæ 33
Auaritia 29.71.72
Aucupius Epiſc. 31
Auerna 88
Auernus Lacus 17.41.53.54.56 77.82.83.87.90.95
Auerſa 39
Auſter 27

B

BAiæ 8.35.39.56.60.63.73.74. 75.78.83.85.87.91.98
Baius 85
Bai 85
Baion 85
Balneorum Etymus 3
canones.1. Potus 20.75
Energia 70.79.83
Eorum verſus 78
Balnea ſunt naturæ gratuita medicamenta 7
Balnea Aenariarum 102.103
Baptiſ.paru.& cathech. 55
Bartolomæus perdix Genuen. 101
Baſſus 5

Bauli 82
Beroaldus 31
Bethſaida 72
Bitumen 36.57
Blacia 94
Bloſius 93
Boarium 83
Bononienſ. 21.41
Boreas 3
Branchaleo 75
Braſauolus 76
Bretula 68
Bulla Sudat. 18

C

CAballus 73
Cæſar 87
S.Calogerus 72
Caligo 68
Caligula 33
Calliröe 75
Calphurnius 31
Campana 91
Campanorum gloria 78
Campi phlegræi 35
Capuani 91
Carolus VIII. 17
Capitolium 96
Caſpiæ 75
Caſa Coma 104
Caſus rarò fit 42
Caſus quidam 8.59.60.90. 105.106
Caſsius 29
Celte 17.72.73
Celtis 17
Celer 89
Centum cameræ 32
Ceruſa 31
Cerebri cellæ 55
Charonium antrum
Chirius fortunatus 31
Chriſtus 96.97
Chriſti paſſ.inſignia 52
Cimmerij 95
Ciceronis villa 38

Cleo-

Cleobolus 94
Cocceius 5
Collyrium 55
Comitia 45
Corn.Sullus 96
Cor 56
Corinnus 94
Crambe 91
Crapula 46
Cremate 101
Creta 89
Crypta 4.73.80.81.86
Cumani 91
Cumachum 94
Cumanum 39.93.94
Cumæ 73.89.91.93
Cupreſſus 77
Cur 31
Curioſi 17
Cynocrambe 91

D

Dædalus 89
Dæmones 72
Darius 34.76
Deus malorum vindex 71
Omnia ſcit 71
De iuncara 21
Democedes Med. 76
Dicydonites 103
Diaphragma 69
Diana 40
Diæta 56
Diccarchia 30.85
Dido 89
Diogenes 36.48.94
Dina 18
Dioſpolis 59
Dolor colicus 65
Domit.Balnea 83
Draco. 17

E

Elephantiaſis 47
Elizabeth 57
Elpenor. 79
Ephpherà 55
Epiſcopus 8.27.66
Epiſcopare 66
Euboici 79.91
Euſtaſ.de Matera 23.79.& alibi
Exhalatio 42
Euripides. 109

F

Fabius pulmen Epiſ.Iſcl. 102
Fabritius Maramal. eques Neapol. 60
Fatum 67
Febris 107
Febris Hectica 21.75.76
Febris planetica 20.68
Federicus 78
Ferrum 54.55
Fœlix Epiſcop. 85
S. Fidelis 93
Flaccianus 97
Fluuius ſalis 75
Fœniculus 74
Fons ſabbaticus 75
Fons olei petron. 61
de alio fonte 75
Foris crypta 20
Fraſcato 84
Frictio 71
Fritoli 71

G

Gadara 75
Galenus 77.69
Gaurus mons 41.90
γαυρὸς 90
Gaulus 90.98
Gaurides Nymphæ 90
Geneſat. 75
S. Georgius martyr. 59
Gerion 82
Germanus Epiſ.Capuanus 6
Germanicus 89
Gigantes 30.31

Gla-

Glaſtus 90
Glaucus 26
Gloſſæ ordin.auctor 71
Grues 84
Gualdo 90

H

HAgioparerga, ſeu Hieroparerga 6.17.44.49.59.66.70.72.80.93.97.102.107.
Haly fluuius 34
Hamæ 43
Hemicranea 55
Henricus VI. Imper. 78
Hepar 22.52
Heraclea 43
Hercules 82
Hermus 92
Herodianus 31
Heſiodus 95
Hippocrates 76.95
Hippolocus 98
Homerus 92.93.94
Honorius IIII.Pont. 76
Horti luculliani 84
Hoſtia tyberina 88.89
Hydrops 21.52.73
Ηπιχόνδριον 76
Hyſtericæ 108.109

I

S. IAcobus Apoſt. 72
S. Ianuarius Epiſcop.& Neapol. Patronus 36
Icarus 17
Impetigo 47
Imperat.Baln. 63
Inarime 102
Induciæ 26
Infernus 77
Inuidia 71
S. Ioannes 72
Io.Anton.Piſanus 69
Iordanis 35.75
Iſtria 35
Iſcles conflagratio 101
Ithaca 17
S. Iuliana 93
Iulij portus 81
Iuppiter Pauſylipus 4
& triphylius 72
Iuno 98

K

Καρδιωγμός. 56

L

LAbirinthus 32.33.89.90
Lacus quidam 6.75.88
Lariſſa 92
Lauacrum 41
Lauacra communia 75
S. Laurentij miracula 75
Lepra 47
Leucogei colles. 35
Libanus 27
Libri Sibyllini 96.97
Lib.arbitrium 67
Locus 23
S. Lucia virgo 49
Lucrinus 82.88
Lucrinenſes 88
Lucullus 5.84
Lucullianum 55
Ludi 32.33
Luna 64

M

Macedonia 109
Magneſia aquæ 20
Malum punicum 77
Manue 57
S. Maria Orthonis 51
Maria Puteol. 31
Marius 80.87
Mare mortuum. 73.74.79.80.81.
Marmora Puteol. 31
Maſsici montes 17
Matth.de Plantimone 23.72
Matrin. 68

Matronæ Puteol. 38
Matronæ pithec. 105
Medici & Poëtæ 7
Melia balnea 75
Meleſigenes 92
Meldulæ baln. 75
Menander 3
Menghus Fauent. 18
Mercurij templum 72
Meſſana 34
Midas 92.94
Mileſie virgines 17
Minos 98
Miracula aquarum 75
Miſenus 73.74.78.79.80.83.84.85.91
Miſenus Epiſ. 80.93
Mityl.aqua 21
Monaſterium S.Seuer. 7.80
Mons Chriſti 43
Mons dragonis 17
Mons gemmariarum 72
Mons nouus 41
Morphæa 45.61
Mulier 22.33.56
Muſæ 93
Myrtus 77
Myrteta 75.76.77
Myrtatum 76

N

Natura 42.89
Neapolis 4.41.50.72.80.91
Neapol. 22
Nero 30.83.87.88.89
Neſis 23
Nicolaus 48
S. Nicolaus V. 41
Nizola domus 106
Nouus murus 92.94
Nouæ voces 66

O

Octau.Aug. 74.76.79.88
Octo 65.

Oliba 27
Olibanus 26.27
Orſis 67.105
Oribaſius 77

P

Paleopolis 4
Paleſtina Syriæ 80
Palma 96
Palici 35
Palus ſulfurea 35
acheruſia 87
Palpitatio 107
Pannoſus 55
Parthenopenſis 24
Παρεργα 7
Pauſylypus 4
S. Paulus 32
Pauperes 48.92.95
Pentapolis 80
Perſis 59
Pergula 39
Phaeton 17
Phalernum 5.20.74.78
Pharus 81
Philoſophi 96
Philpp.Ingraſsias. & alius medicus 5.46.75
Philoſtratus 88
Pili in vrina 64
Piſcina probatica 72
Piſcina mirabilis 83.84
Piſces 85.88.98
Piſo 87
Pius Pont. 1
Pithecuſæ 102
Plato 95.96
Plinius 18.79
Plutonis os 17
Podagra 6.66
Polium 68
Pomum Sodom. 80
Pompeius 84.87
Pompeij 41
Pomp.lætus 31
Pontinæ paludes 82

Pons in mari factus 33
Popolus arbor 92
Porrecta 51
Porſena 62
Poſtripus 74.79
Præcordia 70
φρενες 69
Præfatio S.Georgij 59
S. Proculus 29.31
S. Prochorus Epiſ. 31
Pruritus 109
Pſammeticus Rex 90
Pſora 47
Pugillus 60
Puluis Puteol. 31.32
Puteo 47
Puteoli 29.30.71.91
Puteus ſalis 75

Q

Q. Calaber 95
Quinquatria 83
Quinquiremes 89

R

R. Achel 57
Ramus aureus 98
Renes 56
Riuus ignis 41
Robertus Rex 5
Roma 29.41.85.97
Roman. eques 89
Romani 32.33
Ruſticorum Balnea 64

S

Sacellum quod iam 92
Sacrificium a'taris pro mortuis 17
Sacer lucus 43
Sal 3
Salgama 49
Salmaria 57
Salern.M.d. 70.71
Sanctorum Balnea 7
Sannazarius ex partu virginis 97
Sara 57
Saxum ἄορνον 17
Sciacca 72
Scholiaſtæ excuſatio 23.98
Scotodinos 75
Scribonij fratres 31
Seculorum diuiſio 96
Scol 77
Septum tranſuerſum 70
Seripandus Card. 78
Serpentes 18
Serpigo 41.61
Seruius 82
Seruilius 86
Seuerus 89
Sibylla 53.54.92.94.96.97.98
Sibylla Cumana 96.97
Sibylla Delphica 96
Sibylla Erithrea 97
Sicilia 96
Sicubi 28
Sillius Ital. 5
Similitudo cauſa erroris 38.68
Sinigalla 105.106
Siſyphus 98
Smyrna 92.94
Socrates 95
Sodom. ſal. 80
Solon 91
Sol 41.63.98
Solis aqua 75
Solis fons 79
Somnus 51
S. Soſius 31.80
Spartiani 33
Spaſmus 106.107
Spectaculum 33
Spelunca villa 69
Speluncæ duæ 86
Spinellus 76
Spinus 18
Spina 18
Stabiæ 41
Suffragia mart. 6
Suffuſio 50
Sudor 41.71.72

Sudatoria varia 73
Surrentum 41
Sylua gallin. 94
Syluia Dea 57
Symachus Pont. 6
Synodus Rom. 83
Auernenſis 88

T

TArquinius 96
Taxus 77
Tempus 26.71
Templorum reuerentia 70
Templum Apoll. 91.94
Terræmotus 42
Thadæus 76
Thales 34
Theatrum 32
Theodoritus Epiſ. 78
Theod.Q. Gazæ laus 17
S. Theodorus Martyr. 59
Thraſyllus 34
Tiberius 34.84
Tichio 92
Titus Imper. 43
Traconitis 81
Tracon 81
Trifolinus 72
Tripergula 39.43.54.56.65.87
Tripta 20
Tripolium 68
Triphilius Epiſc. 72
Trituli 47.51
Tritæus 24
Tull.Laurea 39

Turcarum mox 78
Turriſpharos 81
Tuſculum 84
Typhon.ſpecus 17
Typus 54

V

VAcia 86
Vacuna 68
Vacculum 62
Vapor 42
Ventriculi os. 56
Vergilius 4.5.71.90.97
Veſeuus 42.79
Vinum 33
Vinum gauriacum 90
Vinum triſilinum 72
Vitiligo 45
Villæ variæ 84.86.87.89
Vigilia 51
Via Herculana 83
Vlcera 6
Vlyxes 79.85
Volumbræ 31
Vulgus 5
Vulgani forum 38

X

XAnxaridis baln. 75
Xerxes 34

Z

ZEuxippi thermæ 83

INDEX AVCTORVM,

QVORVM TESTIMONIIS

tàm auctor, quàm Scholiaſtes vſi ſunt.

ECCLESIASTICI.

Adonis martyrologium
Albertus Magnus
Alfonſus à caſtro
S. Ambroſius
Anton. Alexius Neapol.
Anton.berardeſca Nol.
Anton. Sancto felicius Neap.
Antonius ſolerius
Arnoldus carnot.
S. Athanaſius
S. Auguſtinus
S. Baſilius
Bartol. carrauza
Beda
S. Bernardus
Bernardinus mandella
Bernar.ſcardæonius
Bibliorum libri ſacri
Bunderius gandau.
Caietanus Card.
S. Chryſoſtomus
S. Clemens Rom.
Clemens Alex.
Concil.Auernenſe
Concil.Carthag.primum
Concil.Rom.ſub Hilario
Concil.Rom.ſub Sylu.
Concil.Rom.ſub Sym.
Concil.Triburienſe
Concil.Tridentinum
S. Cyprianus
Cyrillus Hieroſol.
Cyrillus Alex.
Damaſcenus
Decreta, ex Decretalis
S.Dionyſius Areopag.
Dionyſ.carthuſianus
Ecius
Egeſippus
Epiphanius
Euſeb. cæſar.
Eutimius
Franciſ.Titelmanus
Frider.Nauſea
Gabriel puterbius
Galatinus
Gelaſius Pont.
Gloſa ordinaria
S. Gregor.Papa
S. Gregor.Nazianzenus
S. Hieronymus
Hilarius
Hippolytus martyr.
Hiſtoria tripert.
Honorius III. Pont.
Hymni eccleſiaſtici
Innocentius III.Pont.
Ioan.Anton.delphinus
Ioan.Baptiſta Mantoanus
Ioan.Diaconus
Ioan. Hieroſol.
Ioan.Hentenius mechlin.
Ioan.Tritthemius
Ioſephus
Ireneus
Iſidorus Epiſc.
Iulianus Epiſc.
Iuuencus hiſpanus

Iuo Carnot.
Lactantius
Laurentius Fulginas
Legendæ ſanctorum
Lippomanus Epiſc. Veron.
Liturgicon eccleſ.
Lyranus
Martyrologium eccleſiaſticum
Oecumenus
Origenes
Paul.Oroſius
Petrus Lombardus Mag.ſenten.
Petrus Comeſtor Mag.hiſtor.
Philo iudæus
Primaſius Epiſc.Vticenſis
Proba falconia Romana
Sigebertus
Strabus
Symachus Pont.
Tertullianus
Theodoritus Epiſc.
Theologi Scholaſt.
S. Thomas aquinas.

PROFANI.

Accurſius
Acron
Actuarius Med.
Aëtius Med.
Agatius
Alcadinus ſiculus
Aldus Manutius ſenior
Alexand.Aphrodiſ.
Alexand. Trallianus
Amatus Luſitanus
Andernacus
Andromachus
Andr.Alciatus
Andr.Tiraquellus
Antipater
Antonini itinerarium.
Antonetus Capimarius Puteol.
Anton.Campanus
Anton. Fumanellus
Antonius Nebriſſenſis.
Anton.Panormita
Aonius palearius
Apuleius
Appianus Alexandrinus.
Ariſtophanes
Ariſtoteles
Aſcon.Pedianus
Auicenna
Auſon.Gallus
Bartol. Maran.
Bartholomæus Taurineu.
Bembus Card.
Bendinus
Benedictus Falcus
Benuenutus
Beroaldus
Beroſus chald.
Beſſarion Card.
Blondus
Boccacius Genealogia deorum
Boëthus
Bonfinis
Braſauolus Ferrar.
Catullus Veron.
Cœlius Rhodig.
Cæſar Imp.
Cenſorinus
Chalderinus
Chronica
Chriſtophorus de honeſtis
Chriſtophorus vega
Chryſippus
Cicero
Claud.Galenus
Claudianus
Codex Ven. de baln. & manuſcrip. S.Seuerini
Columella
Conradus heresbac.
Conſtantinus Cæſ.
Corn.Celſus
Corn. Nepos
Crinitus
Damocrates Med.
Democritus

Dion
Diodorus
Dioſcorides
Dionyſ. halicarnaſ.
Donatus
Don Anton. Altimarus Neapol.
Epigram.græcum
Etymologicum græcum
Euſtaſius de matera
Feneſtella
Ficinus
Florus
Franciottus
Franciſ. Ant.cattus
Franciſ. Aretinus
Franciſ.Brancaleo Neap.
Franciſ. Petrarcha
Franciſ.Puteolanu
Franciſ. Syluius
Gabriel humel.
Gaſpar barrerius Luſit.
Gaudentius merula
Gaza
Gellius
Georg.de turchis
Gloſſa flori
Gratius poëta
Gyral.Ferrarienſis
Haly abbas
Hermol. barb.Venetus
Herodianus
Herodotus
Hieron.borg.Neap.
Hieronymus Fracaſtorius Veron.
Hieron.gambucinus
Hippocrates
Homerus
Horatius
Iabolenus iureconſ.
Iacobus g·pylus
Iacobus perfectus
Iacobus ſyluius
Ioan.Ant.ſiccus
Ioan. Bapt.Confalonerius
Ioan.Bapt.Egnatius
Ioan.Bapt. Pius Bonon.
Ioan. Bapt. Raſarius
Ioan.Bernardinus longus Neap.
Ioan.de Dondis
Ioan.Elyſius Neapol.
Ioan.Fornelius
Ioan.Tagautius
Ioan.Villanus
Iſocrates
Iuſtinus
Iuuenalis
Laërtius
Lazarus bayff.
Leander ord.præd.
Leges ciuiles
Leo roganus Caiet.
Leonicenus Vinc.
Leonicus tomæus
Liuius
Lucanus
Lucretius
Lucas gauricus
Macer
Macrobius
Manardus Ferrar.
Manilius
Marcellus Med.
M.Ant.Falco
M.Varro
Matth.de plantimone
Mela
Mengus fauent.
Merula
Nicander
Nicol.myrepſus
Nyphus Sueſſanus
Oribaſius
Orus apollo
Ouidius
Palladius
Pandarus
Pandectarius Med.
Pandol.Collenutius
Parrhaſius calaber
Paulus Aegineta
Paulus Iouius
Pauſanias
Petrus aponus Concil.
Petrus Bellonius

Petrus

Petrus haguelonus
Petrus iacob.tol.
Petronius Arbiter
Peregrinus allius
Periſaulus tradocius
Perſius
Philip.ingraſs.ſiculus
Philo med.
Philoponus, ſeu Io.grammat.
Philoſtratus
Philotheus med.
Pindarus
Plato
Plinius ſecundus
Plinius iunior
Plotinus
Plutarchus
Pogius de baln.
Politianus
Pomp.lætus
Pontanus Neap.
Propertius
Ptolemæus
Q. Curtius
Q.Calaber
Quintianus ſtoa
Rauiſius, ſeu Io.textor
Razanus
Rhazes med.
Ruphus epheſius
Sabellicus
Sannazarius Neap.
Sauanarola med.
Scipio capicius Neap.
Scoppa Neap.
Seneca philoſ.
Seneca tragicus
Serenus
Seruius
Sibyllarum oracula
Simeon ſethi
Simon genuenſis
Simon portius Neap.
Simplicius
Solinus
Sophocles
Spartianus
Statius Neap.
Stephanus
Strabo
Suetonius
Suidas
Syllius Italicus
Symachus
Symphorianus camp.
Tacitus
Themiſtius
Theophraſtus
Thomas ſiculus
Thuriſanus, ſeu Monachus
Tibullus
Valer. Cordus
Valer. Flaccus
Valer.martialis
Valer. Maximus
Vaſſæus
Velleius paterculus
Virgilius maro
Veſalius
Vgolinus de monte catino
Vibius ſequeſter
Victruuius
Vlpianus iureconſul.
Volaterranus
Xenophon
Zenobius acciaiolus
Zimara.

REGESTVM,

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S.

Omnes ſunt quaterniones.